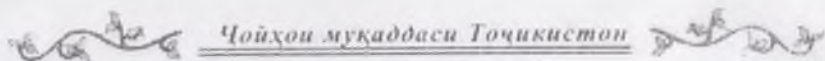

МУHAMMADALI MUZAFFARI,
HAMEZA KAMOL
ZAINUDDIN NABOTZODA

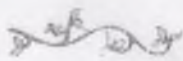
MUHAMMADALI MUZAFFARI
HAMEZA KAMOL
ZAINUDDIN NABOTZODA

ЧОЙҲОИ МУҚАДДАСИ ТОҶИКИСТОН

SACRED PLACES OF TAJIKISTAN

Чойҳои муқаддаси Тоҷикистон

АКАДЕМИЯИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН,
МАРКАЗИ АНТРОПОЛОГИИ ТОҶИКИСТОН,
БУНЁДИ КРИСТЕНСЕН

МУҲАММАДАЛӢ МУЗАФФАРӢ, ХАМЗА КАМОЛ,
ЗАЙНУДДИН НАБОТЗОДА

**ЧОЙҲОИ МУҚАДДАСИ
ТОҶИКИСТОН**

(Китоби III)

Душанбе-2010

Мухаммадалӣ Музаффарӣ, Ҳамза Камол, Зайнуддин Наботзода.

Чойҳои муқаддаси Тоҷикистон. Душанбе, 2010, 168 с.

Дар ин китоб роҷеъ ба 35 мазороти ноҳияҳои Ваҳдаг, маҳотқиқи водии Раҷт, Ховалинг, Норақ, Дарвоз, Ишқошим, Шугнон, Рушон ва Қалъаи Хумби Тоҷикистон иттилоъи муҳими ҷуғрофиёӣ ва таърихӣ гириди ҳам омадааст. Китоб тибқи барномаи омӯзиши маконҳои муқаддаси Тоҷикистон, ки аз ҷониби Бунёди Кристенсен (ИМА) дастгирӣ ёфта, ба ҷои мерасад.

ББК 28,7+63,5 (2 тоҷик) + 86,38

М-78

©Мухаммадалӣ Музаффарӣ, Ҳамза Камол, Зайнуддин Наботзода.

©Muhammadali Muzaffari, Hamza Kamol, Zainuddin Nabotzoda

Sacred places of Tajikistan

ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN,
ANTROPOLOGY CENTER OF TAJIKISTAN,
CHRISTENSEN FUND

MUHAMMADALI MUZAFFARI,
HAMZA KAMOL,
ZAINUDDIN NABOTZODA

SACRED PLACES
OF TAJIKISTAN
(Book III)

Dushanbe – 2010

Sacred places (mazars) of Tajikistan. Dushanbe, 2010, 168p.

The book collected important geographical and historical information on 35 mazars of the Vahdat district, the Rasht valley regions, Khovaling, Norak, Darvoz, Ishkoshim, Shughnon, Rushon, and Qal'ai Khumb of Tajikistan. The book is being published under the program on studying sacred places of Tajikistan, supported by the Christensen fund (USA).

BBK 28,7+63,5) + 86,38

M -78

© **Muhammadali Muzaffari, Hamza Kamol,
Zainuddin Nabotzoda**

ПЕШГУФТОР

Омухтани таърихи мазорҳо дар амри маърифати комили таърихи ин ва ё он даври ҳар мантақае мусоидат мекунад. Гирдовари мадорики муваҷсақ аз сарчашмаҳои таърихӣ ва таҳқиқи ривоёти пиромуни мазорҳо дар муайян намудани таърихи пайдоиши мазор ва шахси мадфуни он замина мегузорад. Баррасии илмӣ таърихи мазорҳо дар рӯзгорони мо факулъодда мубрам ғаштааст. Баъди касби истиклоли Тоҷикистон ва раҳой ёфтаи аз пойбандии саҳти ҷаҳорҷуби идеологӣ, ки дар замонҳои гузашта мустақар буд, имрӯз эҳсоси зарурати дарк намудан ва воқеъбинона баррасӣ кардани масоили марбут ба мазоротро беш аз пеш кардааст. Яъне бо шеваи оғохон ва масъулона бояд ба омузиши таърихи мазорҳо пардохт.

Қамоли масаррат аст, ки дар умруну ободии мақобирӣ мазорҳо дар ин замон ғиходҳои давлатӣ ва шаҳрвақдон саҳми фаъол доранд. Аксари мақбараҳои ёдгориҳои таърихӣ-меъморӣ ва сарвати миллий эълон шуда, хушбахтона зерӣ хифозати давлат қарор гирифта, барои тармими онҳо маблағҳои лозима ихтисос дода мешавад. Аммо набояд фаромӯш кард, ки миёни қорҳои тармимӣ ва таҷдидӣ фарқ бояд гузорем. Ёдгориҳои таърихиро тариқе тармим қунем, ки тамоми аносире, ки бозғӯй аз қидмати ин ёдгориӣ мекунанд, хифз қардад. Мутаассифона имрӯзҳо ба ивази тармим, ёдгориҳои таърихиро қурра таҷдид меқунем ва аз нишонаҳои қадимӣ будани он қизеро ба ёдгор намегузорем.

Дар ин муддат пиромуни мазорҳо ва амоқини муқаддас ва шаҳсиятҳои мадфуни он мақолоғи қудоғона ва қитобҳос аз қониби қи муарриҳин ва қи иродатмандону ихлосмандони мазорҳо ба нашр расид. Роқеъ ба баъзе мазорҳои филмҳои мустанадӣ телевиқонӣ таҳия ва нахш шуд. Аммо аксари ин қитобҳо ва филмҳои мустанад бидуни баррасии таърихӣ ва ноқиди гирифтани маводи сарчашмаҳои нашр ва таҳия шудаанд.

Бояд гуфт, ки аз мадорики таърихӣ пайдост, ки гоҳе бо як таҳаллуҷ ва ё ном чанд орифи маъруф, шайхи машхур, салотин ва умаро ном бурда мешаванд ва ин ягонагӣ ағлаб ба омезиши маълумот дар бораи тарҷумаи ҳоли орифон, машоих, салотин ва умаро сабаб шудааст. Ин омезиши иттилоёти кунун барои муаррихин дар амри мушаххас намудани шахси мадфун дар ин ва ё он мазор ва ё амокини муқаддас мушкил ҳалқ кардааст. Ба хоҳири ин ки дар муаррифии мазорҳо ва шахси мадфун дар онҳо ба хато нарафта бошем, пажӯҳандаро зарур аст, ки вақоси таърихӣ он замонро, ки шахси мавриди таваҷҷуҳ зиндагӣ кардааст, ба пажӯҳиш гирад. Мусалламан аз завоёи сарчашмаҳои ин давр метавон маълумотро дастрас кард, ки шояд ба бахше аз саҳафоти норӯшани сарнавишти ин ва ё он шахси мадфун дар мазорҳо рӯшанӣ афканад. Бинобар ин бо касби андаке маълумоти таърихӣ муътамад метавон ба ривоёти зиёде, ки дар бораи ин ва ё он мазор мавҷуданд ва онҳо дар муҳтавои ғоҳу ғузоре зидду нақиз мебошанд, хати бутлон зад.

Дар ин маҷмӯа иттилоёте аз мазороти: домӯлло Собирӣ Солеҳ, Халифа Нурмаҳмад, Бобои эшони Мирзоанвор, Чашмаи Шифо (ноҳияи Ваҳдат), Ҳати Бибӣ, Хуштоҳиру Муштоҳир (ноҳияи Оби Фарм), Домӯлло Абдували (Рафт), Мазори Абдуллоҳи Валӣ, Абдуллоҳи Балоғардон, Ҳочӣ Фиёсуддин (Фарм), Аюби Ансорӣ, Увайси Қаранӣ (Ховалинг), Нодир Суфиев, Абулхайи Балоғардон (Норак), Ҳоча Заррин (шарқи ағбаи Фаҳробод), Ҳоча Шаққар Ҳусайн, Эшони Бағдодӣ, Ҳоча Башир, Ҳочаи Сабзпӯш, Ҳоча Фатҳуллоҳ, Ҳочаи Гулзор, Ҳочаи Шодмон, Бобии Муллошамир, Охунд домӯлло Хайруллоҳ, Чурғало Ҳочаи Валӣ (Дарвоз), Туғои имом Ҳусайн, Ҳоча Рачаб, Пури Шоҳ (Ишқошим), Шоҳи Вилоят, Чашмаи Носир (Шуғнон), Зайналобиддин (наздикии Хоруғ), Ҳочаи Сабзпӯш, Шоҳ Толиб (Рӯшон), Ҳоча Муҳаммад Зухуруддин (Калъаи Хумб) гирди ҳам оварда шудааст. Аксари ин

мазорот аҳамияти маҳаллӣ дошта, дар дохили деҳа ва ё қаронаи он қарор гирифта, роҷеб ба онҳо берун аз макони чойгиршавиашон мардум камтар ва ё умуман иттилоъе надоранд. Қобили зикр аст, ки дар манотиқи Бадахшон бештар он мазороте ба мушоҳида гирифта шуд, ки аз роҳи мошингард дур набудаанд. Он мазороте, ки дар камари кӯҳҳо қарор доштанд, ба сабаби дурии роҳи пиёдагард ва мушкilotи он танҳо номхояшон зикр шуд. Дар ин шумор мазорҳо мазороти деҳаи Ёғеди ноҳияи Дарвоз шомил мешаванд. Дар қаронаҳои ин деҳа ва дар фарози кӯҳҳои он мазорҳои Чилтани Вали, Шоҳи Авлиё, Шоҳ Абулҳасан, Ҳазрати Хӯча Назар, Хизри Набӣ мавҷуд аст. Миёни ин мазорҳо мазори Шоҳ Абулҳасан маъруф аст. Ин мазорхоро дар рӯзи муайян зиёрат намекунанд ва бо дар назардошти зарурат аз онҳо дидан ба амал меоранд. Дар деҳаи Ёғет ҳудуди 700-800 нафар одам зиндагӣ мекунад, ки мардумонаш гӯиши тоҷикӣ дошта, дар мазҳаби исмоилӣ мебошанд.

Бинои мазорҳои ноҳияи Ваҳдат, бахше аз мазорҳои водии Рашт аз ҷониби иродатмандон ва ихлосмандон аз нав эъмор шудааст, аммо мазорҳои дар қисмати Дарвозу дигар ноҳияҳои Бадахшони кӯҳӣ буда, аксаран дар ҳолати табиӣ қарор доранд ва ё агар биное доштаанд, он ҳам дар ҳолати ибтидоии худ ҳифз шудааст. Мушаххасоти мазороти Бадахшон боз дар он аст, ки дар девори ҳар мазор тоқе ба андозаҳои мухталиф дуруст қардаанд ва дар ин тоқҳо сангҳои сапед, ки бар асари ҳаводиси табиӣ шакли худро шакли чизе қардаанд, гузошта шудаанд. Ин сангҳо ба назари зиёраткунандагон моҳияти қадосат пайдо қардааст. Гузоштани ин сангҳо на танҳо дар тоқҳои махсус, балки бар фарози деворҳои баъзе мазорот низ ба назар расид.

Дар манотиқи Бадахшон мазоротро ба исми фарзандони халифаи чаҳорум Алӣ – Турғои имом Ҳусайн, Шоҳ Абулҳасан ва ғайра ба мушоҳида гирифта шуд, ки ин амр ҳам табиӣ аст. Иловаган бояд тазаққур дод, ки ба нақши

пой халифа Алӣ, изи панҷаи у ва нақши пон аспи Алӣ, ки Дулдул ном дошт, мардум ҳамеша эҳтиром коил мешуд. Ин маконҳо бо номҳои «қадамҷойи Алӣ», «изи панҷаи Алӣ», «нақши пой аспи Алӣ» ёд мешаванд.

Қобили зикр аст, ки дар Тоҷикистон дар қиёси дигар ривоёт пиромуни «қадамҷойҳо» ривоёте пиромуни халифа Алӣ ва муборизаи ӯ алайҳи куффор бештар иштихор ёфтаанд. Дар ин ривоятҳо ба тариқи ҳамешагӣ ин ва ё он мавзевӣ таърихӣ – харобаҳои шаҳри қадимӣ ва ё қалъаҳо хузур пайдо карда, ин маконҳо маъмулан мақари фармонравоён ва ҳокимони маҳаллӣ, ки ба масобси душманони ашадии ислом муъаррифӣ шудаанд ва басо хусусияти ҷодугарӣ ва афсунгариро доштаанд, маҳсуб мешаванд.

Намунаҳои маҳаллие аз ин ривоятҳо роҷеъ ба ғабӯлияти халифа Алӣ ва муборизаи ӯ барои таъбиқи ислом ба ғуруҳи ниҳоят ҷолиби ёдгориҳои таърихӣ, ки дар поёноби дарёи Хингоб – дар мавзеве на он қадар дур аз резиши ин дарё ба рудхонаи Сурхоб, ҷойгиранд, иртибот мегирад. Ин Қалъаи Имлок дар наздикии деҳаи Навдон, Қалъаи Ҷумхур дар деҳаи Юс ва Қалъаи Деви Сафед дар наздикии деҳаи Файроб мебошанд.¹

Қадамҷоҳое, ки бо номи хазрати Алӣ мутағаллиқ меконанд, дар дигар қаламрави Осиёи Марказӣ низ вучуд доранд. Масалан, мазори Шоҳи Мардон дар Фарғона, бо ҳамин ном дар шаҳри Чорҷӯй, Мазори Шариф дар Афғонистон аз зумран онҳо мебошанд. Вале ҳамчуноне ки аз таърих маълум аст, халифа Алӣ ва аспи ӯ ҳеҷ гоҳе ба Хуросону Мовароуннаҳр наомадаанд. Ин ривоятҳо ба далели ин, ки Али ибни Абиголиб аз миёни халифагони ҷаҳоргона байни мардум бештар маҳбубият дошт ва ӯро «дари шаҳри илм номидаанд», ки дар заминаи Фирдавсӣ мефармояд:

¹ Манделштам М.А. и Розенфельд А.З. Калаи-Имлок и Калаи-Джумхур и Каратегине и связанные с ними легенды. //Памяти Михаила Степановича Андреева. - Сталинабад, 1960, с.97.

Ки ман шаҳри илмам Алиям дар аст,
Дуруст ин сухан кавли пайғамбар аст.

маҳсули тахайюли ихлосмандон мебошад. Ба сабаби ин ки мардуми эронитабор гароишии фитрие ба илму маърифат доштанд, дар ҳоле ки ҳамсояғони кучии ин мардум ба ҷуз ғорату чуру чаповул дигар «ифтихороте» аз худ таборуз намедоданд, бинобар ин ҳазрати Алиро чун мазҳари илму маърифат дар ҳар кучои Хуросону Мовароуннаҳр дӯст медоштанд ва ба номаш дар маконҳои файзосор кадамгоҳҳои мухталиф «дуруст» мекарданд. Дар заминаи зиёрати чунин кадамгоҳ-мазорҳои халифагон, саҳобагон ва имомон ғатвие аз ҷониби қуззот ва шайхони давру замонҳо дода шуд, ки аз ҷумла Аҳмад ибни Маҳмуд Муллозодаи Бухорӣ, ки дар нимаи аввали садаи XV дар Бухоро зиндаги карда ва ҷанде симмати козиюлқуззотиро низ ба зимма дошт дар китоби худ «Таърихи Муллозода дар зикри мазороти Бухоро» менависад: «...баъзе аз аҳли кашф ва аён фармудаанд, ки ҳар кӣ ба нияти зиёрати азизе ва бузурге ба турбате расад ва эътиқоди ӯ он бошад, ки он бузург он ҷо мадфун аст ва воқеъ ҷунон набуд, файз ва мадади он бузург бад-ӯ расанда аст, бенуқсон бар сабили камол, ҷаро ки дар олами арвоҳ қурбу буъд яксон аст... Пас ҳар мазоре, ки шӯҳраг ба номи бузурге ёфтааст, агарчӣ воқеъ ҷунон набуд, вочиб ва лозим аст, ки зиёраткунанда муъаззам ва муқаррам дорад, то аз баракоти рӯхонияти он азиз баҳравар гардад».²

Пажӯҳишҳои анҷомдодаи пиромуни мазорҳои қисмати кӯхистонии Тоҷикистон мушаххас кардааст, ки дар гузаштаҳо мазорҳои дар ин баҳши кӯхистонӣ буда нишонан ба худ хос доштанд, ки бо мурури замон ва ба далели наздик шудани тамаддуни рустой бо шаҳри ин нишоҳо ҳамакнун аз миён рафтаанд. Дар собик бар фарози мазорҳо

² Аҳмад ибни Маҳмуд Муллозодаи Бухорӣ. Таърихи Муллозода дар зикри мазороти Бухоро. -Техрон. нашри дуввум, 1370, с.16-17.

чӯбе аз шохи дарахти бед ва ё сафедор, ки «хода» гӯянд, насб карда шуда ва бар интиҳои он хода як даста аз мӯи думи асп ва ё кутос, шохи оху, чамчамаи бузу гусфанд, панҷаи фулузӣ ва чӯбӣ ҳамоил мегашт, ки ҳамаи он аҷносро якҷоя «туғу байроқ» меномиданд. “Ин нишонӣ, ки воксӯан ҳам дахшатафкан ба назар мерасид, салобат ва ҳашамати он маконҳоро бештар мекард ва ба назар мерасад, ки он нақши муҳофизи шахси мадфун ва қабрро ифо мекард”.³

Ҳанӯз дар солҳои шастуми садаи гузашта Н.А. Белинская ба мушоҳида гирифта буд, ки дар ғӯристони деҳаи Зигари ноҳияи Қалъаиҳумби Бадахшон бар фарози қабри зани ҷавоне, ки бемаҳал ғавт кардааст, соли 1960 панҷаи аз чӯб сохташудаи инсонро, ки шавҳари он зан тарошидааст, насб кардаанд.⁴ Ба ҳангоми омузиши мазорҳои қисмати Бадахшон мо низ дар ғӯристони назди мазори Ҷурғоди Валии рӯстони Қалъаи Ҳуссейни Дарвоз теъдоди чанд аз қабрҳоро ба мушоҳида гирифтём, ки панҷаи чӯбӣ ва ё фулузиро бар фарози онҳо насб карданд. Яъне он суннат ҳамоно идома дорад.

Дар мазори Хоча Аюби Ансорӣ дар Ховалинг низ туғу байроқ бо насб кардани панҷаи фулузӣ ба мушоҳида гирифта шуд.

Дар фарози баъзе мазорҳои матоъҳои сафедро бар интиҳои хода чун дирафш насб кардаанд, ки он низ нишоне аз мазороти кӯхистон ба ҳисоб рафта, далел бар он мекунад, ки мардумони он маҳал аз суннати қадимии мазорҳои ҷуғиром ба амал меовардаанд.

Аломати дигари мазорҳои кӯхистон он дар шохи дарахт ва ё ҷангали назди он мазор буда гирех бастанӣ матоъҳои гуногун аз сару либоси зиёратиён мебошад. Ин

³ Ҳамта Камол. Мазорҳои Шимоли Тоҷикистон. Душанбе, 2004, с.109.

⁴ Белинская Н.А. Декоративное искусство горного Таджикистана. - Душанбе, 1965, с.67.

рамзи аз ин мазор истифодат чустан ва орзуи ба муроду мақсад расидан, ба он мазор арзи эҳтиром намудан будааст.

Суннати зиёрати мазорҳои мавриди наҷухиш қароргирифта мухталиф аст. Онҳо аз одоб, русум ва анъаноти мардумони он маҳал ношӣ мегарданд. Ба назар мерасад, ки баъзе аз он анъанот аз нахустин тасаввуротиҳои мазҳабии инсон, ки бо шакли ибтидоии зиндагии маънавии ӯ робитаи ногузастанӣ дорад, сарчашма мегиранд.

Омузиши таърихи мазорҳо ва мушаххас кардани рисолати иҷтимоӣ онҳо, бидуни тарғиб дар амри дақиқтар ва комилтар муайян кардани сарчашма ва хусусияти ташаккули ин раванд дар иҷтимоӣ мусоъидаат мекунад.

РОҶЕЪ БА БАЪЗЕ ХУСУСИЯТИ МАКОНҲОИ МУҚАДДАС

Амокини муқаддас гарчанде мавзӯи омӯзиши таърихнигорон бошад ҳам, вале ошно намудани доираи зиёди мардум бо ҷойҳои муқаддаси кишвар аз манфиати фарҳангӣ ҳоли нест. Дар мавҷудияти ҷойҳои муқаддас ҳикмате ниҳон буда, дар ҷашми зоҳирбин ноаён ва дар тасаввури ӯ ҷои муқаддас берун аз маъно ва моҳият аст. Ин ҳикмат дар ҷист? Дар тасавури диниву мазҳабӣ нисбат ба муҳити атроф фарқ байни таъвофути асил ва ғайри асилро дарк намудан, зарур аст. Ин гуна таъвофутро мо бояд натавонем дарк намоем, балки онро ҳаматарафа бифаҳмем. Дар тасавури динӣ инсон худро аз муҳити атроф ҷудо сохта, машғул ва саргарми кор ва рӯзгори худ аст. Ин фаъолият дар бештари маврид барои наҷот ёфтани инсон дар зиндагӣ ва баъд аз марг ҳеҷ монесагӣ неши роҳ намеорад. Аз тарафи дигар, лаҳзае дар ҷунин фаъолият пайдо мегардад, ки инсонро ба тасу ваҳм, бечорагӣ, бенавоӣ ё боварӣ ба ҷизе, касе рӯбарӯ месозад. Бояд гуфт, ки шинохти ҷунин таъвофут на ҳама вақт дар фаҳмиши динӣ басанда аст, вале мавҷуд будани ин ҳолат ва шинохти ин таъвофут моро ҳамеша дар ҳолати бедорӣ фикрӣ нигоҳ медорад. Аслан дин ва таъвофути диниро аз қадом меъёре шарҳ надихем, худ фаҳмиши асил ва ғайри асилро дорост. Ба ҳар ҳол, бо роҳи таҳлили мантӣкӣ ё дарки муқаррарӣ мо ба ҷунин ҳулоса мероем, ки шахси диндор пеш аз ҳама шахсест, ки барои вай ду муҳити якдигарро ҷуррақунанда вучуд доранд. Дар яке аз ин муҳит шахсе бе ҳарросиву, бе дили ларзон ва асаби ором амал намуда, дар муҳити дигар фаъолиятро дар ҳиссиёти вобастагӣ аз ҷиз ё каси дигаре маҳлут ва пойбанд аст. Дар муҳити якум, фаъолият танҳо намуди зоҳирии инсонро фаро гирифта, боғини инсон бошад аз таъсири ин фаъолият дар қанор аст. Бояд гуфт, ки

ин ду олами тасаввури инсон, яъне фахмиши муқаддасот (асил) ва зулмат (ғайри асил) танҳо бо туфайли мавҷудияти тарафайн даркшавандаанд. Бо аз байн рафтани яке дигаре низ нопадид мегардад. Онҳо бо ҳамдигар муҳолиф, вале якдигарро тасмимгаранд. Бинобар он кушиши мутлақ ҷудо сохтани ин ду ҳолат бе натиҷа хоҳад монд, чунки ҳар ду ҳолат дар тинати инсонанд. Ин ҳастии шууро мо метавонем мавриди таҳлилу тафсир ва баррасӣ қарор дода, ба қисми ҷудо созем ва дар бораи он назарияе ҳам мурабтаб намоем. Чуноне ки барои ифодаи ҳиссиёти ҷудогона забони абстрактӣ қобил нест, ҳамчунони дигар, барои муайян сохтани хусусияти хоси ин ду ҳолат низ забон очиз аст. Ин ба он далелат мекунад, ки муқаддасӣ ба гуруҳи ҳиссиёт низ дохил аст ва дар ҳис падида меояд. Аз тарафи дигар, фаволият ва рафтору кирдори динӣ дар ҳиссиёт асос ёфта, дар ӯ мазмуну шакл ва хусусияти хосеро соҳиб мешаванд. Чунин ҳолат дар тасаввури шахси диндор ҳисси хурмату эҳтиромро нисбат ба маскан, шахс ва ғайра ба миён меорад. Муҳаққиқон ба чунин ақидаанд, ки ин гуна ҳиссиёт андеشان аввал, таҳкурсии нахустини шуури динӣ аст. Асотиршиносон ин гуна ҳиссиётро шарҳу тафсири гуногун медиҳанд. Хусусияти хоси ин ҳолат дар анъанаю маросимҳо акс ёфта, бо он ахлоқу аҷвори диниро устувор мегардонанд. Доранда, баранда ва хифзкунандаи ин ҳиссиёт гуруҳи махсуси одамон, яъне шахсон «шоки» диндоранд. Вайро дар замин, дар маъбад, ибодатхонаҳо, чойҳои муқаддас, мучассамаҳои динӣ устувор мегардонанд. Аз ин ҷост, ки дин ҳамчун низоми муқаддасот низ таъриф дода мешавад. Бо ибораи дигар, дин роҳбар ва идоракунандаи ашӯ ва макони муқаддас ба шумор меравад. Бояд қайд намуд, ки тасаввури ҳисси худ ҳаёти гуногуншакли диниро қувваи руҳбахш ва беандоза мебахшад. Дар натиҷа ҳуди ҳаёт ҳамчун ҷамъи муносибати инсон бо муқаддасот ба назар мерасад, ки ин дар гуфтугӯ рафори одамон ошкор аст. Аз ин

рӯ, расму таъомул ва маросимҳо воситаи амалии пойдории муқаддасот хизмат мекунанд. Муқаддасӣ ҳамчун ҳолати доимӣ ё муваққатӣ ба ашё, макон дар замин, ба вақт, шахсҳои алоҳида ва ғайра мансуб аст. Ҳама гуна ашё махлуқи мавҷуда метавонанд доранда ва ифодакунандаи муқаддасӣ гарданд ва дар натиҷа дар тасаввури фард мақоми хосеро соҳиб шаванд. Аз тарафи дигар, ҳар ашё ва ҳар махлуқи мавҷуде метавонад аз муқаддасӣ бениёз гардад. Ашёҳои бечон худ дар худ дорандаи муқаддасот набуда, неъмат ва файзи Офаридгӯр аст, ки бо ҳикмати ба худ хосаш дар ашё таҷҷалие ҳамчун муқаддасӣ ба миён меоварад. Инсон ё ашё дар чунин ҳолат зоҳиран дигаргун нашуда, сохтори ботини онҳо аз нав бунёд мегардад. Аз ин ҷаҳз муносибати атрофиён низ ба чунин муқаддасот тағйир меёбад. Дар натиҷа, дар тафаккури инсон андешае пайдо мешавад, ки чой барои нигоҳдошти муносибати пешина ба ин ашё, маскан ё шахс дигар намондааст. Агар инсон дар ҳолати рӯ ба рӯ бо муқаддасот дар тафаккур муносибати ғайри қобили қабулро нарварад, ҳисси тарсу ваҳм хатман чунин шахсро ба ҳолатҳои манфӣ дучор меоваранд. Ин аст, ки вохурӣ бо муқаддасот, агар берун аз хоҳиши қалб сураи гирад, барои инсон бо натиҷаи мусбат ба анҷом намерасад. Майлу хоҳиши мусбат, қалби пок, нияти неқ бояд ҳамеша ҳамсафари шахс дар вохурӣ бо муқаддасот бошанд. Муносибати чоҳилона бо муқаддасӣ дар қадом ашё, макону ҷамоне, ки зухур накарда бошад, қобили қабул нест. Нодонӣ ва чоҳилиӣ дар чунин муҳит метавонанд сабабгори бадбахтиҳои зиёде нисбат ба шахс гарданд. Чунки наздикии шахс бо ашёи муқаддас ҳолати гузариш ва баррасии интилоотиеро ба миён меоварад, ки андешаҳои мухталифи манфӣ дар муқаддасот асар нагузошта, бо қувваи дучанди худ бар шахси барангезандаи онҳо чун андешаборони манфӣ мерезанд. Қувваи муқаддас дар инсон ва ё ашё махлук буда, ҳама вақт тайёр аст, ки чун оби аз зарф

беруншуда ва ё қувваи барқ аз таъсири фазо озод, берун нурафшонӣ кунад. Аз ин сабаб лозим аст, ки муқаддасот бояд ҳамеша аз зулмот ва нодони дар канор нигоҳ дошта шавад. Дар ҳақиқат, дар шафоат будани муқаддасот бо зулмот ва нодонӣ, то андозае ашъи муқаддас хусусияти ҳоси худро гум мекунад. Бехуда нест, ки ҳар он чизе ки аз сифати муқаддасӣ холист ва ба олами зулмот таълуқ дорад аз чойҳои муқаддас дур нигоҳ медоранд. Дар «қалби» макони муқаддас танҳо шахсони пок метавонанд ворид шаванд. Албатта шахси беандеша ва маҳдуд нисбат ба муқаддасот фаҳмиши ба худ ҳосеро соҳиб аст. Дар тасаввури чунин шахс муқаддасӣ ҳамчун ҳолати ғайри мавҷуда, тафовуташ аз ашъи воқеъӣ, мисли тафовути ҳастӣ аз адам аст. Вале адами ғабол ҳолатест, ки ашъи дар олам, сураат ва мавқеъ доштаре вайрон сохта, онро дер ё зуд аз байн мебарад. Бинобар он бояд ҳамеша дар байни муқаддасот ва зулмот девори касногузаре мавҷуд бошад, ки ин ҳарду равшанро аз ба ҳам наздикшавӣ нигоҳ дорад. Ин ду ҳолат муҳолифи якдигаранд ва наздикшавии онҳо боиси аз байн рафтани хусусияти ҳоси якдигар мегардад. Аз тарафи дигар, ҳар ду ин равшанро пойдоранда ва густаришидандан ҳаётанд. Яке ҳамчун муҳит, дигаре пойдевор ва сарчашмаи беинтиҳон ҳаёт мавқеъ доранд. Чунин аст хусусияти асосии муқаддасот.

Муқаддасот, худ маҳзан ва ганҷи бебаҳост, ки шахси зиёратгар аз ӯ ёрӣ ва пеш аз ҳама тансиҳатни худ ва наздикони хешро металабад. Дар иззату эҳтироми ӯ таре бо боварӣ маҳлут аст. Дар бадбахтии ба сари шахс омада ё некрӯзис, ки дар оянда чашмдор аст, ҳам ин ду ҳолатро ба нахустасосе пайваст сохта, баҳри ғаболгардонии чунин асос қушиш ба ҳарч медиҳад. Бо қадом як шакли тасаввурии ин образхоро офаридани шахс муҳим нест. Шахс метавонад онхоро дар доираи динҳои монотеистӣ, монистии ё худ рӯҳ ва арвохи гузагтагонаш тасаввур кунад ва барои иҷрои ҳадафи худ бикӯшад. Дар ин ҷо шакл ва хусусияти дин ва

мазҳаб мавкеи халқунандаро намебозанд. Мухимаш ин ки қувваи муқаддаси бояд аз ҷониби шахси ҷуянда хуб дарк ва тасаввур гардад. Ҳар он ҷӣ ки маҳзани ин қувва бошад, барои шахси зиёратгар бояд ҳамчун муқаддас дарк гашта, дар тасаввур образи мусбат пайдо кунад. Агар ашён муқаддас аз ҷунин қувва ҳолӣ бошад, пас ҷунин ашён дар тафаккури шахсе аз манфиат ҳолӣ ва ашён бетарафу беҳосил эътироф мегардад. Маълум аст, ки зулмот ва нодонӣ барои таҳқир арзандаанд, муқаддасӣ бошад, арзанда ба эътироф ва парастии аст. Муқаддасӣ аз як тараф васваса, аз тарафи дигар, таҳқиди бузургест. Ҳамчун таҳқид, муқаддасӣ эҳтиёткориро тақозо дорад, вале ҳамчун ҳолати дилхоҳ дар баъде маврид вай ба тустоҳӣ мусоидат мекунад. Бо ҳамин таркиб, муқаддаси дар шакли одии худ қувваи пурхатар, нофаҳмо бо мушкилии зиёде идорашаванда ва дар дараҷаи одӣ қувваи амалқунандаеро меноманд. Барои шахсоне, ки аз қушони муқаддасӣ истифода мебаранд, пеш аз он ки ин қувваро ба даст оваранд, хатари аз ӯ дар мавриди истифода бармеомадагиро бояд ба эътибор гиранд. Вобаста аз ҳадафи интиҳобшуда, то қадом андозае, ки ин қувва истифода бурда шавад, таҳқиди вай ҳамон қадар бештар мегардад. Ин қувваро боздоштан, маҳдуд сохтан, кам намудан, тақсим кардан нашоёд. Дар ҳар макон ва ашён, ки ин қувва мавҷуд аст, вай ҳамеша бо пуррагӣ, басандагӣ ва тақсимшавандагӣ арзи ҳастӣ дорад. Дар ҳар як қатраи хок, об ва оташе ки муқаддаси онҷост, ин қувва бо пуррагӣ мавҷуд аст. Нодонӣ, маҳдудӣ ва зулмот набояд ин қувваро ба манфиати худ истифода бурданро орзу кунанд. Дастӣ зулмот ва нодонӣ набояд ба қушони дари ин маҳзан бишигобад, вагарна ҷунин даст хушк ва бемадор гашта, ба хокистар табдил шуданаш мумкин аст. Бинобар ин дар ҳама даври замон мардумони соҳибхирад ва донишманд кӯшиши менамуданд, ки мардумро аз рафтору кирдори бад нисбат ба муқаддасот нигоҳ доранд. Ҷунин фаҳмиш ва муносибатро мо дар

равиши таҳқиқ дар ҳама маконҳои муқаддаси Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоҳида намудем.

Сабаби пайдоиш ва густариши урфу одат дар чойҳои муқаддас аз як тараф нигоҳ доштани амали нопок нисбат ба чойҳои муқаддас бошад, аз тарафи дигар, парастии муқаддасот новобаста аз гуногунфиқрии дину мазхаби мардумон аст. Дар як қатор чойҳои муқаддаси Ҷумҳурӣ, ки мо ба омӯзишу таҳқиқи онҳо раҳсипор будем, дар баъзе мазорҳо расму русуми ба худ ҳосе ба назар мерасид. Масалан, одати берун аз иҳотаи мазор нигоҳ доштани занонро мо аввалин маротиба дар мазори деҳани Алиғалабони ноҳияи Нуробод мушоҳида намудем. Дар ин ҷо на танҳо занони ба зиёрат омада, балки занонс. ки бо мақсади таҳқиқот ба назди бузургвор омада буданд, имконияти ворид шудан ба ҳавлии мазор ба онҳо муяссар нагардид. Агар аз диди ин масъала ба таърихи урфу одат нигарем, чунин ба назар мерасад, ки новобаста аз ҷинс ва синну соли зиёраткунанда бояд чунин шахс ҷисман ва руҳан то ба зиёрат рафтан пок гардад. Чунки вобаста аз чунин ҳолат қабул ва таъсири ҷои муқаддас ба шахси зиёратгар дар шакли гуногун_ва ҳос фардӣ сураат мегирад. Бояд кайд намуд, ки урфу одати зиёрати чойҳои муқаддас хусусияти ҳосеро соҳибанд. Аз як тараф, қувваи таъсирунандан муқаддасот яку якбора метавонад бар болон сари инсонии нодон ва чоҳил «чун абр паҳн гашта», чунин инсонро ботинан ранчидаҳотир гардонанд. Аз тарафи дигар, инсонии нодон ва бо қибр ба муқаддасот эҳтиҷ пайдо карда, кӯшиш мекунад, ки қувваи муқаддасро ба худ мутеъ созад. Кӯшиши мутеъ сохтан ҳама вақт ё қувваро аз хусусият маҳрум месозад, ё шахси амалкунандаро аз байн мебарад. Аз ин рӯ, ошкоршавии ин ду амал бояд ҳамеша зери назорати орифон қарор гирад. Аз ин ҷо моҳият ва вазифаҳои урфу одат ва расму ойин дар чойҳои муқаддас равшан аст. Вале баъзе аз урфу одат мусбат. ва баъзе манфӣ ба назар

мерасанд. Вазифаи урфу одати мусбат дар он дида мешавад, ки вобаста ба талаботи замон ва ҷамъият қолаби зулмот ва подониро ба ҳолати муқаддас ворид намесозанд. Урфу одати манфӣ бошанд, кӯшиши мутлақо аз ҳам ҷудо нигоҳ доштани ин ду нерӯро доранд. Дар ин ҷо ҳадаф аз он иборат аст, ки ҳар ду қувва ба ҳам бар нахӯрданд то ки яке аз байн наравад ва дигаре сифаташро дигаргун насозад. Аҷнаби яқум вазифаи табаррукунониро ба ўҳда гирифта, касе ва ҷизро ба олами муқаддасот ворид месозад. Аҷнаби дуввум бошад, одати ҷуброн ё худ аз муқаддаси озод намуданро ба худ мегирад. Аҷнаби дуввум талаб мекунад, ки кас ё шояд бошад ё набояд аз доираи муқаддаси ба ҳаёти муқаррари баргардад. Ҳар ду ин аҷнабро мо дар равиши омузиши мазорҳо дар ноҳияҳои Ҳисору Регар дучор омадем. Аз инчунин урфу одатҳои ба шакли аҷнаби даромада даст кашидан аз имкон берун аст. Чунки олами муқаддасот ҳастист, ки хатарнок ва ба ҳамагон дастрас нест. Ҳама гуна фард барои ба ин олам рӯ ба рӯ шудан, бе хусусияти ҳосилдоштан, имконияти ҳисмиву рӯҳиявии басандасро соҳиб нест. Дар ҳолати нобаробарии қувваҳои ғарафани хатари аз байн рафтани хусусияти яке аз қувваҳо вуҷуд дорад. Аз тарафи дигар, бе қабули қувваи муқаддасот ҳамеша хатари дар гирдоби рӯзгор саргардон мондани шахс мавҷуд аст. Ҳадафи олии инсон наҷот аст, ба ин ҳадаф бидуни эътирофи ин қувва эшон нахоҳад расид. Чунки қувваи муқаддас сарҷамъии ҳар гуна муваффақият дар ҳаққи инсон аст. Ин ақдан мардум нест, ки то ҳол дар шуури зиёратгар ҷой дорад.

Дар ин ҷо суоле низ ба миён меояд. Бо қадом сабабҳо мардум бештар ба зиёрати ҷойҳои муқаддас мераванд? Бояд иброз намуд, ки ба зиёрати ҷойҳои муқаддас рафтани дар зиндагии мардум худ ҳадаф аст. Бой ва ғани гардонидани тасаввур ва баланд бардоштани маърифат яке аз орзуҳои мардум ҳамеша дар қалби худ менарваранд. Ҳис ва фаҳмиши чунин ҳолати маърифатӣ ба рӯҳ ҳаловату ба тан осоиш ва

фараҳмандӣ мебахшад. Чунин талабот як ҷузъи табиати инсон буда, дар ирсияти ӯ сабт шудааст. Аз ин ҷост, ки одамон бештари вақт дар ҷустуҷӯи игтилооти навинанд.

Тарбияи инсон, омузиши илм, фаъолияти мактабу маориф, кӯшиши волидайнӯ устод дар ҳама ин самт як ҳадаф доранд - ташаккули инсон. Аз тарафи дигар, роҳҳои пурпечуби зиндагӣ, бори гарони вай мардумро дар баъзе маврид ба мушкилоте дучор месозад, ки онҳо рафъи ин мушкилотро дар наздик будан ба маънавиёти шахсони комил, эътирофу парастии ва симои руҳонии эшон мебинанд.

Ба оромгоҳи чунин шахсони муътабар омедан, зиёрати қадамгоҳ ва нақши осори гузаштагон қарзи инсонии мардум ҳисобида мешавад. Дар зиндагии инсон чунин мушкилот бо намудҳои гуногун ифода меёбад. Яке мариз, дигаре рӯҳафтада аз касбу кори худ ва сеюмиро бо мушкилоти иҷтимоӣ ё иқтисодӣ рӯ ба рӯ мебинем. Ин ҳолатҳо бештар вақт мардумро мачбур месозанд, ки барои ҳалли фасли масоили дар пеш омада ва илова бар ин, адон қарзи диниву бондагии худ ба зиёрати чойҳои муқаддас раҳсипор гарданд.

Тоҷикистон - сарзамини кӯҳсор бо дараю обу чашмаҳои шифобахши худ дар сайёра мақоми нотакрореро соҳиб аст. Хушбахтона аксарияти чойҳои муқаддас дар Тоҷикистон дар доманаҳои ӯ чойгиранд. Дар деҳот ва ё ноҳияҳо мазорҳо дар ҷои маскан гирифтаанд, ки чунин маконҳо зеботарин мавзӯ дар деҳа ва ноҳия ба шумор меравад.

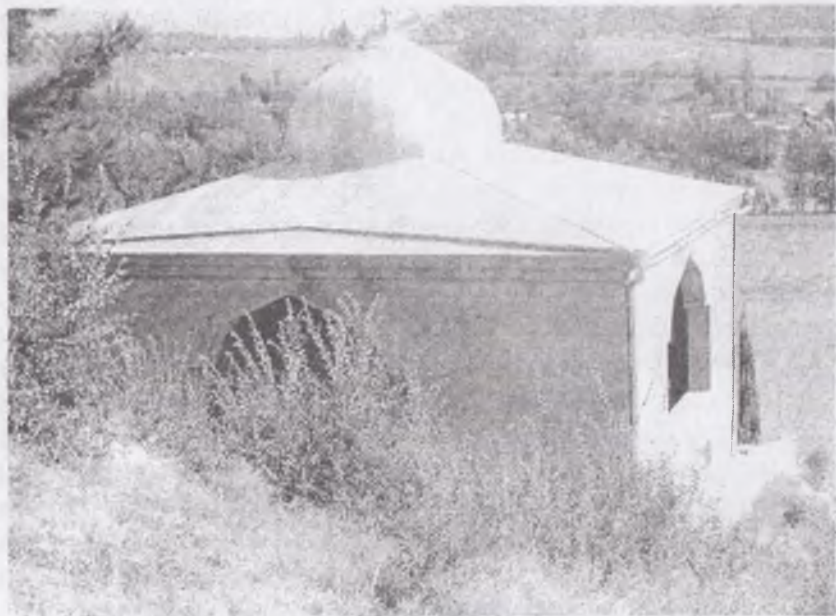
Агар замини ноҳия ё деҳа ҳамвор бошад, пас мазор одатан ҷосро интихоб намудааст, ки дар ҳақиқат зебову бархаво ва то андозае дар баландист. Аз ҷиҳати ҷуғрофӣ макони мазорҳо дар аксарияти ноҳияҳо дар баландтарин ҷойи деҳа қарор доранд. Аз ҷеҳати ҷуғрофӣ мазорҳо ҳаматарафа бехатар ба назар мерасанд.

Дар наздикии мазор хатман оби ҷуйбор ё оби чашма мавҷуд аст, ки аз баландӣ ҷорӣ мешаванд ё хомӯшона аз замин бо ҷидои маҳсус, худ аён мегарданд. Дар атрофи мазор хатман

дарахтони (ба ривоят) муқаддас ва нодир қомат рост қардаанд. Бештар дар назди мазорҳои Тоҷикистон дарахтони ҷанор, туғ, pista ва сарв меҷуянд. Симои ин дарахтон дар тасавури мардум рамзи покӣ, қувваи ниҳонидошта, пуртоқатӣ ва пояндагиро ҷилвагар месозанд.

Дар ноҳияҳои Регар, Ҳисор, ноҳияҳои Бадахшон ва Ҷумҳурияҳои Маркази Антропологӣ манзараҳои зиёдеро дар назди мазорҳо бо чунин дарахтон мушоҳида намуданд. Ин гуна манзараҳо ва хусусияти ҳоси экологии онҳо худ яке аз сабабҳои шифобахшии ҷойҳои муқаддасанд. Беҳуда нест, ки бо ҳадафи аз хоку обу ҳавои мазорҳо баҳрабардорӣ, ақсарияти мардум ба зиёрати чунин ҷойҳо мераванд. Кас пас аз зиёрати мазор дар ҳақиқат ҳудро солиму татхиршуда ҳис намуда, ҷиёман ва рӯхан пок бо таскини қалб ва фикри адои қарзи бандагӣ аз мазор бармегарданд. Аз ин бармеояд, ки мазорҳо, умуман ҷойҳои муқаддас, на танҳо макони солимгардонии балки ҷои пок намудани ҷисму рӯх ва вичдони мардум гаштаанд. Ба назар мерасад, ки дар оянда ҷойҳои муқаддас дар ҳаёти фарҳангии (ба маънои васеъаш) мардум мавқеи ҳосеро соҳиб хоҳанд шуд.

МАЗОРИ ДОМУЛЛО СОБИРИ СОЛЕХ

Мазор дар деҳаи собик Чалчид, ки ҳудуди ду сол аст, ки мусаммо ба Солеҳон аст ва ин макон дар қисмати шимолу шарқи ноҳияи Ваҳдат қарор дорад, ҷойгир аст. Мазор дар фарози тепа қарор дорад. Дар зери макбараи тозабунёд ду марқад, ки дар шакли табиӣ худ хифз шудаанд, мавҷуд аст. Яке аз ин марқадҳо марбут ба домӯлло Солеҳ буда, дар марқади дигарӣ писараш домӯлло Садруддин мадфан гузида. Гунбади мазор фулӯзӣ буда, дарвозаи вурӯдӣ надорад. Атрофи мазор бо кошӣ (кафел) фарш шуда ва зиёратиён атрофии он мегарданд.

Падари домӯлло Солеҳ касби устодӣ дошта.

Домӯлло Солеҳ 25 сол дар Бухоро таҳсилӣ нилм карда, 10 сол дар Ургут назди Абулқосими Ургутӣ таҳсил мекунад.

У дар тасаввуф пайрави нақшбанӣ буд ва илми ҳол дошта. Ба пешниҳоди пираш ба Ҳисори Шодмон баргашта, панҷ сол хатибии мазори Мавлоно Яъқуби Чархиро мекунад. Ҳамчунин дар замони ҳукумати амир Олимхон бо ризояти пираш ба Бухоро бармегардад ва солҳои 1910-12 дар масҷиди назди Регистон мугаваллӣ мешавад.

Домулло Солеҳ кори Куръон буд ва овози ҳеле хуш дошта. Ба ривояте амир Олимхон барои шунидани овози хуши ӯ ҳафтае як маротиба ба ин масҷид меомада.

Баъди пирузии инқилоб дар Бухоро домӯлло Солеҳ то соли 1925 дар он шаҳр монда ва дар ин сол ба ватан бармегардад. Ривоят аст, ки иҷозати баргашт ба ватанро ба домӯлло Солеҳ падари нависанда Чалол Икромӣ – домӯлло Икром додаст. Баъди ҷанге иқомат дар ватан ва расидани аскарони Сурх ва муҳолифати онҳо бо босмачиён, домӯлло Солеҳ ба Ёвон меравад ва дар миёни лақайҳо муридони зиёд пайдо мекунад. Ҳоло кадамчойи домӯлло Солеҳ дар деҳаи Паталики Ёвон мавҷуд аст, ки макони зиёрат ба ҳисоб меравад.

Домулло Солеҳ баъди ором шудани авзои ватанаш боз ба деҳаи Чалчид бармегардад.

Аз қаромати домӯлло Солеҳ ин ривоят аст, ки моҳи феврари соли 1943, вақте ки ба бистари марг хобида буд, мегуяд, ки ду рӯз баъди вафоти ман замин хоҳад ҷунбид. Воқеан ҳам баъди вафоти домӯлло Солеҳ замин меларзад.

Домулло Солеҳ дар илми риёзӣ ва нӯҷум тасаллут дошт ва дар дасти яке аз наберагонаш бо номи Хайруддин дастхати ӯ бо номи «Ҳикмату-л-айн» мавҷуд аст.

Ба ибтиқори наберагон бар фарози мадфани домӯлло Солеҳ мақбара бунёд гашта. Мазорро рӯзҳои чоршанбе зиёрат мекунанд. Мугаваллии мазор набераи домӯлло Солеҳ Асроруддин мебошад.

МАЗОРИ ХАЛИФА НУРМАҲМАД

Мазор дар деҳаи Бахористон собиқ Хонбойкаро чойгир аст. Бинои мазор чаҳоркунча буда, аз хишти пухта сохта шудааст. Деворе, ки дар он дарвозаи вурудии мазор насб шуда, аз деворҳои боқимондаи он ҳудуди 2 м. иртифоби бештар дорад. Сақфи бино гунбадӣ буда, боми он анкариб бо фулуз рунуш гардида, ки дар васати гунбади он нимамоҳи фулузие насб шудааст. Дар қисмати рости дарвоза ба андозаи 2x1м даромадгоҳе ҳаст, ки бо зинаҳои чубӣ ба ҷиллаҳои мазор мебарад. Пиромунӣ мазор бо қошиҳос, ки ҳам акнун дар фарш қардани қучаҳои пиёдагард аз он истифода мекунанд, фарш қарда шуда, атрофи онро дарахтони сарсабз ихота қардаанд.

Халифа Нурмахмад падари Мирзоанвор аст. Халифа Нурмухаммад олимони худ буда, мадрасаи хучраги доштааст, ки дар он аз илмҳои фикҳ аз ҷумла: мухтасар, шарҳу л-виқоҳ, хидоя, усул, ҳадис, мустахлиқоти ҳадис, илми маъонӣ, наҳв, фараҷ ва таърихи саҳобагон ва ақоиди Насафи мазаҳаби имоми Аъзамро таълим меодааст. Ба ҳаёти мударрис маълуми машҳур буда, аз дигар минтақаҳо ба назди ӯ барои омӯхтани илми шарифат меомадаанд. Инчунин халифа Нурмухаммад бо фатвояш дар ҳалли масъалаҳое, ки дар байни мардум мушкил ҳалк мекардааст, ба онҳо кумак менамудааст. Ҳангоми таҳсилаш тарикатро аз шинохон замони ҳеш таълим гирифта, иҷозати таълими тарикатро низ касб кардааст. Ривоят мекунад, ки баъд аз вафоташ шахсҳое, ки бемориҳои рӯҳӣ доранд ба мазори ӯ рафта шифо меёфтанд ва инчунин ривоят мекунад, ки агар аз деҳа касе дучори фалокате мешудааст, агар номи ӯро ба забон барад, он шахс аз он фалокат солим ба дар меомадааст.

Дар баъзе ривоятҳо меӯянд, ки шабҳои ҷумъа болон кабраш нуруӣ мешудааст ва ривоят мекунад, ки агар дар назди мазораи беодоби кунанд, он шахс ба ягон ҳодиса гирифтор мешавад.

Халифа Нурмахмад соли 1878 вафот мекунад.

МАЗОРИ БОБОИ ЭШОНИ МИРЗОАНВОР

Мазор дар самти шимолу ғарбии деҳаи Дашти Беди Хурди ноҳияи Ваҳдат, дар васати деҳа ва дар баландии теппае қарор дорад. Мақбараи мазор, ки ҳудуди панҷ сол қабл аз ин сохта шудааст, чаҳоргушай буда, аз се ҷониб тиреза ва аз тарафи шимол дарвозаи вурӯдӣ дорад. Боми мазор гунбадиест ва бо фулуз рӯйпуш шудааст. Марқад ба услуби марқадҳои Самарқанду Бухоро сохта шуда, аз замин ҳудуди 60 см иртифоқ дорад. Болои марқадро бо матоъи маҳмали сабз пушонида, дар болои он матоъи дигаре, ки дар он сурае аз Куръон навишта шудааст, гузоштаанд. Дар наҳлуи рости марқад курпачаҳое барои нишастани зиёратиён бар болои қолин фарш кардаанд.

Эшони Мирзоанворро аз авлоди сандзодагон мешуморанд. Ӯ илмҳои шарифатро, аз ҷумла омӯхтани Куръон, фикҳ, сарфу нахв ва ҳадисҳои пайғамбари исломро

дар назди падараш омӯхтааст. Эшони Мирзоанвор пайрави аҳли суннат ва ҷамоъат будааст ва якчанд сол ҳамчун эшони қавм ба мардум хидмат кардааст. У меғуфтааст, ки падараш таҳсилкардаи мадориси Бухоро буда, дар назди эшонҳои Даҳбеди Самарканд касби тарикатро, аз ҷумла кодириро аз худ кардааст. Яъне Эшони Мирзоанвор касби тарикатро дар назди амакзодаҳояш омӯхта, аз онҳо дуъо гирифта, ҷанде гушанишинӣ карда, сипас ба тарбияи шогирдони тарикат шуруъ намудааст.

Ҷуноне ки ривоят мекунад, ӯ бо илми қаронӣ ҳар аъмоле, ки шогирдон дар ғиёби эшон мекарданд, ошқоро меғуфтааст. Ривоят мекунад, ки ба назди эшон зани ҳомилadore меояд ва аз эшон савол мекунад, ки ман бисёр вақт таъом меҳӯрам, аммо ҳал карда наметавонам. Эшон меғӯяд, ки дар маҳди шумо фарзандест пок ва аз лукмаи ҳалол пайдо шудааст, бинобар ин таъомҳои мухталифро хӯрда наметавонед.

Дигар ривоят он аст, ки дар фасли баҳор ӯ ба муридони мефармояд, ки ҳар яке аз онҳо дарахт шинонд ва аз ҷумла яке аз муридҳои мефармояд, ки як дарахти нимхушкро ба замин бишинонад. Мурид меғӯяд, ки пирам ин дарахт нимхушк аст, шояд насабзад. Эшон ба ӯ меғӯяд: шахс бояд дарахти хушкро сабзонад.

Эшони Мирзоанвор соли 1988 гуё дар 90 ва 100 солагӣ вафот мекунад.

Зиёрати мазор рӯзҳои чоршанбе сурат мегирад.

ЧАШМАИ ШИФО

Чашма дар деҳаи Яққатоли ноҳияи Ваҳдат аз зери теппае берун меравад. Оби чашмаро тавассути лулаи худуди 30 м поёнтар кашида, ба даруни хонае овардаанд ва аз даруни ин хона тавассути лулаи оҳани берун баровардаанд, ки мардумони маҳал ва зиёратиён аз он менушанд ва ё бо худ оби чашмаро мебаранд. Дар назди мазор се чинор мавҷуд аст ва дар шохи ин дарахтон зиёратиён латтапорахоеро бастаанд. Ба гуфтаи сокини ин деҳа С.Ғаюров мардумон асосан барои табobati беморин хоришак ба ин мазор меоянд. Ҷамҷунин ононе, ки фарзандгалаб ҳастанд ин чашмамазорро зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ ҲАТИ БИБӢ

Мазор дар фарози тешае, ки тамоми манзараҳои гирду атроф пешу назар ҷилва мекунад, дар самти шарқии шаҳраки Оби Гарм ҷойгир аст. Мазор дар холи табиӣ хифз гаршида, ғармунаш бо панҷараи фулузӣ гирифта шудааст. Дар атрофи мазор дарахтони мухталиф, аз ҷумла бодом манҷуд аст, ки дар шохаҳои он зиёратиён лагтанораҳо бастанд. Ононе, ки баданшон мубталои озаҳ аст ва ҳамчунин кудакони ширхора, ки дар пайкарашон ҷизе медамад аз хоки ин мазор истифода мекунанд ва хоки мазорро дар ҷойи озаҳ ва ё ҷизе дамидагӣ молиш медеҳанд.

Мазорро дар рӯзи чаҳоршанбе мардумони шаҳраки Оби Гарм ва дехоти атрофи он зиёрат мекунанд. Мутаваллии мазор мулло Тоҷиддин мебошад.

МАЗОРИ ХУШТОҲИРУ МУШТОҲИР

Мазор дар самғи шарқии шаҳраки Оби Гарм, дар қисмати рости масири Оби Гарм-Нуробод ҷойгир аст. Пиромони мазор бо деворе, ки баландии 1,5 м дорад ғирифта шуда, худи мазор дар ҳолати табиӣ қарор дорад. Дар болои девори мазор ғирдоғирд сангпораҳои хурде аз ҷониби зиёратиён гузошта шудааст. Мазорро дарахтони қомақбанди мухталиф ихота намуда ва чун ҳамешагӣ зиёратиён ба шоаҳои ин дарахтон лағгапораҳо ро насб кардаанд.

Мазорро рӯзи чаҳоршанбе зиёрат мекунанд ва надару модарон бештар қудакони худро ба ин мазор меоранд.

МАЗОРИ ДОМУЛЛО АБДУВАЛӢ

Мазор дар қисмати ғарбии деҳаи Новдонаки ноҳияи Раёнт, дар 150 м. болотар аз роҳ, дар зери қуҳпореае ҷойгир аст.

Домулло Абдували тахшиқкардаи Бухоро будааст, ки баъди боғаниш ба ин мантиқа ба мударрисей ва табибӣ шуғл менамояд.

Дар санги мазор соли вафоти домулло Абдувалӣ 1874 сабт шуда ва ин санг ба назар мерасад, ки дар сохшон наздик гузошта шудааст. Ба қавли Саъдихӯча – сокини деҳаи Новдонак вафоти Домулло Абдувалӣ соли 1884 иттифоқ офтода будааст на соли 1874. Хамчунин дар ин санг ин рубоӣ ҳақоқӣ шудааст:

Ёд кун аз марги худ охир зи дунё меравӣ,
Хидмати даргоҳ бикун, варна даство меравӣ.

Молу мулку хону мон, ҷумла фарзандону зан,
Аз ту мемонад хама, эй ҷумла танҳо меравӣ.

Мазор дар шакли табиъиаш ҳифз шуда ва дар болояш сохтмонҳо накардаанд. Дар як кунҷи марқад дарахти арҷаи чандсолаҳо қад афрохта. Ҳудуди 20-30 сол пеш аз ин деворҳои мазорро бо санг, ки лояш семент аст, бардоштаанд.

Марқад ба андозаи 6x4x1,5 буда дар ихтоси дарахтони мевадор чун туг, себ, зардолу ва олуҷа ва дарахтони бемеваи сафедор ва дарахтони русӣ қарор дорад.

Дар пеши мазор ҷубе, ки дар васаташ матоъи сафедо дар шакли чаҳоргуша зада шуда, дар фарозаш шоҳи гурм бо ҷамҷамааш мебошад, мавҷуд аст. Дар паҳлӯи он либоси кӯдакони гузошта шуда аст, ки ҳатман ба нияти шифост.

Писари домулло Абдувалӣ бо номи домулло Мирзоалӣ солҳои 50-уми асри гузашта ба Курғонтеппа муҳоҷир мешавад ва соли 1969 дар ҳамин ҷо вафот мекунад. Домулло Мирзоалӣ то дар қайди ҳаёти буданаш, сола як маротиба ба зиёрати мазори падар меомадааст. Писари домулло Мирзоалӣ – Сайидғанӣ ҳоло дар Курғонтеппа зиндагӣ дорад.

Мавзеи кунунии мазор то солҳои 30-юми асри гузашта ангурзор буда ва пеш аз соли 1945 сели азиме омада, ҳамаро хароб мекунад, аммо зараре ба мазор намерасад.

Мазорро рӯзи чаҳоршанбе зиёратиён аз дуру наздик зиёрат мекунанд.

МАЗОР ДАР ДЕҲАИ КУЛОБА

Мазор дар деҳаи Кулоба, наздик ба Қалъаи Сурх ва дар 3 километрии қисмати ростӣ роҳи ба ҷониби Фарм марафта, дар баландии қарор дорад.

Мазор бо девор ихота шуда, дар дохили он ду кабр ба назар мерасад. Дар қисмати вурудии мазор аз самти ғарбӣ

низи кабре мавҷуд аст, ки шаҳси дар он мадфун чанд соле пеш дафи шуда.

Дар дохили мазор се туғ бо се байроқ зада шудааст, ки нишонни суннати қадимии мазорро риёя кардани мардумони ин маҳал мебошад. Дар девори қисмати шимолӣ мазор ду шохи оху гузошта шуда ва мазор дар ихотани дарахтони русӣ буда, ки аксари онҳо хушкидаанд.

Мазорро рӯзҳои душанбе, чаҳоршанбе ва ҷумба зиёрат мекунанд. Тибқи гуфтаи сокинони ин маҳал ба ин мазор қудакони беморро барои табобат меоваранд ва ҳамчунин духтароне, ки ба шавҳар набаромадаанд, барои бахталаби ба ин мазор меоянд.

МАЗОРИ ХОЧА АБДУЛЛОҲИ ВАЛӢ

Мазор дар масири роҳи шаҳраки Навобод ва деҳаи Ғмишки ноҳияи Ғарм, дар фарози теплае, ки аз ду ҷониб манзараи зебои дарёи Сурхобро дар назар ҷилвагар мекунад, ҷойгир шудааст. Мавзеъе, ки ин мазор ҷойгир аст, низ ба исми Хоҷа Абдуллоҳ маъруф аст.

Соҳтмони бинои мазор соли 2006 ба ибтикори С.Хайруллоев ва аз ҷониби ҳунармандони Хучанду Исфара

оғоз ба қор шуда, дар соли 2007 хатм шудааст. Макбара аз хишти пухтаи ба сармову ғармо муқовим эъмор шуда, баландии бино бо гунбади фулузиаш ҳудуди 4 м. буда, андозаи бино 9x6 мебошад. Фарши макбара бо хишт пушонида шуда, сакфи он бо сабки ҳунари Шимоли Тоҷикистон ҷубқорӣ шудааст. Аз поён то ба назди макбара 189 зинапоёи бетонӣ мавҷуд аст, ки зиёраткунандагонро бо сухулат ба назди мазор мебарад.

Дар дохили макбара маркаде ба андозаи 3,5x1 мавчуд аст, ки он ҳам бо хишти пухта сохта шуда, бо матоъи маҳмали сабз пушонида шудааст. Дар қисми шарқии бино, 2 м дуртар аз таҳкурсии он чубе дар ҳоли амудӣ ба замин фуру нишонда шуда аст, ки дар васати он матоъи сафеди дар шакли маҳори уша насб гардида.

Поёнтар аз мазор, дар самти ғарбӣ ба ҷониби дехаи Ғмишк мавзеъ бо номи «Фотиҳагар» аст. Дар дохили хонаи ин мавзеъ санги мармарие мавҷуд аст. Пештар мардум ҳамин сангро зиёрат карда, дар болои он назр (пул)-и худро мегузоштанд. Ба қавли соқинони дехаи Ғмишт дар гузашта дар ҷойи қурунии мазор чизе набуд ва бинобар ҳамин мардум дар ҳамин мавзеъи Фотиҳагар ба мазор назр мекарданд ва дуъо мехонданд.

Пиромӯни ин мазор, ки барояш ҳамчунии макбараи Бохашамате зъмор кардаанд, ривоятҳо аз ҷониби соқинони ин мавзеъҳо шунда нашуд, ки ин шахе ба далели чи раёдолате ва 2 хилмате макбарааш ба мазор табдил шуда ва аз ҷирут мардум барояш ихлосу иродат доранд.

МАҶОРИ ХОҶА АБДУЛЛОҲИ БАЛОҒАРДОН

Мазор дар самти шарқии деҳаи Қазнок қарор дошта, миёни мардум ба исми Дусти Худо низ маъруф аст. Аз қавли соқини деҳаи Қазнок Додихудо Толибов мақбараи ин мазор ба ибтиқори Ҳасан Неъмонов ва аз тарафи Сайидалӣ ном шахс соли 2004 сохта шуда аст ва дар гузашта низ барои ободии ин мазор хостаанд иқдом кунанд. Ба қавли Д.Толибов ин ашхос аз ҷониби ҳокимони вақт ба ҷавобгарӣ кашида шудаанд.

Дар гузашта мазор дар шакли марқади сангӣ буда ва ҳоло деворҳои мазор бо санги сурх бардошта шуда, дар фарози он гунбади фулӯзӣ сохтаанд. Дар деворҳои мазор аз тарафи берун ҳар ҷо ҳар ҷо тоқчае қардаанд, ки дар баъзе аз ин тоқчаҳо донаҳои гандум ба назар расид. Дар назди мазор дарахти бурси ҷавоне шинонида шудааст, ки дар шоҳаҳои он либосҳои кӯдакони оғоз аст. Поёнтар аз таҳкурсии мазор ҷубе ба ҳолати амудӣ ба замин фуру нишонда шуда, дар тани он матоъи сафед бафта гардида ва дар интиҳои он ҷуб шоҳи бузи кӯҳӣ насб шудааст. Атрофи мазор ҳама сарсабз аст ва дарахтони зиёд дорад.

Мазорро рӯзи чаҳоршанбе зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ ЭШОНИ ҲОҶӢ ФИӢСУДДИН

Мазор дар зери кӯхнорас, дар тарафи рости роҳи Нуробод-Рафт ҷойгир аст. Мазорро дарахтони мевадор, азҷиби олӯча ва дигар дарахтон иҳота кардаанд.

Мутаваддани мазор Салоҳуддин Носиров, ки аз соли 2000 ба ин тараф ин вазифаро адо мекунад, рӯчъ ба ин мазор ин ривоятро аз падараш шунидааст: Гузаштагони эшони Ғиёсуддин аз дараи Камароб будаанд. Падари эшони Ғиёсуддин Муҳаммадшариф дар нимаи дуюми асри XIX дар дараи Камароб зиндагӣ карда ва дар ҳамон ҷо вафот шудаанд. Пас аз се соли вафоти Муҳаммадшариф эшони Ғиёсуддинро мири Фарм бо ҳамроҳии 7 нафар фарзандаш ба ҷониби Фарм оварда, онҳо муддати 3 сол дар Қалъаи Сӯхта зиндагӣ карда, аз он ба баъд ба деҳаи Тухҷӣ меояд. Эшони Ғиёсуддин дар соли 1937 вафот мекунад ва ҷасади уро дар қабри мазораи қунунии мазор ба хок месуноранд.

Эшони Ғиёсуддин 7 фарзанд дошт, ки аз ин шумор 5 писар ва 2 духтар буданд. Писари калониаш эшони Порсоҳоча.

дуҷомӣ эшони Аҳмадхоча, сеҷумӣ эшони Носеҳуддин, чаҳорумӣ эшони Бадруддин, (ки таҳсилкардаи Бухоро буд) ва панҷумӣ эшони Суфӣ ном доштанд. Дар ҳамин мазор эшони Бадруддин, эшони Суфӣ ва хоҳаронашон ба ҳок сунорида шудаанд. Турбати эшони Аҳмадхоча дар Қолхозобод аст, марқади эшони Носеҳуддин дар Қизилқалъа ва аммо турбати эшони Порсоҳоча дар қучост маълум нагаштааст. Ривоят мекунад, ки ба ҷониби Ҷилғани Фарм рафта, дигар аз ӯ хабаре нашудааст. Писарони эшони Порсоҳоча эшони Абдурахмонҷон (ки дар замони Шӯравӣ ҳеле маъруф буд) ва эшони Абдуқодир мебошанд. Аз эшони Аҳмадхоча 5 писар ба дунё омада, ки бо ҳамроҳии писарони эшони Носеҳуддин дар Қолхозобод зиндагӣ доранд. Эшони Бадруддин ва эшони Суфӣ фарзанд надоштаанд.

Аз эшони Ғиёсуддин ривоят мекунад, ки ӯ ба Макка рафта, ҳаҷ карда, 7 сол дар хонаи Худо хидматгузори кардааст. Ривоят аст, ки эшони Ғиёсуддин ба ҷониби деҳаи Қочун (Фарм) меравад, ки шом наздик мешавад. Тасмим мегирад, ки дар масҷиди ин ҷо шабро рӯз кунад. Аз соқини ин деҳа, ки хидматгузори масҷид буд, хоҳиши ба масҷид даромаданро мекунад. Вай аз эшони Ғиёсуддин мепурсад, ки афсона гуфта метавонӣ? Дар ҷавоб посухи рад мешунавад. Бот мепурсад, ки хофизӣ карда метавонӣ? Ин бор низ ҷавоби рад мегирад. Пас хидматгузори масҷид мегуяд, ки ба шумо дар ин масҷид ҷо нест. Эшони Ғиёсуддин афсурда пас метардад. Муддате нагузашта як соқини деҳа аз паси эшони Ғиёсуддин давида меояд ва баҳишиш пурсида мегуяд, ки чун шуморо нашинохта беҳурмагӣ карданд, ҳодисаи нохуше рӯй дод ва сакфи масҷид фуру афтод. Пас хоҳиш мекунад то боз гардад.

Дар даромадгоҳи мазор атрофии дарахтеро бо санги мудаввар девор кардаанд. Ба ривояти Салоҳуддин Носиров ин ҷойест, ки дандони эшони Абдурахмонҷонро зери ҳок кардаанд. Ба гуфтаи С.Носиров соли 1996 дар замини мазор суҳтгоре мешавад ва тамоми дарахтон ва замини назди мазор месӯзад, ба ҷуз дарахтони атрофии мазор.

Мазорро рӯзҳои чаҳоршанбе зиёрат мекунад.

МАЗОРИ ХОҶА АҶОБИ АНСОРИ

Ин мазор дар гуиши мардум бо номи Хоҷа Биансори
мишариф аст.

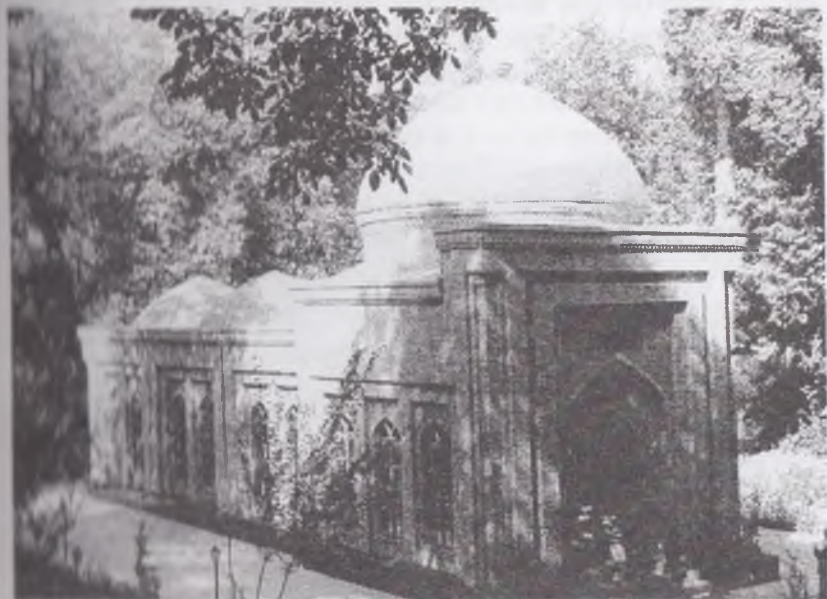
Мазор дар кӯчаи Сари мазори маркази ноҳияи Ховалинг
дар баландие ҷойгир аст. Андозаи маркази мазор ҳудуди 10x2
м буда, бо санг девор шуда ва дар ҳолати табиӣ хифз
гарамидааст. Дар болои марказ 5 дарахт сабзида. Ба яке аз ин
дарахтон ду ҷуберо ба тариқи амудӣ бастаанд, ки дар охири
яке аз онҳо матоئي сафед ва панҷаи фулузӣ ва дар интиҳои
дигараш шохи бузи кӯхӣ ва панҷаи фулузӣ насб шудааст, ки аз
сӯнати қадимии нишонии мазорхост. Дар ду тарафи мазор
барои зиёратиён ҷои махсуси нишаст дуруст кардаанд. Дар
қисмати шарқии мазор чинорҳои азимшайқаре ба назар
мерасанд, ки бутургеоланд ва он ҷо низ хонае, ки анқариб
барои нишастии зиёратиён омода шуда мавҷуд аст.

Аз ин иттилоъе, ки мутаваллии ин мазор дод, маълум мешавад, ки шахси мадфун дар ин ҷо саҳоба Аюби Ансорист. Аммо ин иттилоъ бо воқеияти таърихӣ мувофиқат намекунад. Аюби Ансорӣ баъди хичрати Мухаммад (с) дар Мадина икомат карда, ки паёмбари ислом макони аввалин зисти худро дар хонаи ӯ қарор додааст. Аюби Ансорӣ дар чандин ҷанг бо ҳамроҳии паёмбари ислом, ё ин ки сария, яъне бе иштироки паёмбар иштирок намуда, ба хангоми ҷорӣ қардани дини ислом дар Туркия ба шаходат мерасад. Мувофиқи баъзе ривоятҳо барои дуруст қардани қибла дар замони хулафои рошиддин баъзе аз тобеин, яъне ҳамсухбатони саҳобагон омадаанд. Хоча Аюбе, ки дар ин ноҳия мавҷуд аст шояд яке аз пайравони тариқатҳои маъмул дар Осиёи Миёна бошад ва бидуни шакк дар сарчашмаҳои таърихӣ ва манокӣҳо дар бораи вай маълумоте бояд мавҷуд бошад.

Мазорро рӯзҳои чаҳоршанбе зиёрат мекунанд. Суннати зиёрати мазор барои занон он аст, ки онон ба назди мазор набаромада, онро аз поён зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ СУЛТОН УВАЙС

Мазор дар 18 километрии шарқи маркази Ховалинг, дар мавзеи ҳамноми худ, ки широмунаш қабристон аст, воён ар вет.

Сохтмони ин оромгоҳи боҳашамат соли 2003 оғоз ёфта ва соли 2006 тақмил шудааст. Қабл аз ин атрофи мазор бо девар ихота гардида ва дар ҳолати табиӣ қарор дошт.

Бастоншиносон дар атрофии бино ҳафриёт гузаронида, аммо марқади мазорро накушодаанд. Қабри дохили мақбара 12 м дарозӣ, 2 м бар ва 1,5 м баландӣ дорад ва бо кешихон сабзранг рушӯш гардида. Фарши бино бо мәрмар пушида шуда, атрофи онро дарахтони бемева, ба хусус чашроқо ихота кардаанд.

Бо қарори ҳукумати ноҳия 30 га замин ба ихтиёри мазор қарор дорад. Бинои мазор чун осори меъмории марбут

ба Вазорати фарҳанги Тоҷикистон аст. Ҳам акнун мачмаби султон Увайс ба ҷои истироҳати мардумон табдил ёфта ва хонахо ва чойҳои истироҳатие, ки бо услуби зебо ҷубқори шудаанд, макони тафреғи зиёратиён мебошанд.

Мазор дар макони обшоре қарор дорад. Дар пахлуи макбара панҷ чашма мавҷуд аст, ки оби онро бо лула кашнда, то ба назди роҳи мошингард овардаанд. Ин чашмаҳоро мардум муқаддас медонанд. Аз оби ҳар панҷ чашма нуш мекунанд ва ҳамроҳи худ мебаранд.

Дарае, ки мазор ҷойгир аст, агар то ба охир синарида шавад, ба мантақани Тавилдара мебарад.

Зоиринаи ин мазор хеле зиёданд ва аз мантақаҳои мухталифи ҷануби Тоҷикистон онро дар рӯзҳои маҳоршанбе, шанбе ва якшанбе ба зиёрат меоянд.

Мазори Ҳазрати Султонро дар ноҳияи Ховалинг ба Увайси Қаранӣ, ки аз тебъин (қасоне, ки бо саҳобагон ҳамсухбат шудаанд) аст, марбут медонанд. Дар байни мардум ин ривоят маъруф аст, ки султон Увайси Қаранӣ пеш аз вафоташ гуфта аст, ки рӯзи ҷанозааш шутури сафеди пайдо мешавад ва тобути уро ба он шутур гузоранд ва шутур дар ҳар қучоқ, ки омада хоб кунад, ҷасади уро дар ҳамон мавзъ дафи намоянд. Гӯиё дар рӯзи вафоти ӯ шутури сафеди пайдо мешавад ва муридони тибқи васияти Увайси Қаранӣ тобути уро бар он шутур бор мекунанд. Шутур дар ҳар ҷоқ, ки таваккуф кардааст, мардумон он ҷойро «қаламҷойи Увайси» номидаанд. Тибқи ин ривоят он шутур ба мавзъи қунунии мазор меояд ва дар он ҷо хоб меравад. Ин гӯиё ишорате ба он будааст, ки ҷасадро дар ин мавзъ ба ҳок суноранд.

Қобили зикр аст, ки дар аксари мазорҳои, ки шахси мадфунӣ он марбутӣ дигар шахрҳо ва мамолик мешавад, дар ривоятҳои он аксаран шутур ҳузур пайдо мекунад ва гӯё аз рӯи таваккуфи он шутур (таваккуфи мувакқатӣ ва доимӣ) ба шахси вафотёфта қаламҷой ва мазор месозанд.

Дар сарчашмаҳои таърихӣ, ки дастрасӣ могоардидаанд, роҷеъ ба аҳвол ва зиндагии Увайси Қаранӣ иттилоъи мухтасаре мавҷуд аст. Ин шояд ба он сабаб бошад, ки ҳамчуноне ки дар ин мутуни таърихӣ зикр

шудааст, Увайси Қаранӣ дар гушанишинӣ ва дур аз мардум зиндагӣ мекард ва ин боис шуда, ки дар бораи ӯ камтар маълумот дар маъхазҳои таърихӣ дарҷ гардида бошад.

Бояд гуфт, ки дар сарчашмаҳои ҳақиқӣ, ки ҳаводиси таърихӣ ин ва ё он замон ба тариқи густурда дар онҳо тасвир шудаанд, роҷеъ ба Увайси Қаранӣ ишороти мухтасаре ҳафт. Аммо дар таъриҳҳои ба аҳвол ва зиндагии суфӣён бахшидашуда, осори мазҳабӣ ва баъзе сафарномаҳо дар бораи Увайси Қаранӣ метавон маълумоти бештаре пайдо кард.

Бо таъриҳ ба сарчашмаҳои муътабарӣ зер, ки дар замонҳои мухтасаре таъриҳ шудаанд, роҷеъ ба Увайси Қаранӣ ибрози назар хоҳем кард:

1. «Шарҳу-т-таърифу-л-маърифат ли-маърифати-л-асаввуф». Ин китоб қадимтарин матни суфӣёнаи забони форсии тоҷикӣ, ки ба қалами Хоча Имом Абуиброҳим Исмоил ибни Муҳаммад Мустанлики Бухорӣ (вафот 385 х.к. баробар ба соли 995 мелодӣ) таълиф шудааст. Ӯ дар мавзӯи Қалободи Бухоро таваллуд ёфта, муҳаддиси маърифат, фақеҳи машҳури замонҳои худ гашта ва бо лақаби «Тоҷул-ислом» низ шуҳрат ёфта буд.

2. «Қашфу-л-маъҷуб»-и Абулҳасан Алӣ ибни Усмоини Хучвирии Ғазнавӣ. «Қашфу-л-маъҷуб» ин аз нахустин китобест, ки дар таъриҳ ба забони форсии навишта шудааст. Муаллифи он Абулҳасан Алӣ ибни Усмоини Хучвирии Ғазнавӣ дар охири қарни даҳум ва ё аввали қарни ёздаҳум, дар замонҳои подшоҳии Маҳмуди Ғазнавӣ (997-1031) зода шуда, пеш аз соли 440 х.к. (1049 мелодӣ) ба сафари дарозмуддати худ оғоз карда, пас аз соли 469 х.к. (1077 мелодӣ) дар Лоҳур ба сафари худ хотима дода ва дар ин шаҳр «Қашфу-л-маъҷуб»-ро навишта.

3. «Таъриҳу-л-авлиё»-и Абуҳомид Муҳаммад ибни Абубакр Иброҳим ибни Исҳоқ Аттори Нишобурӣ (540 -618 х.к. /1145-46-1221-22). Ин шоир ва орифи машҳури эронии нимаи дуюми асри дуздаҳум ва аввали асри сенздаҳум бо

пакаби Фаридаддини Атгор низ маъруф буд, ки қисмати аз умри худро ба расми солиқони тарикат дар сафар гузаронид ва аз Макка то Мовароуннаҳр бисёре аз машоҳ ва амокини муқаддасро зиёрат кард.

4. «Тухфату-и-нуззор фи ғароибу-л-амсор ва аҷоибу-л-асфор»-и Шамсуддин Абуабдуллоҳ Мухаммад ибни Абдуллоҳ ибни Мухаммад ибни Иброҳим ибни Юсуф ал-Лавати ат-Тайҷӣ машҳур ба Ибни Батута. Ин асар ба забони форсӣ тарҷума шуда, бо номи «Сафарномаи Ибни Батута» маъруф аст. Ибни Батута (мутаваллид ба соли 703 х.к./1304 дар Тайҷа ва вафотёфта дар соли 770 х.к./1369 дар яке аз шаҳрҳои Мароқаш) – муаррихи маъруфи араб дар ин сифарномааш зиндатарин тасвирҳои дунёи он рӯзро аз сарзаминҳои чун Миср, Макка, Ироқ, қисмати бузургӣ аз Эрон, Яман, Уммон, билоди Рум, Константинопол, Дашти Қириқ, Мовароуннаҳр, Хуросон, Синд, Ҳинд, қазираҳои ҷанубии Ҳиндустон, Андалус, Чин ва ғайра қардааст.

5. «Таърихи Ҳабибу-с-сияр фи ахбори афроди башар» аз Фиссуддин ибни Ҳумомуддин ал-Ҳусайнӣ маъруф ба Ҳондамир (880-942 х.к./1475-1535). «Ҳабибу-с-сияр» дар соли 927-930 х.к./ 1521–1524 навишта шудааст ва аз мутақабтарин сарчашма баъд аз аҳли муғул то кунун пае аз китоби «Раисату-с-сафо»-и Мирхонд ба ҳисоб рафта, ҳодисоти таърихӣ қабл аз ислом то зуҳури давлати Сафавӣ дар Эрон ва Шайбонӣён дар Мовароуннаҳру Хуросонро дар бар мегирад.

6. «Таърихи Рашидӣ»-и Мухаммад Ҳайдари Дуғлот (905-957х.к./ 1499-1500–1550), ки вақоеи Мовароуннаҳру Хуросон, Тибет, Читрол, Қашмир ва Ҳиндустони шимолӣ, инчунин равобиги шох Исмоили Сафавӣ бо узбакон, саргузашти Шайбонӣҳои ва таърихи Бобурро (мусодиф ба охири садаи панҷдах ва нимаи аввали садаи шонздаҳ) тасвир қардааст.

7. «Сафинату-л-авлиё»-и Мухаммади Дорошуқӯҳ. Шохӯдаи темирӣи Ҳинд ва фарзанди Шохҷаҳон – Мухаммади Дорошуқӯҳ (1024 -1069 х.к./1615-1658-59)

олим, адиб ва шоире, ки дорои таълифоти зиёде буд, ки ба дасти бародараш Аврангзеб ба қатл расид.

Дар сарчашмаҳо номи комили Увайси Қаранӣ аз ин қарор аст: Ибни Омир ибни Чазъ ибни Молик аз тоифаи бани Мурод.⁵ Дар «Кашфу-л-махҷуб» омадааст: «Қаранӣ мансуб ба бани Қаран, ки тирасст аз қабилани Мурод ва сокини Яман».⁶

Муаллифи «Шарҳу-т-таъарруф» ин маълумотро дар китоби худ аз Увайси Қаранӣ оварда: «Ва ин Увайс марде буд аз аҳли Яман ва ба найғамбар алайҳиссалом имон оварда буд ва дар рӯзгори найғамбар бибуд. Ва модараш зинда буд ва модараш низ имон оварда буд. Ва ба замини Яман буданд ва ба дехе, ки онро Қаран хонанд. Ва уро созу барг набул (яъне камбизоат буд-Х.К.), ки модарро ба наздики найғамбар гавонистӣ овардан ва натавонист модарро ба ҷои бигзоштан, бад-он ки ҳаққи модар ниғаҳ дошт. Худон таоло уро ба ноқардани ҳичрат маъзур дошт. Ва найғамбарро аз холи ӯ хабар қард ва ба баракати хушнудии модар уро қаромағ рӯзи қард, то найғамбар алайҳиссалом туфт. Ам умати ман марде бошад, ки ба адали рабаъа ва музар⁷ Худон таоло ба шафоати ӯ биёмурад ва он Увайси Қаранӣ аст раҳматуллоҳ. Ва башорат дол Умарро раҳматуллоҳу анҳу, ки ту уро бубини ва чун бубини уро аз ман саноғ бирасон. Пас ба рӯзгори он ки Умарни Хаттоб ҳаҷ қард, уро аз аҳли

⁵ Ғиёсуддин ибни Хумомуддин ал-Хусайини. Таърихи Ҳабибу-с-сипар фи ахбори афроди баниар. Ҷилди якум. Техрон, ҷони ҷаҳорум, 1380 х., с.556; Деҳхудо. Луғатинома. Ҷилди 8. Техрон, 1342 х., с.509.

⁶ Абдулҳасан Али ибни Усмони Хуҷвирини Ғазнави. Кашфу-л-махҷуб. Муқаддима, тасхех, таълиқоти дуктур Муҳаммади Обиди. Ҷони дуюм. - Техрон: Суруш, 1384, с.704.

⁷ Рабаъа ва музар — бузургтарин ва муҳимтарин қабилани қисмати шимолии Ҷазиратулараби қадим. Қабилани мазкур бар ҳисби муқтазиёт нақли макон мекардаид. Дигри қабилани музар муштанни бар Макка ва атрофини он буд ва қабилани рабаъа дар биллоде аз Навд ва Тахома қарор дошт. Қурайш шоҳе аз музар буд.

Яман талаб кард ва бидид ва дуруди пайгамбар ба вай бирасонд ва киссан у дароз аст».⁸

Бо он ки ин муаллиф меғуяд, ки «киссан у дароз аст», аммо дар се ҷойи дигари асараш⁹ мухтасаран аз Увайси Қаранӣ ёд мекунад, ки тақрори матлаби дар боло зикр шуда ҳастанд ба иловаи ин гуфтаҳо: «Ва Умар дар рӯзгори шилоғи худ ҳаҷ кард, мардумони Яманро ба Арафот пурсид, ки Увайси Қаранӣ кадом аст? Гуфтанд: «Марде ошуфта аст. Ба наздики сутурони мост, сутуронро нигоҳ медорад. Умар ва Алӣ разиаллоху анҳумо бирафтанд ва ўро бидиданд ва халқ ўро девона донистандӣ. Ва пайгамбар алайҳиссалом дар ҳадиси у гуфтанд, ки марде бошад дар уммати ман, ки ба шафоати ў ба шумори гуспандони қабилан қалаб Худо ба бихишт дарорад ва он Увайси Қаранӣ бошад. Наздики халқ девона бошад, аммо ба наздики Ҳаққ субҳона ўро маҳал чунин бошад».¹⁰

Аммо муаллифи «Кашфу-л-маҳҷуб», ки 84 сол баъд аз шафоти муаллифи «Шарҳу-т-табарруф» китоби хешро навиштааст, иттилоъи бештаре дар бораи Увайси Қаранӣ медиҳад. Аз ҷумла Увайсро аз шумори ақобири машоихи аҳли тасаввуф ҳисобида, менависад: «Ва пайгамбар алайҳиссалом... рӯй ба Умар ва Алӣ разиаллоху анҳумо карду гуфт: «Шумо мар ўро бубинед ва вай мардест баста (саҳту варзида) ва миёнаболо ва шаъаронӣ (сермӯй) ва бар паҳлуи вай чун як дирам сафед аст ва бар кафи дасташ сафедист ҷуз барас... Ва чун Умар разиаллоху анҳу аз баъди вафоти пайгамбар алайҳиссалом ба Макка омад ва амиралмуъминин Алӣ бо вай буд, андар миёни хутба гуфт:

⁸ Ҳоча Имом Абуиброҳим Исмоил ибни Муҳаммад Мустамлини Бухори. Шарҳу-т-табарруф лимазхаби тасаввуф. Ҷилди аввал, муқаддима, тасхех ва таҳқиқи Муҳаммади Равшан. Ҷош аввал. Техрон, 1363, с.152.

⁹ Ҳамон ҷо, с.152 ва с. 200; Ҷилди чаҳорум. Техрон, 1366, с.1440.

¹⁰ Ҳоча Имом Абуиброҳим Исмоил ибни Муҳаммад Мустамлини Бухори. Шарҳу-т-табарруф лимазхаби тасаввуф. Ҷилди чаҳорум, с.1440.

«Ё ахла Начдин, куму». Ахли Начд бархостанд. Гуфт: «Аз Қаран касе ҳаст миёни шумо?» Гуфтанд: «Бале». Қавмеро бад-у фиристоданд. Амралмуъминин Умар разиаллоху анху хабари Увайс аз эшон бикурсид. Гуфтанд: «Девонас хаст Увайс ном, ки андар ободониҳо наояд ва бо кас суҳбат накунад ва ончи мардумон хуранд нахурад ва ғаму шодӣ надонад. Чун мардумон биханданд, вай бигирияд ва чун бигирияд, вай бихандад.» Гуфт: «Вайро мехоҳам». Гуфтанд: «Ба саҳрост ба наздики уштурони мо». Амрайн разиаллоху анхумо бархостанд ва ба наздики вай шуданд. Вайро ёфтанд дар намоз истода. Бинишастанд то фориғ шавад ва бар эшон салом гуфт ва нишони паҳлу ва кафи даст бад-эшон намуд, то эшонро маълум шуд. Аз вай дуъо хостанд ва саломи пайғамбар алайҳисалом бад-ӯ бирасониданд ва ба дуъои уммат васият карданд ва замоне пеш вай бибуданд. То гуфт: «Ранча гаштед, акнун боз гардед, ки киёмат наздик аст. Он гоҳ моро дидор буд, ки мар-онро боз гаштан намуд, ки ман акнун ба сохтани барги роҳи киёмат машгулам».

Ва чун ахли Қаран боз гаштанд, вайро хурмате ва ҷоҳе наиддор омад андар миёнаи эшон. Вай аз он ҷо бирафт ва ба Кӯфа омад. Ва Ҳарим ибни Халӣф¹¹ разиаллоху анху рӯзе вайро бидид ва аз насаи он ҳеч касаш дигар наид, то ба вақти фитани хуруби амралмуъминин Али карамуллоху вачхаху биёмад ва бар мувофиқати Али бо аъдон вай харо ҳамекард, то рӯзи харби Сиффин шаҳодат ёфт.¹²

Дар «Тазкирату-л-авлиё»-и Фаридалдини Аттор ба изофаи ахбори дар ду сарчашмаи дар боло зикршуда

¹¹ Аз зоҳидони машҳур садри ислом аст. Дар Басра сокин буд ва дар аҳли халифаи дуум дар баъзе аз ҷанҳо ширкат ҷуст. Дар мутуни суфия ғолибан ҳузурӣ у ҳамроҳи Увайси Қаранӣ хаст. Вафоташ баъд аз соли 26 ҳиҷриет.

¹² Абулҳасан Али ибни Усмони Ҳуввирини Ғазнави. Кашфу-л-махҷуб, с.125-126.

матилиби бештареро аз Увайси Қаранӣ пайдо мекунем. Фаридаддини Агтор баъд аз зикри имом Чаъфари Содик, ки дар фехриести номҳои машоих ва сӯфиёни маъруфи дар ин китоб зикршуда аввал аст, дуҷум аз Увайси Қаранӣ бо зикри сифоте чун «қиблаи тобеъин, қудваи арбаъин, офтоби пинҳон...» ном бурдааст. Дар «Шарҳу-т-таъарруф» ва «Қашфу-л-маҳҷуб» ҳамчуноне ки зикр шуд, пайғамбари ислом ба Умар ва Али рӯй оварда, мегуяд, ки шумо ӯро хоҳед дид, аммо дар «Тазкирату-л-авлиё» Муҳаммад (с) ба Абубакри Сиддиқ мурочиат намуда, мегуяд, ки «ту ӯро набинӣ, аммо Форук (Умар) ва Муртазо (Али) ӯро бубинанд»,¹³

Фаридаддини Агтор сабаби наомадани Увайси Қаранӣро ба назди пайғамбари ислом бо сароҳат, ба тариқи саволи ҷавоби саҳобагон ва Муҳаммад (с) хеле ҷолиб зикр кардааст. Аз ҷумла менависад: «Саҳобагон гуфтанд: — номани ҷист? Гуфт: Увайси Қаранӣ. Гуфтанд: Ӯ кучо бошад? Фармуд, ки ба Қаран бувад. Ӯ шуморо дидааст? Фармуд: Надидааст ба дидаи зоҳир, валекин ба дидаи дил дидааст. Гуфтанд: Чунин ошӣк ба суҳбати шумо нашинфтааст? Фармуд: Аз ду сабаб. Яке аз ғалабаи ҳол, дуҷум аз таъзими шариати ман, ки модари шире дорад ва мӯъмина нобино ва Увайс шутурбонӣ мекунад ва нафақаи модар аз он ҳосил мекунад».¹⁴

Ба хангоми дидорбинӣ Умар нишонии сафедисеро, ки Муҳаммад (с) онро зикр карда буд, дар қафи дасти рости Увайс мебинад ва тибқи иттилоъи Агтор халифаи дуҷуми ислом Умар бини Хаттоб он дастро бӯса мезанад,¹⁵ ки ин матлабро дар ду саръашман пеш аз ин зикршуда пайдо намекунем. Фаридаддини Агтор нуктаҳо ва ривоёти дигари ҷолиберо дар

¹³ Фаридаддини Агтор. Тазкирату-л-авлиё. Ҷони санӣ. Кобул, бидуни соли таъ, с. 13.

¹⁴ Ҳамон ҷо.

¹⁵ Ҳамон ҷо.

бораи Увайси Қаранӣ зикр мекунад, минҷумла ин матлабро навиштааст: «Аз он чо (Қаран) бигрехт ва ба Қуфа омад ва баъд аз он касе уро надид, илло Ҳарим ибни Ҳаййён...»¹⁶ ва дар ихтигони сухани худ аз Увайс мегӯяд: «Дар охири умр пешни амиралмуъминин Алӣ омад ва дар мувофикати ӯ дар Сиффин харб мекард, то шаҳид шуд» ва Агтор таърихи шаҳид шудани онро бо моддаи таърихӣ баён кардааст:

Умдаи авлиё Увайси Қаран
Қудваи даҳр муктадои заман.
Соли нақлаш ба игтифоқ бихон
«Ҳайф, **ходи** бурун шуда зи **чаҳон**».¹⁷

Аммо нахуст ба тариқи мухтасар пиромуни Сиффин ва ҷанги дар соли 37 х.к./657 дар он рухдода рӯчӯе мекунем. Сиффин мавзӯе ҳафт дар наздикии шаҳри Ракка, ки ин шаҳр дар қанори рӯди Фурот воқеъ буд ва ҳам ақунуи харобу вайрон аст. Дар ин чо моҳи сафари соли 37 х.к. ки баробар ба июл-августӣ 657 мелодист, байни Алӣ ва Муъовия набардҳо ба вуқӯъ пайваст.

Баҳонаи ҷанги Сиффин ин буд, ки дар охири ҳилофати Усмон ибни Аффон иддае аз мардумони норизо аз усули идораи ӯ, ки бани Умиро дар ҳилофат мусаллат карда буд ва байтулмол ба тороч мерафт, ба шур омаданд, ки дар ҷангаи Усмон ба қатл мерасад. Иддаи ононе, ки дар ин қуштор даст доштанд (аз ҷумла, писари Абубакри Сиддиқ – Муҳаммад ибни Абубакр, ки писархонди Алӣ буд), дар панҷохи Али омаданд. Ва ин сабаб шуд, ки Муъовия Алиро дар шуронидани мардум алайҳи халифаи сеюм Усмон ибни Аффон (писараммаи Алӣ ва писарамаки Муъовия) муттаҳам созад ва қотилини Усмонро аз Алӣ хост то касоси хуни халифаи сеюмро аз онҳо бигирад. Алӣ дар посух ба ин тақозои Муъовия ба ӯ номаи таҳдидомезе навишт, ки аз ҷумла дар он

¹⁶ Ҳамон чо, с.14.

¹⁷ Ҳамон чо, с.17.

«Инда «Ту ат ман хостаї котидини Усмодро тахвил
барномам, ман котидини Усмодро ба ном намешиносам ва
дар ат ин гумроҳи ва дачочати худ даст барнадорї, хоҳи дид
Усмодро, ки муддаїи хастї Усмодро куштаанд, дар талаби ту
костаи ва бо онҳо ру ба ру хоҳи шуд».¹⁸

Чун шир аст, ки Муъовия ибни Абусуфиён дар замони
хилофати Умар ибни Шом таъйин шуд ва бо ин ки Умар
барканор ин таъйини волиёро дӯст медошт, Муъовияро аз
хилофати Шом барканор накард. Усмон баъди расидан ба
хилофат баъд аз Муъовия дигаронро аз волигии шаҳрҳои
хилофати хилофат барканор сохт. Зеро Муъовия илова бар ин
ки хилофати (нисарамак) бо Усмон дошт, марди бисёр зирак
ва бодати ин буд. Он замон, ки иддае аз мардумони норизо аз
хилофати хилофати Усмон ашайхаш бархостанд, Усмон ба
Муталиб, ин дар Шом буд, нома навишт ва ҳамчуноне ки ба
хилофати хилофат дигар ат дигар волиён имдод хоста буд, аз ӯ низ
бархостани хилофат варт. Аммо Муъовия монанди соири волиён аз
хилофати хилофат ба Усмон имтиноҳ вазид ва сабр намуд то
хилофати хилофати тавассути шуришиён кушта шавад. Он гоҳ
Муталиб ин фуқаро ганимаг шуморид ва ба баҳонаи
хилофати хилофати Усмон, аз ин вазъияти буғранчи пешомада
хилофати ба хилофати хилофати хилофати баҳрабардорї кард.

Дар муддати таваккуфи ин ду сипоҳ дар Сиффин, ки
дар ин руз буд, зини Али ва Муъовия навад чанг рух
дошт. Дар бораи ғайбати сипоҳи Али ва Муъовия, ки дар он
замон широкӣ ҳушанд, назароти мухталиф иброз шуда, ки
хилофати хилофати Алиро сад ҳазор нафар ва сипоҳи Муъовияро
хилофати хилофати нафар гуфта, талафоти сипоҳи Муъовияро 45
ҳазор нафар ва кушташудагони сипоҳи Алиро 25 ҳазор
нафар шик карданд.¹⁹

¹⁸ Абулқасим Тохид Хусайнӣ. Али ва фарзандонаш. Тарҷума аз араби:
Муъовия ва Али Широкӣ. Тоҳрон, 1367, ҷоми панҷум, с.86-87.

¹⁹ Абулқасим Тохид Хусайнӣ. Али ва фарзандонаш, с.94.

Баргардем ба асли матлаб. Муаллифи «Кашфу-л-махчуб» дар зикри Ҳарим ибни Ҳаййён менависад, ки ӯ «қасд кард то Увайсро зиёрат кунад. Чун ба Қаран шуд, вай аз он ҷо рафта буд. Ноумед боз гашт. Чун ба Макка боз омад, хабар ёфт, ки вай ба Кӯфа мебошад. Биёмад ва наёфташ ва то муддате дароз он ҷо бибуд. Чун хост, ки аз он ҷо сӯи Басра ояд, андар роҳ вайро ёфт, бар канораи Фурот...»²⁰

Бояд гуфт, ки ин замон Шом, Басра ва Миср чун ғарафдорӣ аз Муъовия ва ҷонибдоронаш дошганд, бинобар ин барои Алӣ ва тарафдоронаш минтақаҳои ноамне буданд ва танҳо Кӯфа барои онон шаҳри амне махсуб мешуд. Ин ки Фаридаддини Аттор фармудааст, ки Увайси Қаранӣ аз Қаран бигрехт ва ба Кӯфа омад низ бидуни шакк сабабаш ҳамин авзои ноороми пешомада дар ин шаҳрҳо бар асари ихтилофи Муъовия ва Алист.

Хондамир дар ирғиботи аз Қаран ба соҳили Фурот омадани Увайс менависад: «Дар яке аз кутуби муътабара ба назар даромада, ки рӯзе Увайси Қаранӣ бар канори оби Фурот вузӯ месохт, ки ногоҳ овози табле ба гӯши ӯ расид. Пурсид, ки ин чӣ садост? Гуфтанд: «Овози табли Шоҳи вилоятпаноҳ (Алӣ) аст, ки ба ҳарби Муъовия меравад». Увайс гуфт: «Ҳеч ибодат назди ман аз мугобеъати Алӣ Мургазо беҳтар нест», он гоҳ ба мулозимати он ҳазрат шитофта... то дар яке аз он маъорик шарбати шаҳодат чашид».²¹

Чуноне ки аз ахбори «Кашфу-л-махчуб», «Тазкирагу-л-авлиё» ва «Ҳабибу-с-сияр» ба назар расид, Увайси Қаранӣ ба ҷонибдорӣ аз Алӣ дар ҷанги Сиффин ширкат ҷуст ва дар соли 37 ҳ.к./657 кушта шуд. Муҳаммади Дорошукӯҳ бо иттиқо ба ин сарчашмаҳо ва китоби «Равзату-р-раёҳин»-и

²⁰ Абулҳасан Али ибни Усмоини Ҳуҷвирини Ғазнави. *Кашфу-л-махчуб*, с.127.

²¹ Ғиёсуддин ибни Ҳумомуддин ал-Ҳусайини. *Таърихи Ҳабибу-с-сияр* фи ахбори афроди башар. Ҷилди аввал. Техрон, ҷониҳаҳорум, 1380 х., с.556.

Имом Абдуллоҳи Ёфсеӣ кушта шудани Увайси Қараниро дар ҷанги Сиффин тайид мекунад.²²

Ибни Батута дар «Сафарнома»-аш дар баёни дарвозаҳои Димишқ зикр намудааст, ки қабри Увайси Қараниро дар он ҷо набераг кардааст. Ӯ менависад: «Димишқ ҳашт дарвоза дорад, аз он ҷумла, Бобу-л-фародис ва Бобу-л-ҷобия ва Бобу-с-сагира. Дар миёни ду дарвозаи ахиру-з-зикр макбараи иддаи инде аз саҳоба ва шухадо ва тобеъин воқеъ шудааст. Дар ҳамин туристони байни ду дарвоза қабри умми Ҳабиба – духтари Абусуфиён, ки завҷаи ҳазрати расул буд ва қабри бародари вай амиралмуъминин Муъовия ва кубури Билол – муъаззини пайғамбар ва Увайси Қаранӣ... воқеъ шудааст».²³

Ичунин аз қавли Ибни Батута ин ҷо ривоят шудааст, ки ӯ меӯяд дар китоби «Китобу-л-муъаллим фи шарҳи саҳеҳу-л-мусаллам»-и Қуртубӣ хондааст, ки Увайс «бо ҷамоате аз саҳоба аз Мадина ба Шом рафтанд ва ӯ дар аснон роҳ дар саҳрои беободонӣ вафот ёфт. Ҳамроҳон дучори хайрат шуданд, вале чун фуруд омаданд, хунут (доруи муаттар мисли кофур, ки пас аз гусли майит ба ҷасади ӯ зананд) ва кафану обе дар он ҷо буд, таъҷуб карданд ва ӯро баъд аз ғуслу кафан ба хок супурда, ҳаракат карданд. Дар байни роҳ яке аз эшон гуфт: Сазовор аст қабри Увайсро ҳамин тавр ношинос бигзорем? Баргардем ва аломате бар сари хоки вай насб кунем. Ҳамагӣ баргаштанд, вале асаре аз қабр наёфтанд».²⁴ Аммо ҳамин муаллиф дар охири сӯҳбати хеш рӯзе ба Увайси Қаранӣ менависад, ки «Ибни Чазӣ меӯяд: Ривояти саҳеҳтар ин аст, ки Увайс дар ҷанги Сиффин ҷузъи дашқариёни имом Алӣ ба қатл расидааст».²⁵

Бо таъяс ба аҳбори бозғитимоди ин сарчашмаҳо хулоса

²² Муҳаммади Дороншукӯҳ. Сафинату-л-авлиё. Нишонавар, ҷони сағҳи. бидуни соли таъ, с.31.

²³ Сафарномаи Ибни Батута. Таъҷума аз арабӣ Доктор Муҳаммад Алӣи Муваҳҳид. Ҷилди аввал. Техрон: Оғох, 1370, с.135.

²⁴ Ҳамон ҷо.

²⁵ Сафарномаи Ибни Батута, с.135.

мешавад, ки баъди дар ҷанги Сиффин кушта шудани Увайси Қаранӣ, мазори ӯ берун аз биюди араб буда наметавонист ва тибқи иттилоъи Ибни Батута мушаххасан дар Димишк будааст.

Агар ба ривояте, ки шутуре ҷасади Увайро ба ноҳияи Ховалинг овардааст бо дидаи ақл назар афканем, ба ҳеч ваҷҳ бо дарназардошти воқеоти таърихӣ он замон, дигар ба далели дурии роҳ ва муҳимтар аз ҳама ба сарзамине, ки ислом дар он ханӯз мустақар набуд, наметавонист ҷасади шахси мусулмон, ки дар макоми тобегин буд, мунгакил ёфта, ба ҳок суғорида шуда бошад.

Бояд зикр кард, ки сарзамини Хутгалон баъди муборизоти шадид дар соли 119 х.к./737 аз ҷониби Асад ибни Абдуллоҳ – воли ва сарлашқари араб дар Хуросон фатҳ шуд, яъне баъд аз 80 соли кушта шудани Увайси Қаранӣ дар Сиффин дини ислом дар Хатлон мунташир ёфт.

Пас ин мазори сулгон Увайси воқеъ дар ноҳияи Ховалинг буда марбути кадомин касест?

Дар сарчашмаҳои таърихӣ аз Увайс мирзо, ки аз сулолаи темурӣ буд ва дар манотиқи Хисори Шодмон, Хутгалон ва Бадахшон то солҳои бистуми асри шонздаҳ ҳукумат кардааст, зикре рафта. Дар манобеъи таърихӣ ӯ бо номи сулгон Увайс мирзо, Хонмирзо, Вайсхон («Ҳабибу-с-сияр»), Мирзохон («Таърихи Рашидӣ») зикр ёфтааст.²⁶ Увайс писари Маҳмуд мирзон темурӣ буд, ки ба хангоми ба тахти салтанати Самарқанд нишастани падараш, яъне Маҳмуд мирзо (аз июли соли 1494 то аволи соли 1495), симмати ҳокими Тошкандро ба дӯш дошт.

Маҳмуд мирзо панҷ писар ва ёздаҳ духтар дошт.²⁷ «Писари нахусти он подшоҳ Масъуд мирзо (модараш Хонзодабегим), дуҷум Бойсунқур мирзо, сеҷум сулгон Али

²⁶ Ҳамза Камол. Политическая история Мавераннахра в XVI в. – Душанбе, 2007, с.150-151.

²⁷ Ғиёсуддин ибни Ҳумомуддин ал-Ҳусайнӣ. Таърихи Ҳабибу-с-сияр фи ахбори афроди башар. Ҷилди чаҳорум. – Техрон, ҷони чаҳорум, 1380, с.98.

мирзо (модараш Зухрабегӣ оғо аз қавми узбак) чакорум султон Хусайн мирзо (модараш Хонзодабегим буд ва дар замони ҳаёти падар вафот кард) ва панҷум султон Увайс мирзо, ки ба Хонмирзо иштихор ёфт (модараш Султоннигор хонум)».²⁸

Модари Увайс мирзо – Султоннигор хонум аз духтарони хони муғул Юнусхон буд.²⁹ «Султон Юнусхонро ду духтари дигар аз Шохбегими Бадахшӣ шудааст. Калони эшон Султоннигор хонум аст, ки ба султон Маҳмуд мирзо ба Ҳисор фиристоданд, Мирзохон (яъне Увайс мирзо) аз вай мутаваллид шуд».³⁰ Ҷои зикр аст, ки Юнусхон ба хангоми ҳукумат қардани писараш Маҳмудхон дар Тошқанд дар ин шаҳр зиндагӣ мекард.

Бобур мирзо ва Муҳаммад Ҳайдари Дуғлот (муаллифи «Таърихи Рашидӣ») чун Увайс мирзо аз наберагони Юнусхони муғул ҳастанд, аммо модари Увайс мирзо бо модари Бобур – Қутлуғнигор хонум ва модари Муҳаммад Ҳайдари Дуғлот – Хубнигор хонум хоҳарони ҳамганаи набудаанд. Ҳамчуноне, ки дар боло зикр шуд, модарқалони Увайс мирзо нисбаи Бадахшӣ доштааст.

Дар охири садаи понздаҳум ба хангоми муборизоти шадид миёни намоёндагони сулолаи темурлангӣ, ки барои расидан ба қудрати сиёсӣ дар Самарқанд аз ҳеч гуна аъмоли гайрибашарӣ дар баробари ҳамдигар имтиноъ намеварзиданд, зикре аз Увайс мирзо низ рафтааст. Увайс мирзо дар ин муборизот қониби ҳеч касро муроёат накард ва дар қанҷҳои байнихамдигарии охири намоёндагони сулолаи темурлангӣ ширкат наварзид.

Соли 1501 Бобур ҳукуматро дар Самарқанд ба даст гирифт ва Увайс мирзоро ҳокими Ҳисори Шодмон, Хутгалон ва Бадахшон таъин кард. Баъд аз он ки дар соли 913 х.к. (1507-1508) Ҳисори Шодмон ва як қисмати Хутгалон аз

²⁸ Ҳамон ҷо, с.98.

²⁹ Муҳаммад Ҳайдари Дуғлот. Таърихи Рашидӣ. Техрон 1363 х.ш., с.243.

³⁰ Ҳамон ҷо, с.151.

чониби Шайбониҳон забт гардид, Увайс мирзо то соли 926 х.к. (1519-1520), ки марғаш фаро расид, ҳокими қисмати аъзами Ҳағлон ва Бадахшон буд. Бадахшон ва қисмати умдан Ҳағлон то соли 1584 зери ҳукумати писари Увайс мирзо – Сулаймоншоҳ³¹ ва наберагони ӯ қарор доштанд.³²

Бояд гуфт, ки дар муборизае, ки соли 1512 миёни Бобур ва Ҳамза сулғону Меҳди сулғони Шайбонӣ рух дод ва дар таърих бо номи ҷанги Пули Сангин (наздикии Норақ, ки ҳоло дар зери обамбор мондааст) маъруф аст, сулғон Увайс дар шикасти Шайбонӣ ба Бобур қумак намуда буд.³³

Чуноне, ки дар боло зикр гардид, солҳои 2003-2006 макбараи сулғон Увайс дар ноҳияи Ховалинг қомилан аз нав сохта шуд. Ба ҳангоми анҷоми қорҳои сохтмонӣ дар назди марқади сулғон Увайс, санги қатбадоре аз он ҷо пайдо мешавад, ки А. Шарифов (ҳоло директори Осорхонаи миллии ба номи Бехзод) мағни он қатбаро хондааст, аммо бо сабабҳои номаълум то кунун онро нашр накардааст. Мугаассифона, ҳоло ин санги қатбадор дар мазори сулғон Увайс мавҷуд нест ва онро ба ҷои номаълуме бурдаанд.

Сарҷашмаҳо дар зикри номи Увайс мирзон теғурӣ воҷан «сулғон»-ро пеш аз ном ва «мирзо»-ро пас аз номи ӯ, ки бе шакк унвон дар ҳукуматҳои асри миёнагӣ ҳаст, ба тақрор овардаанд. Воҷан «сулғон» чун алқоби рӯхонӣ дар зикри номи машоих ва сӯғиёни маъруф низ истифода шудааст, аммо ин қалимаро дар зикри номи Увайси Қаранӣ дар ҳеч манобеи таърихӣ истифода накардаанд. Иловатан ёдрас бояд шуд, ки мардумони ин мантақа мазори воқеъбуда дар Ховалинро бо номҳои мазори ҳазрати Сулғон ва ё мазори ҳазрати сулғон Увайс ёд намуда, нисбан Қараниро дар баёншон зикр наменамоянд.

³¹ Ҳамон ҷо, с.243.

³² Ҳамза Қамол. Политическая история Мавераннахр в XVI в., с. 151.

³³ Фиёсулдин ибни Ҳумомулдин ал-Ҳусайнӣ. Таърихи Ҳабибу-с-сияр. Ҷилди чаҳорум, с.523-524.

Хулоса, бо таъя ба ахбори сарчашмаҳои дар боло зикр шуда метавон гуфт, ки мазори воқеъшуда дар ноҳияи Ховалин ҳеҷ робитае ба Увайси Қаранӣ надорад. Чун ин мазор дар қаламраве, ки як замон султони Увайс Мирзони Темири дар он ҳукумат кардааст, қарор дорад ва шахси мадфун дар мазор ҳамноми шахсияти таърихӣ дар ин мантиқа ҳукумат карда мебошад, иловатан рутбаи султони дорад, бинобар он натиҷа он аст, ки бояд ин шабоҳатҳо қаробате ва ё робите бо ҳам дошта бошанд.

МАЗОРИ НОДИР СУҒИЕВ

Мазор дар деҳаи Қаратоши Норақ ҷойгир аст. Солҳои 70-уми садаи гузашта Шариф ном соқини деҳаи Қаратош бо ҳамдиёронаш қабри кунуниро бо санг девор кардааст, ки солҳои 2001-2002 бар фарози он мақбарае сохтаанд. Дар

пешгоки мазор соли таваллуд (1860) ва соли вафот (1916)-и соҳиби он навишта шудааст.

Мазорро ҳар замон зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ ҲОҶА АБУЛҲАЙИ БАЛОҒАРДОН

Мазор дар болои теппае, дар масири роҳи Норақ-Душанбе дар самти шарқии деҳаи Найи Зирақ қарор дорад.

Шачараи шаҳен мадфун дар мазор дар дасти Қозӣ Давлатшоҳ ном шахсе аз мавзеи Ҳаққобхона буда, ки то ханӯз касе аз он дараке надорад.

Тибқи ривоят, ки мутаваллини мазор Саратбек Раҳматов аз қавли мӯйсафеди Ҳалим (соқини деҳаи Чашмаи

Дуздон) накл намуд, Хоча Абдулхайи Балогардон зодаи шаҳри Куми Эрон буда, баъди вафоти падар ба Бухоро меравад. Баъди чанде ҳамроҳи муридони худ ба мавзеи Самсолики ноҳияи Нуробод меояд.

Ривоят мекунад, ки дар Самсолик дар куле аждаҳое (тибки гуиши мардум балое) мавҷуд буда, ки мардуми мантақаро дар дахшат ниғаҳ медошта. Хоча Абдулхайи Балогардон тасмим мегирад, ки ин аждаҳоро аз сари мардум дур кунад ва ба муридонаш меғӯяд, ки ман худро ба ин кӯл меандозам, агар об сурхранг шавад, он гаҳ маро он аждаҳо кушта ва агар ранги сиёҳ мегирад, натиҷа ин аст, ки ман бар он аждаҳо пирӯз шудаам. Билохира оби хавз ранги сиёҳ ба худ мегирад ва мардум аз шарри он аждаҳо раҳой меёбанд ва аз ин ба баъд уро Балогардон меғӯянд.

Хоча Абдулхайи Балогардон боз ба Бухоро пас мегардад ва баъди чанде ба Фузор меояд ва дар он ҷо бемор мешавад. Хоча Абдулхайи Балогардон ба муридонаш меғӯяд, ки маро бар шутуре савор кунед ва ҳар ҷо ки он шутур хобид, макони ман он ҷост. Уро бар шутуре савор мекунад ва дар Регар шутур як бор таваккуф мекунад ва дар он ҷо мардум барояш қадамҷоие дуруст кардаанд.

Тибки ривоят шутур роҳашро идома медиҳад. Дар анбан Чормағзак, ки расид Хоча Абдулхайи Балогардон вафот мекунад ва шутур ҳасади уро ба мавзеи кунунии мазораш меорад ва дар ҳамин ҷо шутур таваккуф мекунад ва мехобад. Хоча Абдулхайи Балогардонро дар ҷойи кунунии мазор дафн мекунад.

Макбараро соли 1997 сохтаанд. Чашмас, ки дар назди мазор мавҷуд аст, баъди заминларзаи соли 1986 пайдо мешавад.

Ба хангоми зиёрати ин мазор бо эшони Абдуллоҳони Узбакзода сокини деҳаи Найи Зирак, ки ҳоло дар ноҳияи Ваҳдат зиндагӣ мекунад, ошноӣ пайдо кардем, ки ӯ худро аз пайвандони Хоча Абдулхайи Балогардон медонад.

Рузи чаҳоршанбе мардум ба зиёрати мазор меоянд.

МАЗОРИ ХОЧА ЗАРРИН

Мазор дар қисмати шарқии Фаҳробод, дар 20 километри роҳи Душанбе – Курғонтеппа чойгир аст. Қисмати роҳ то мазор ҳамвор ва қисми дигараш хокист. Мазор дар фарози теппае, ки аз он ноҳияи Ёвон намудор аст, қарор дорад. Чашмандози мазор хеле зебост. Дар ин баландӣ дарахти садаи куҳансоле мавҷуд аст, ки ба шоҳаҳои он зиёратиён латтапораҳои зиёди рангобаранг бастаанд.

Мазори Хоҷа Зарринро аз ҷаҳор тараф бо санг девор қардаанд, ки ба назар мерасад хеле қадимист. Дар болои марқад дарахти сафедоре сабзидааст ва ҳамчунин дар гирду бари он шоҳаҳои хушкідаи дарахтон зиёданд. Ривоят аст, ки марде аз ноҳияи собиқ Куйбишев чанд дарахтро барои хона пушидан аз ин мавзеъ буридааст. Гуни баъди ин ки сохтмони хонаашро ба итмом расонида, хона фуру рехтааст ва он шаҳе тасмим мегирад то он ҷубхоро ба ҷон аввалааш баргардонад.

Дар қисмати ғарбии мазор сандуқи фулӯзие гузошта шуда, ки зиёратиён хайроғи худро ба он меандозанд. Дар назди ин сандуқи фулӯзӣ ду сӯроҳие мавҷуд аст, ки зиёратиён аз он ҷо ҳок барои табобати ҳеш мегиранд.

Дар нишмани мазор, дар ҳудуди 15 м. чашмаи хушкида ба назар расид. Чашма аз зери дарахти сафедор мебаромада ва ҳоло чашма хушк шуда ва дарахти сафедор ба замин сарнагун гардида. Ба далели набудани об дар ин мантиқа зиёратиён ҳамроҳи худ ба ин ҷо об меоранд.

Ин мазорро дар рӯзҳои чаҳоршанбе зиёрат мекунанд. Зиёратиёни асосии ин мазор занҳо мебошанд.

МАЗОРИ ХОҶА ШАККАР ҲУСАЙН

Мазор дар маркази деҳаи Зигари ноҳияи Дарвоз қарор дорад. Ин мазор аз чаҳор девори сангӣ, ки иртифоъаш 1,5 м мебошад, иборат аст. Дар маркази чаҳордеворӣ ду дарахти туғ сарафроҳа. Дар болои девори мазор сангҳос, ки бар асари боду борон шакҳои мухталифро ба худ гирифтаанд, гузошта шуда. Дарвозаи вуруди мазор аз самти шарқӣ буда, дар қисмати девори ғарбии мазор тоқчае аз ҷониби берун сохтаанд ва дар дохили он сангҳои гуногун, ки шояд барои зиёратиён муқаддас ҳисобида шаванд, мавҷуд аст.

Роҷеъ ба ин мазор бузургсолони деҳа ривояте дар ёд надоранд.

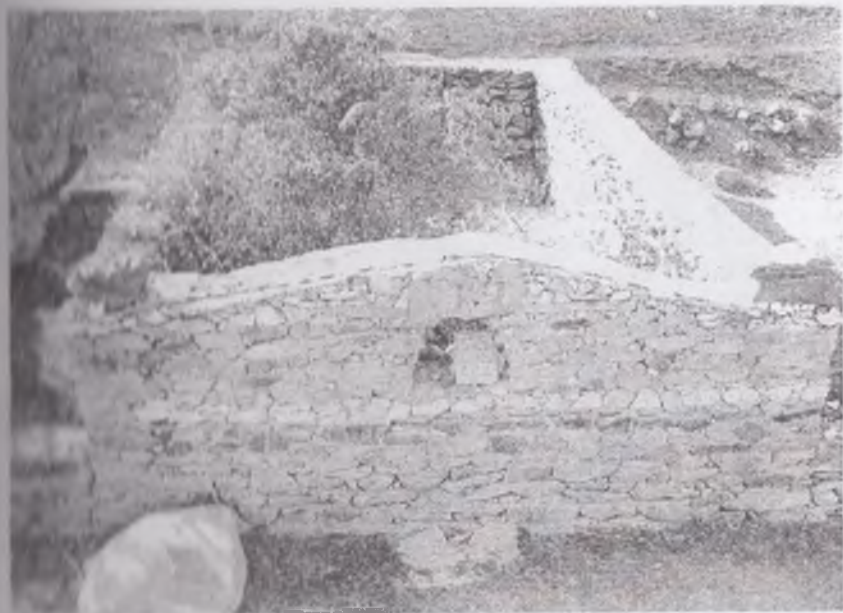

Дар самти шарқии мазор суффеае ҳаст, ки дар замонҳои гузашта дар он ҷо маросими қурбонӣ ва худони аҳли деҳ анҷом мешадируфта.

Мазорро дар рӯзҳои чаҳоршанбе зиёрат мекунанд.

Деҳаи Зиғар, ки мазори Хоҷа Шаккар Ҳусайн дар он мавҷуд аст, дар фасли баҳору тобистон хеле сарсабз буда, дар он тамоми мевачоти дар Тоҷикистон мерӯида мавҷуд аст. Дар ин деҳа ҳудуди 80 хонавор зиндагӣ доранд ва мардумонаш аҳли суннату ҷамоъатанд ва аз маъхаби ханафӣ.

МАЗОРИ ЭШОНИ БАҒДОДӢ

Мазор дар Дашти Худой, дар самти шарқии дехаи Хостави ноҳияи Дарвоз ҷойгир аст. Тибқи ривоят Эшони Бағдодӣ соқини дехаи Хостав буда, дар садаи XIX зиндагӣ мекардаст. Эшони Бағдодӣ ба қадом далел нисбаи Бағдодӣ гирифтааст, маълум нест.

Мазор аз ҷаҳор девор иборат буда, дар васати он бутан кӯч руида. Дар қисмати ноёнии мазор аз ривояте марқади духтари Эшони Бағдодӣ мавҷуд аст.

Дар қисмати ноёнии мазор ду санге, ки бар асари боду беран тағйири шакл кардаанд, гузошта шуда.

МАЗОРИ ҲАЗРАТИ ХОҶА БАШИР

Мазор дар самти шарқии деҳаи Сангевни ноҳияи Дарвоз мавҷуд аст. Деҳаи Сангевни бо номи Сангевни Духун низ маъруф аст. Аз қавли Шодмон Одинаев (имомӣ масҷиди деҳа) дар ин мавзӯ барои татбиқи ислом ду бор хун рехта шуда. Ба ин далел Сангевни Духун низ ном гирифта.

Мазор дар шакли чаҳордеворӣ буда, андозаи 30x1,5 м мебошад. Як қишри санги чаҳордеворӣ аз санги мармар аст. Вурӯдгоҳи мазор дар шакли нимагунбадӣ буда, дар болои девор сангҳос, ки дар асари боду борон тағйири шакл кардаанд, гузошта шуда. Дар дохили хавлии мазор дарахтони туғ ва буттаҳои гуногун мавҷуд аст. Дарвозаи мазор панҷараи фулузӣ дошта, дар ду қонибаш шабеҳи тоқ, ки он тарафаш сурух аст, мавҷуд аст. Дар ин тоқҳо сангҳои сафеди мармарӣ гузошта шуда.

Соқини 102-солаи ин деҳа Маҳғоч Сафаров мегуяд, ки роҷеъ ба ин мазор касе ривояте наметонад.

Дар самти ғарбии мазор марқади шахсе бо номи Маҳмадсалим, ки гуё таҳсилкардаи Бухоро будааст, чойгир

аст. Ин марқадро низ мардум зиёрат мекунад ва аз хоки мазораш ба бадани шахси мубталои бемории илочнопазир, молиш медиханд.

Дар бораи Махмадсалим ривоят мекунад, ки вақте масчиди деҳаро мефушанд, яке аз сугунҳои ин масҷид кӯтоҳӣ мекунад. Махмадсалим аз болои ин сугун кадам зада, мегуяд, ки ин сугунро баред, акнун кӯтоҳӣ намекунад.

Дар поёнии ин мазор бурси бузургсоле мавҷуд аст. Аз қавли сокинони деҳа ин бурсе гуё аз кӯхи он тарафи дарёи Панҷ, ки ҳам акнун марбути Афғонистон аст, парида омада дар ҷойи кунунияш қарор гирифта. Шояд ба далели тақи танҳо буданиш дар ин мавзеъ барои ин бурсе ҳамин гуна ривоятҳо дар миёни мардум иштихор ёфта. Мардумони ин деҳа аз бурсе мазкур тақдир ба амал меоранд.

Мазори Ҳазрати Хоча Баширро дар рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон мардумони деҳаи Сангевн зиёрат мекунад. Махсус ба зиёрати ин мазор мардумони дигар деҳаҳо намеоянд.

МАЗОРИ ҲОҶАИ САБЗНУШ

Мазор дар самти ғарбии деҳаи Шкеви ноҳияи Дарвоз ҷойгир аст. Мазор аз ҷаҳор деворе, ки дар маҳватааш дарахтони ҷинори бузургсол мавҷуданд, иборат аст. Дар ин мазор макони мушаххаси марқад ба назар намерасад. Дар қисмати ғарбии мазор дар болои девор шоҳи бузи кӯҳӣ ва дар поёнаш тоқчае, ки дар он калимаи шаҳодат ба ҳағти арбиасос навишта шудааст, мавҷуд аст.

МАЗОРИ ХОҶА ФАТҲУЛЛОХ

Мазор дар қисмати ҷанубу ғарбии деҳаи Дуроваки ноҳияи Дарвоз, дар соҳили дарёи Панҷ воқеъ аст. Дар хавлии мазор дарахтони хеле бузургсоли ҷинор комат афрохта. Мазор дар ҷаҳордеворие, ки масоҳаташ ҳудуди 20x30 м аст, ҷойгир аст. Марқади мазор дар зери дарахти ҷинор бо санг аз тामी бардошта шуда, дар ҳолати табиӣ қарор дорад. Дар қисмати шимолӣ мазор дарахти бузургсоли ҷинор мавҷуд аст, ки як қисми танаи он ба асари бузургсолиаш нӯсида ва ин қисмати дарахтро, ки шабеҳи ғор шуда мардум чун ҷойи нишаст ва намозгӯзори истифода мекунанд.

Дар рӯ ба рӯи мазор деҳаи Нарғави Афғонистон воқеъ аст.

Болотар аз мазор ҷашмаҳос мавҷуданд, ки мардум онҳоро муқаддас меҳисобанд.

Дар қисмати шарқӣ мазор суффеас ҳаст, ки онро «Миринишаст» меноманд. Ривоят мекунанд, ки дар Гуштивакони дур мириҳои Дарвоз дар ин ҷо истирохат

мекардаанд. Инчунин дар қисмати шарқии мазор чаноре мавҷуд аст, ки қисмати поёнии танаи он ба ғор мубаддал гашта. Тибқи ғивояти соқини деҳаи Дуробак Розии Шодизода дар ибтидои Хукумати Шӯравӣ дар дохили суфаи ин дарахт мардумон пинҳонӣ намоз мегузоридаанд.

Аз қавли мугаваллии ин мазор Розии Шодизода ғивояти зер роҷеъ ба ин мазор шунида шуд:

Ғивояте ҳаст, ки вақте, ки ин саҳобаҳо бо «кофирон» ҷанг мекарданд, дар ҳамин деҳа ба шаҳодаг расидаанд. Аз рӯи баъзе ғивоятҳои ҷанги саҳобаҳо дар китоби «Ҷангнома» нурра навишта шудааст. (Ин китоб дар шаҳри Курғонтеппа дар дастии муллои Ёғедӣ хифз мешавад).

Дар ин китоб зикр гардида, ки ин саҳобаҳоро яъне Хоча Фағхулло ва дигар саҳобаҳоро ҳазрати Алӣ дар деҳаи Дуробак дафн кардааст. Ҳазрати Чилғазохуча як рӯз дар хобаш мебинад, ки дар деҳаи Дуробак мазоре ҳаст, ки одамон ба назди он рафта наметавонанд. Баъд аз хоб хеста, ба падараш ин хобро меғӯяд, пас аз ин аз падараш менурсад, ки барои ман як кучқор ва як халта гандум медиҳӣ. Ман ба он деҳа рафта роҳи мардумро наздик мекунам, чунки дар он вақт роҳ аз болои деҳа мегузашт ва хеле дур буд. Падараш ба ин ҳарфи писараш аҳамият намедихад. Пагоҳӣ вақте, ки аз хоб меҳезад, мебинад, ки ҳамаи гӯсфандон мурда фақат ҳамон кучқор зинда аст. Пас падар ба писараш ҳамон кучқор ва як халта гандум медиҳад. Гандумро дар болои кучқор бор карда, ба суи Сағирдашт меояд. Аз як баландӣ мебинад, ки мардуми зиёде ба кишти гандум машғуланд. Ин ҳазрат ба он мардум меғӯяд, ки аз ҳамин ҷо истодаем, поён гандум мешавад, боло ҷав, пас то ҳоло он ҷоро Ҷавсар меғӯянд.

Хулоса ба деҳаи Дуробак омада, дар назди масҷид ба мӯйсафедон меғӯяд, ки ҳамин халтаи гандумро дар оснӯб орд кунед. Он халтаи гандумро орд мекунад ва аз он нон таҳия карда ва он гӯсфандро кушта, шӯрбо меназад. Пас мақсади омаданаширо ба онҳо меғӯяд. Вақти ҷӯшидани шӯрбо кафлессо гирифта, гӯшташиро дар дег поён карда, меғӯяд, ки

иншоаллох зиёд менад ва ҳамин тавр ҳам шудааст.

Пас аз хурдани шурбо меғӯяд, ки акнун ба мазор меравем. Мардум сараввал розӣ намешаванд, пас меғӯяд, ки аввал мӯйсафедон, пас миёнасолон, баъд ҷавонон аз қафои ман биёянд. Хулоса, ҳамаи онҳо ба мазор мераванд ва аз ин бузургвор хошиш мекунанд, ки ба ҳеч яки ин одамон кордор набошанд. Аз ҳамон рӯз рохро болотар аз мазор канда, одамон рафту омад кардаанд. Чанд вақте ин ҳазрат дар деҳа истиқомат мекунад. Дар гӯшаи деҳа кампире зиндагӣ мекард ва ӯ бачахонди он кампир шуда, дар онҷо рӯзгор ба сар мебарад. Падараш як рӯз тасмим мегирад ба хабаргирии вай биёяд. Вақте ки аз хона берун мераванд, ҳамроҳи худ як сағбача ва чор кабк мегирад, ки дутоаш ҳаром ва дутои дигараш ҳалол будааст. Хангоме ки онҳо ба деҳа наздик мешаванд он бузургвор китоб мутолиъа мекардааст. Хабардор мешаванд, ки падараш бо ҳамроҳии ду шахси дигар меоянд. Аз ҷояш хеста дар як пояш кафш ва дигар пояш луч ба пешвози падар меавад. Вақте ки ба ҳам наздик мешаванд, падараш меғӯяд: «Агар ягон муъҷиза нишон надихӣ, мо аз аспҳо намефуроем».

Ин ҳазрат меғӯяд, ки мо кӣ ва муъҷизаи мо чӣ? Хулоса, ноилоҷ ба дарёи неши хонааш меғӯяд: «Исҳоқ! Исҳоқ! Исҳоқ!» Як мард аз даруни дарё бо лаъли зар дар даст мебарояд. Бузургвор меғӯяд: Ё Исҳоқ, се бор фарёд кардам кучо будӣ? Исҳоқ меғӯяд: Ба хангоми фарёди аввал таҳорат мекардам, ба дуюм дар намоз будам, дар сеюм омадам.

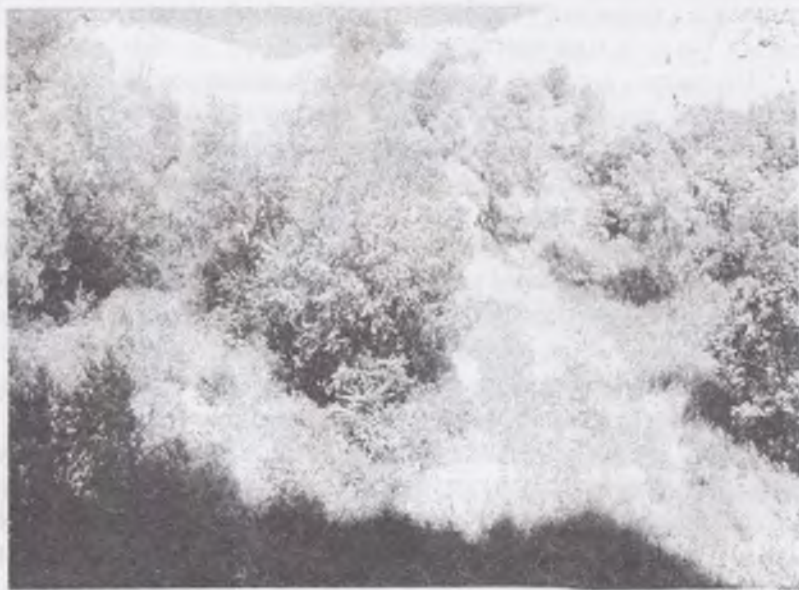
Падараш баъд аз ин воқеа аз асп мефарояд ва ба хонаи ӯ омада ба ин ҳазрат он чор кабкро медиҳад. Ҳазрат ду кабки ҳаромро ҷудо намуда, меғӯяд, ки ин сағбача хеле монда шудааст ин дуто кабк барои он ва ин дутои дигаршон барои мо. Падар дар бораи қаромат доштани писараш боварӣ ҳосил мекунад.

Рузи зиёрати ин мазор чоршанбе буда, мардум ба мақсади шифоёбӣ ва дигар муродҳо ба зиёрати ин мазор аз деҳоти шаҳри Қурғонтеппа, Қулоб ва дигар ноҳияҳо меоянд. Аввал ин мазорро зиёрат карда, пас ба дигар

мазорҳо мераванд. Аксарияти беморони ин мантақа барои шифоебӣ ин мазорро зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ ТУҒОИ ИМОМ ҲУСАЙН

Мазор дар 5 километрии роҳи Хоруғ-Ишкошим дар масири Қозидех-Бағуш чойгир аст. Ин мазор марбут ба деҳаи Бағуши ноҳияи Ишкошим аст ва бо номи мазори кӯхҳои Имом Ҳусайни Балогардон низ маъруф мебошад. Тибқи ривояти сокини деҳаи Бағуш Маҳтоб Фозилова ин мазор балогардони деҳаи Бағуш буда, бар мабиои гуфтаи сокини деҳаи Баршор Соябегим Ғоибназарова, ки дар замони Ҳукумати Шӯроҳо солиёни дароз дар вилояти собиқ Курғонгеина дар вазифаҳои масъули давлатӣ будааст ва акнун бознишаста аст, аз сокинони деҳаи Бағуш танҳо авлодони Шаҳрартов метавонанд ба назди мазор биёянд ва дигарон наметавонанд бидуни иҷоза ба назди мазор оянд.

Мазор дар нишемани кӯхи Зевуч чойгир буда, бо дарахтони бруч (туғ) ихота шуда.

Мазор чашмае дорад, ки поёнтар аз он ба сойе, ки аз деҳаи Бағуш сарозер мешавад, мепайвандад ва дар навбати худ ин сой ба дарёи Панҷ васлат мекунад.

Мазорро дар рӯзҳои паншанбе ва чумъа ба зиёрат ва муродталабӣ меоянд. Дар рӯзҳои иди Рамазон ва Курбон низ мардумони деҳаи Бағуш ин мазорро зиёрат мекунанд.

Мардумони деҳаи Бағуш гӯиши тоҷикӣ дошта, дар маҳбаби исмоилӣ мебошанд.

МАЗОРИ ХОҶА РАҶАБ

Мазор дар васати деҳаи Баршори ноҳияи Ишкошим чойгир аст. Даромадгоҳи мазор аз самти шарқ буда, дарвозаи вурӯдиаш 60x80см мебошад. Дар болои дарвоза токе мавҷуд аст, ки дар дохили он сангҳои гуногуншакл гузошта шуда ва зиёратиён ин сангҳоро низ мукаддае меҳисобанд.

Дар пештоқи мазор шохи бузи кӯҳӣ насб шудааст. Инчунин дар қисмати шимолии мазор теъдоди зиёди шоххон оху мавҷуд аст, ки шикорчиён ба умеди барори хамешагии сайдашон, ба ин ҷо овардаанд.

Бинои мазор аз санг сохта шуда, соли 1960 сокини деҳаи Ғоибназар ин биноро эмор кардааст. Сақфи мазор шабехи хонаҳои бадахшиён буда, дар васаташ равзана дорад.

Маркад дар дохили ин хона буда, дар ҳоли табиӣ қарор дошта, бо гил аз сатҳи замин ба андозаи 1x2м баланд бардошта шуда. Дар қисмати шарқии маркад косае ба назар расид, ки барои чароғ равшан кардан истифода мешавад ва касе агар аз сокинони деҳ мефавтад, аз ҳамин коса барои хонаи фавтида чароғ мебарад.

Сокини деҳаи Баршор Чумъахон (соли таваллудаш 1932) ҳамроҳи мо ҳозир нашуд, ки ба дидани мазор ояд. Ҳамчунин дигар сокини деҳа Зарифбек низ бе иҷозати мӯйсафеди деҳа нахост, ки ҳамроҳи мо ба зиёрати мазор ояд.

Мазорро дар рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон зиёрати мекунанд ва чароғ равшан мекунанд.

МАЗОРИ ПУРИ ШОҲ

Мазор дар қисмати шарқии Гармчашмаи ноҳияи Ишкошим қарор дорад. Мазор бо се девор ихота шуда, дар самти шарқии кӯҳи сафед, ки мазор ба он часпидааст, ҷойи нишаст мавҷуд аст. Ба назар мерасад, ки ин ҷойи нишаст аз ҷониби одамҳои ин ҷойро зиёрати мекарда дуруст шудааст. Дар ин ҷо чун рамзи мазор ду шохи бузи кӯҳӣ ва ҳамчунин мичмаре, ки дар рӯзҳои ид дар он оташ мегиронанд, мавҷуд аст. Қисмати аз ҳамин кӯҳ ба дотели шамъгиронӣ ва оташафрузӣ сиёҳ шуда. Дар ин ҷо кӯзаи нимшикастае ба назар расид, ки зиёратиён назри худ (бештар пул)-ро дар он мегузоранд.

Тибки ривояти сокини дехи Гармчашма Сафарбеки Асадбек ин мазор марбут ба Алӣ – халифаи чахорум мебошад. Ба ривояте дар ин мавзӯе аждаҳое буда ва Алӣ бо шамшераш, ки Зулфикор ном дошт, ин аждаҳоро мекушад. Чун ба хангоми куштани аждаҳо либосҳояш бенамоз мешаванд, Алӣ шамшерашро ба замин мезанад, ки хамин гармчашма аз он берун меояд. Аз он давр ба баъд тибки ин ривоят ин ҷо ба макони зиёрат ва табобат мубаддал мегардад.

Ба назар мерасад, ки арзи вучуди мазори мазкур ба хусусиёти табобатии Гармчашма робитаи ноғусастанӣ дорад. Чашмаи бисёр гарме, ки таркибаш аз гидрогенсулфуру гази карбон иборат аст ва бо номи Гармчашма машҳур аст, дар маҳалли миёнакуҳ, дар дараи хушманзар, дар 47 километрии аз шаҳри Хоруғ қарор дорад. Оби ин чашма тибки пажухиши олимон барои табобати бемориҳои пӯст чун: шукуфаи фаслӣ (псориза), номла (экзема), невродермит, дуруштипӯстӣ (склекродермия).

хориши умумӣ, сумок (ихтиоз), шукуфаи сурхи ҳамвор ва парансориаза мусмир истифода мешавад. Аммо дар сурате ки беморони мубталои марази шукуфаи фаслӣ, номла ва шукуфаи сурхи ҳамвор дар мархилаи авҷгириаш бошанд, истифодаи ин об ба зарари он беморон тамом мешавад.

Гармчашма аз чихати мусмир будани шифодихӣ ба касалихон пуст дар худуди сабик Иттиходи Шӯравӣ камназир буд ва ба ин чо аз тамоми ғушаю канори ин давлат беморон ба табобат меомаданд. Инчунин оби ин чашма ба бемориҳои дил ва рағҳои хунгард чун илтиҳоби мушакҳои дил (миокардит), ихтилоли тағзияи мушакҳои дил (миокардит-строфия), инъисоби (артесклероз)-и рағҳои хунгарди дасту по бе аломатҳои мавти узв, касалии Рейно, илтиҳоби тачаллуди варидҳо (тромбофлебит); бемориҳои системаи асаб чун илтиҳоби асабҳо баъди осеб ёфтани илтиҳоби решаҳои асабҳои хароммағз, шахшавӣ ва фалачи рефлектории дасту по; бемориҳои роҳи нафас чун газакӣ доимии пардаи ной (бронхит), илтиҳоби ҳалқ (тонзиллит), илтиҳоби гулу (ларенгит), бемориҳои узви ҳозима чун газакӣ шикампарда, меъда, руда, талхадон ва чигар шифобахш аст.

Ба хотири табобати ин гуна беморон он замон Гармчашма ва атрофии он обод шуд, осоншӯх ифтиҳох гардид. Аз он замонҳо ба баъд мардум дар ин чо зери назари пизишкон табобат меёбанд.

МАЗОРИ ШОҲИ ВИЛОЯТ

Мазор дар васати деҳаи Нишуси, ки марбути ҷамоати Дарморакти ноҳияи Шугнон аст, дар зери кӯхиораи Шучор чойгир шуда. Мазор дар ҳолати табиӣ қарор дошта, дар солҳои 90-уми садаи гузашта аз ҷаҳор ҷониби он девор бардоштаанд. Дар яке аз девори ин мазор тоқчае дуруст қардаанд, ки дар доҳили он санҳои гуногун гузошта шуда.

Сокини 94-солаи ин деҳа Хоналӣ Муборакшоев, ки солиёни дароз халифаи мардуми Нишуси будааст, роҷеъ ба пайдоиши мазори Шоҳи Вилоят ва ривоятҳо дар бораи он чизе намедонад.

Мазорро сокинони деҳа маъмулан дар рӯзи ҷумъа зиёрат мекунанд. Иловатан дар рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон мардум ба зиёрати мазор меоянд ва низ дар ин ҷо қурбонӣ мекунанд.

Дар деҳаи Нишуси ҳудуди 34 хонавор одам зиндагӣ мекунанд. Мардумони ин деҳа гуиши шуғлӣ доранд ва дар мазҳаби исмоилӣ мебошанд.

МАЗОРИ ЗАЙНАЛОБИДДИН

Мазор дар самти ғарбии деҳаи Тем, ки ба шаҳри Хоруғ мепайвандад, дар самти чапи роҳи Душанбе-Хоруғ ҷойгир аст. Вурӯдгоҳи мазор аз ҷониби шарқ буда, ки аз дохили масҷиди тозасохт (солҳои 90-уми садаи гузашта) вориди мазор мегардӣ. Марқади аз пораи кӯҳи сиеҳрани (шабеҳи сангҳо ва ё харсангҳои соҳили дарё), ки дар самти шимолӣ он санги хурди сафед (шабеҳи мрамор) ҷойгир шуда, миёни кӯҳпори сиеҳ ва санги сафед таркише (сӯроҳие) мавҷуд аст, иборат мебошад. Ба ривояте аз ин таркиш Зайналобиддин ба зерӣ кӯҳ рафта.

Кӯҳпори сиеҳ мучалло буда, андозаи 2x3x1,5 м-ро доро мебошад. Ин кӯҳпора ба масобеи санги муқаддас махсуб мешавад. Дар васати ин кӯҳпора як панҷаи бузург ва панҷаҳои хурд мавҷуд аст, ки онҳо тибқи ривоят марбути Зайналобиддин буданд.

Бинос, ки мазор дар он ҷойгир аст андозаи 4x7 м буда, сакфаш аз болору васса сохта шуда, фаршаш бетониет.

Пирмарди дехан Тем Сафаралибек накл мекунад, ки дар гузаштаҳои дур писараке дар ин дех пайдо мешавад. Мардум барои ӯ хӯрокаи аз туг ва дигар меваҳои тахия мекунанд ва ба касе дар дасташ буда мерезанд. Пас аз рехтани аксоми мевачот ба мушоҳида мегиранд, ки косаи ӯ холист. Чанд бор, ки ин корро тақрор мекунанд, аммо ҳамонро косаи ӯ дарунтиҳӣ боқӣ мемонад. Ба ривояте ин қӯдак аз чониби Дарвоз омада будааст. Ва рӯзе меҳоҳад дубора озими Дарвоз шавад. Мардумони дех ба ӯ меғӯянд, ки ту ҳоло қӯдакӣ ва худ мустақил наматавонӣ ба чониби Дарвоз биравӣ. Мо бояд ба Дарвоз ба хешу табори ту хабар диҳем, то ки омада туро ҳамроҳ бибаранд. Аммо баъди чанде ин қӯдак мефавтад ва ӯро дар назди ҳамин қӯхнора муваққатан дафн мекунанд, то акрабояшро хабар диҳанд. Аммо дере нагузашта маълум мешавад, ки қӯдак нақши дастонашро дар ин қӯхнора гузошта, аз тариқи он тарқиш фуру рафтааст ва номашро дар қӯхнора, ки Зайналобидин будааст, навиштааст.

ЧАШМАИ НОСИР

Чашмаи Носир ё кадамчойи Носири Хусрав дар деҳаи Мденшоври деҳишурои Поршнєви ноҳияи Шугнон мавҷуд аст.

Ривоят аст, ки Носири Хусрав соли 1059 аз шаҳри Балх ба Файзобод (маркази имруи Бадахшони Афғонистон) меояд. Аз тариқи деҳи кунунии Моҳи Майи Афғонистон дарёи Панҷро убури карда, ба мавзеи кунунии Чашмаи Носир мерасад. Чун хаво гарм буд, Носири Хусрав ва хамроҳонаш хеле ташна мемонанд. Ин замон пирзане бо кӯзаи об аз назди онҳо мегузарад ва Носир Хусрав аз он пирзан об хоҳиш мекунад ва он пирзан кӯзаи обро ба онҳо медиҳад. Баъди ташнагии худро шикастани меҳмонон, он пирзан меғӯяд, ки ин кӯзаи обро барои мардумоне, ки ба

тарики хашар кор мекарданд, мебурд ва мачбур аст, ки боз фосилаи зиёдеро тай намуда барои об равад.

Идомаи ривоят он аст, ки Носир Хусрав ба хамин чойе, ки ҳам акнун чашма ҳаст, асояшро мезанад ва аз он чо чашмаи мусаффое берун меравад. Пирзан аз ин воқеа одамони хашариро хабар мекунад. Мардумон дар назди ин чашма гирди ҳам мсоянд ва Носир Хусрав ба ин мардум худой медиҳад. Носири Хусрав аз чӯбҳои сӯхтаи зери оташдон ду навдаи нимсӯхтаро гирифта дар наздикии чашма мешинонад. Тибки ривояти Ширинбек Яхшибеков сокини ин мавзеъ ду беде, ки дар ду чониби чашма мавҷуд аст ва яке хушк шуда ва дигаре нимахушк аст, он ду навдаи нимсӯхаст, ки Носир Хусрав онҳоро ба замин шинонида буд ва худуди 950 сол доранд.

Оби чашмаи Носир хеле сарду мусаффост. Аз гуфтаи Ширинбек Яхшибеков ин чашма обаи табобатӣ низ мебошад. Ӯ мегуяд, ки писараш хангоми хидмати аскарӣ дар замони Шуравӣ дар шаҳри Рига бемор мешавад ва табибон бемориашро ноилоч медонанд ва аз хидмаг ӯро ҷавоб медиҳанд. Ш.Яхшибеков писарашро ба назди чашмаи Носир оварда чанд боре ба ӯ аз оби он нушонид, ки дар патиҷа ӯ шифо меёбад.

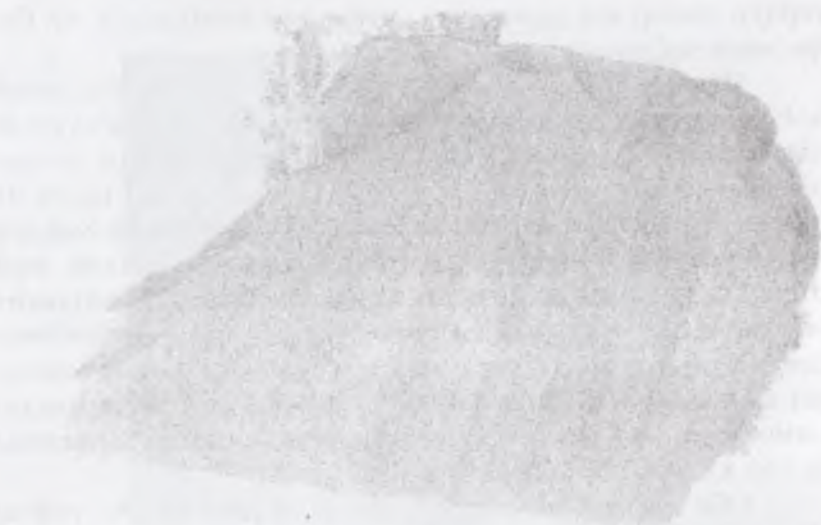
Дар вурудгоҳи чашмаи Носир нимпайкараи Носири Хусравро, ки пайкарасозон Н.С. Аругуниян ва С.Зоиров аз санги мармари сафеди ноҳияи Ванҷ сохтаанд, гузоштаанд.

Дар назди беде хушкида ду санги қатбадор ба назар расид. Дар онҳо ду байте ҳаққоқӣ шуда. Байти аввал:

Дило, маъош ғарра ба молу мулк мабанд,
Ки молу мулк оташ аст, зиндагонӣ бод.

Байти дуюм:

Улфаге дорам ба ғам, харғиз наям аз ғам ҷудо,
Тори умрамро ба микрози аҷал бибридаанд.

Тибқи ривоят Ш.Яхшибеков ин сангро дар соҳони
Хукумати Шӯроҳо шикастаанд, ки баъдан он қасе, ки
мурғакиби ин қор мешавад, дар ҳодисае сарашро мебуранд.

Рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон дар назди ҷашмаи
Носир ҳудой мекунанд. Ҳамарӯза ба назди ин ҷашма
зиёратиён аз дуру наздик меоянд.

МАЗОРИ ҲОҶАИ САБЗПҶШ

Мазор дар самти шарқии дехаи Ёмҷии Поён ҷойгир аст.
Мазор аз ҷаҳор девор иборат аст, ки болояш шиферпӯш шуда.
Бо дарназардошти он, ки дохили он рӯбу чин нашуда, ба назар
мрасад, ки аз ин мазор мувоқибати доимӣ намешавад.
Маълум нашуд, ки шахси мадфун дар ин ҷо чӣ қасе буда аст.

МАЗОРИ ШОҲ ТОЛИБ

Мазор дар як километрии шимоли маркази ноҳияи Рушон мавҷуд аст. Аз самти рости мазор рӯдхонаи Шарвидӯҷ чорист. Дар вурудгоҳи мазор ду чанори бузургсол комаг афрохта. Аз чониби шарқии мазор роҳе хаст, ки мустақиман ба мазор мебарад ва аз тариқи дарвозаи самти ҷанубӣ роҳ ба масҷид мебарад.

Дар назди мазор мардум вобаста ба ин ва ё он вақоъе, ки дучораш мешаванд, худӣ мекунанд. Дар масҷиди мазор, ки бо паласҳо фарш шудааст, дар болои онҳо курпачаҳо гузошта шуда. Дар рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон дар ин ҷо маросими иди баргузор мешавад.

Тибқи ривояте, ки аз забони соқини ин мавзеъ Пулод Фаросатшоев шунида шуд, Шох Толиб бо ҳамроҳии Носири Хусрав ва 41 нафар каландар ба ҳамин ҷо меояд ва шаберо сипарӣ мекунад. Ба ривояте Носири Хусрав асояшро ба замин мезанад ва он асои хушк сарсабз мегардад. Шох Толиб низ асои худро дар ҷои дигар мезанад ва субҳи дигар он асо шоҳу барг мекунад. Яке аз чинорҳои азиме, ки дар ин ҷо сар ба осмон қашидааст, марбути асои Носири Хусрав ва чинори аз он бориқтарро марбути асои Шох Толиб медонанд.

Ин мазор қадамҷойи Шох Толиб аст. Зеро Шох Толиб ҳамроҳи Носири Хусрав барои даъвати мардум ба мазҳаби исмоилӣ ба қисмати болои Бадахшон меравад.

Мазор – қадамҷойро аз сатҳи замин баланд бардоштаанд. Қадамҷой сӯроҳие дорад, ки аз он хок барои беморихо мегиранд. Он хокро дар зери забони бемор мегузоранд. Пиромуни ин қадамҷойро бо хафт хел матоъ пушониданд.

Ривоят мекунанд, ки дар гузашта фарзандталабон ба ин ҷо меомаданд ва чашми худро пушида себарга меканданд. Агар се барг ба даст меомад, муродашон ҳосил мешуд ва агар як барг ба дасташон меомад, яъне боз интизорӣ мекашиданд.

МАЗОРИ ҲАЗРАТИ ҲОҶАИ ГУЛЗОР

Мазор дар қисмати шимолии деҳаи Тоғмаи ноҳияи Дарвоз, дар зери кӯхпорае ҷойгир аст. Се ҷониби мазор бо сани девор шуда, дар маҳватаи он ду дарахти бузургсоли бед мавҷуд аст. Дар зери кӯхпорае, ки мазор он ҷост, чашмаи серобе фавора мезанад. Ба назар мерасад, ки мазор бар юмни вучуди ин чашма арзи вучуд карда.

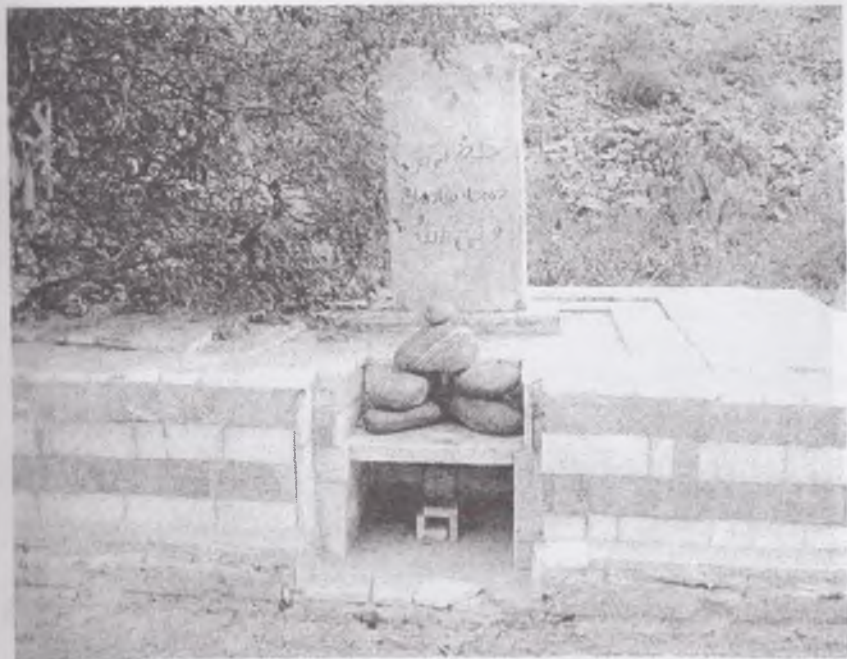
Соқинони ин мавзъ Ҳазрати Ҳочаи Гулзорро зан медонанд, аммо номаш мардона аст.

Болотар аз ин мазор дар масофаи 7-8 км мазори Ҳазрати Шох мавҷуд аст. Зиёратиён пеш аз зиёрати он мазор, мазори Ҳочаи Гулзорро зиёрат мекунанд. Ҳочаи Гулзор гуиё хохари ҳазрати Шох будааст.

Тибқи ривоят Ҳочаи Гулзор аз таъкиби душманонаш ба зери ин кӯҳпора, ки сангҳои бузурги тарқишдор дорад, паноҳ мебарад.

Дар мазори Ҳочаи Гулзор маросими худӣ ва қурбонӣ анҷом мешавад ва мардум дар рӯзҳои иди Рамазон ва Қурбон онро зиёрат мекунанд.

МАЗОРИ ҲАЗРАТИ ҲОҶАИ ШОДМОН

Мазор дар 1 километрии шимолӣ роҳи Душанбе-Хоруг, дар масири дараи Висхарв, дар поёнии деҳаи Ғучаи ноҳияи Дарвоз қарор дорад. Мазор дар соҳили чапи дарёчаи Висхарв, дар зери кӯхпорае ҷойгир аст. Мазор соҳтмоне надорад ва аз ҷаҳор девори сангӣ иборат буда, ба тариқи табиӣ хифз шуда. Дар назди мазор бурси куҳансоле мавҷуд аст. Дар рӯ ба рӯи мазор, дар паҳлуи роҳи мошингард фотиҳачойи мазор аст, ки бо санги мармар сохта шуда. Дар ин фотиҳачойи санге бо сабти номи исми соҳиби мазор, яъне Ҳазрати Ҳоҷаи Шодмон гузоштаанд. Дар паҳлуи фотиҳачой дарахте мавҷуд аст, ки дар он латтапораҳо аз ҷониби зебриён баста шудааст.

МАЗОРИ БОБИИ МУЛЛОШАМИР

Мазор дар маркази деҳаи Ҷорфи ноҳияи Дарвоз ҷойгир буда, аз ҷаҳор девор иборат аст, ки бо хишти пухта бардошта шудаанд. Дар ҷаҳор гӯшааш чор бурҷ дошта, дар қисмати ғарбии мазор девори гунбадӣе баланд шуда. Соли 2006 ба кӯмаки Шералӣ Кабиrow ном шахсе ҷаҳор девори мазор бо хишти пухта девор мешавад.

Бошандагони деҳаи Ҷорф дар бораи мазори деҳи худ маълумот доранд ва мардумони ҳамсоядеҳи онҳо, масалан сокинони деҳаҳои Кеврон ва Вишхарв дар бораи ин мазор игтилоъе надоранд.

Мувофиқи ривояти мутаваллии ин мазор Додарбеки Зарробек, ки худро бо ҳафт пушт аз шачараи Муллошамир медонад, Муллошамир асосан бархоста аз ноҳияи Ховалин

буда, ба назди амакаш ба мехмонӣ ба Дарвоз омадааст. Ин ҷамони алафдаравии мардумони Дарвоз буд. Ӯ низ мехоҳад ба амакаш дар алафдаравӣ кӯмак намояд ва бо худ халваи тутӣ гирифта ба саҳро меравад. Баъди алафдаравӣ ва сарфи халваи тутӣ каме истироҳат мекунад. Хобе мебинад, ки мӯйсафед ба ӯ нидо мекунад: «Эй Муллошамир, аз хоб бархез, ки ҳама ҷо нур аз алаф шуд». Вақте ки Муллошамир аз хоб бедор мешавад ва мебинад, ки дар ҳақиқат гирду атроф аз алаф пур шудааст. Ӯ то бегоҳ он ҳама алафхоро даравида, пас ба хонаи амакаш меояд. Амакаш бегоҳ аз ӯ хоҳиш мекунад, ки нагоҳ ҳамаи алафҳои дарвидаро аз саҳро ба хона бикашонанд. Субҳ вақте ҳама аз хоб бедор мешаванд, мебинанд, ки дар болои боми оғил алафҳои дируз даравидаи Муллошамир шабехи аҳром болон ҳам гузошта шудааст. Амак ва аҳли хонавода хулоса мекунанд, ки Муллошамир муъҷизас кардааст ва барои санҷидани ӯ амакаш меғӯяд, ки ба чорбоғаш, ки дар шимолу ғарбии деҳа ҷойгир буд, об биёрад. Об худуди 8 километр дуртар аз он қарор дошт, ки бояд камари кӯхро шикофта, кас обро ба он чорбоғ меовард. Муллошамир ин қорро низ дар муддати кӯтоҳ анҷом медиҳад ва дар наздикии чорбоғ осиебе низ месозад. Дар ҷамони Ҳокимияти Шӯравӣ хоҳанд ҷӯйбори Муллошамирро бо василаи техникаи замонавӣ эҳё кунанд, вале ин қор ба касе муяссар нагардид.

Ривоят мекунанд, ки ду сокини деҳаи Қорф санги осиеби Муллошамирро ёфтаанд ва барои оғох намудани ҳамдеҳагон ба деҳа меоянд. Ба нишони ин ҷой дар сӯроҳии санги осиеб ҷуберо насб мекунанд ва дар интиҳои он ҷуб токии худро мегузоранд, то ёфтани он мавзъ осон гардад. Ҳангоми бозгаштан бо ғуруҳе аз ҳамдеҳагон ба ин ҷой, ҷуби дар сӯроҳии санги осиеб насб кардари халида дар замин мебинанд ва аз он санг ному нишоне намеёбанд.

Дар ин деҳа харсанге хаст, ки болояш хеле суфта мебошад. Муллошамир онро ҳамчун тахтаи шохмоғ

истифода мекардааст. Ривоят мекунанд, ки дар фасли баҳорон ин макон ҳамеша пур аз об аст, ки бар асари зиёд шудани об ин мавзъе ҳамеша зери селоб мемондааст, аммо ҳеч гоҳе ба он санги Муллошамир осебе нарасидааст.

Рузҳои иди Рамазон ва Қурбон пас аз намоз мардум дар сари ин мазор чамъ шуда, ғотиҳа мехонанд.

Агар қудаке бемор шавад, аз хоки ин мазор барои табобати ӯ мегиранд.

МАЗОРИ ОХУНД ДОМУЛЛО ХАЙРУЛЛОХ

Мазор дар васати деҳаи Кеврон, дар масири роҳи Душанбе - Хоруғ, дар самти ҷани роҳ ҷойгир аст. Ин мазор кадамҷой буда, дар дохили он ҷинорҳои баландкӯмак рустаанд. Ба ривояте яке аз ҷинорҳои бузургсоларро худӣ домӯлло Хайруллох шинонида.

Шоҳаҳои хушкідаи чинорро дар кунҷе ҷамъ кардаанд ва касе ҷуръат намекунад, ки онҳоро барои зарурати худ истифода кунад.

Дар ҷоёни деҳа ҷиллаҳонаи домӯлло Хайруллоҳ мавҷуд аст, ки ӯ дар он узлат мегирифта ва ҷилланишинӣ мекарда. Ин ҷиллаҳона бо санг девор шуда. Дар дохили ҷиллаҳона аз ҷӯби ҷанор тавле ҳаст, ки дар гузашта дар дохили он туг ва орд мегирифтаанд. Тибқи гуфтаи Неймагуллоҳ Сӯхбатов, ки зодаи деҳаи Кеврони Дарвоз аст, тахминан 20 м. болотар аз ҷиллаҳона домӯлло Хайруллоҳ меҳмонхонаи ҷордарас месозад, ки то солҳои 1960 вучуд дошта ва 50-70 м. болотар аз меҳмонхона масҷиде ҳаст. Маълум нест, ки ин масҷидро домӯлло Хайруллоҳ эъмор кардааст ё қабл аз ӯ сохтаанд. Ба ҳар ҳол ин масҷидро масҷиди Ҳазрати «Охунд» меноманд.

Қобили зикр аст, ки дар гузаштаҳо рутбаи «охунд» ба касе дода мешуд, ки дар илму маърифати исломӣ ва дар тадриси шоғирдон ба мартабаи олӣ расида бошад. Бинобар ба ин мартаба расидани домӯлло Хайруллоҳ ва эътироф шудани ӯ аз ҷониби дигарон ба исми ӯ лақаби охундиро мулҳақ кардаанд. Домӯлло Хайруллоҳ бо лақаби Хуршед низ маъруф будааст.

Аз гуфтаи Абдучаббор – соқини ин деҳа, ки худро аз найвандони домӯлло Хайруллоҳ медонад, домӯлло Хайруллоҳ барҳоста аз Дахбеди Самарқанд буда, ҳудуди 300 сол пеш аз ин ба ин мавзӯе омада. Таърихи дақиқи омаданиашон ва сабабҳои омадан ҳам то ҳанӯз мушаххас нест. Тибқи ривояти Неймагуллоҳ Сӯхбатов домӯлло Хайруллоҳ шояд ба ду сабаб ба ин диёри дурдасти кӯхистон бо ҳамроҳии аҳли оила ва бародаронаш омада бошад. Аввал, ҷангу ҷидол ва носозгории замона. Дуввум, густариш додани арқони шарифати ислом. Ҳарчанд ки ин замони омадани домӯлло Хайруллоҳ ба ин мавзӯе мардуми бумӣ мусулмон буданд, аммо аз ақоиду арқони аслии ислом ҳале кам игтилоъ доштанд ва сабаби ин ҳам дурин ин маконҳо аз марказҳои илмию маданӣ аст.

Насматуллоҳ Сӯхбагов ривоят мекунад, ки онҳо чанд бародарон будаанд, ки бузургсоли онҳо домолло Хайруллоҳ будааст. Домолло Хайруллоҳ бо иддае аз бародарон ин деҳаи ободу хуш боду ҳавои Кевронро интиҳоб мекунад, аммо гуруҳе аз онҳо дарёи Панҷро убур карда, дар деҳаҳои гуногуни он тарафи Панҷ, ки имрӯз бо номи Афғонистон ёд мешавад, икомаг ихтиёр намудаанд. Тибқи ривояти мардуми Кеврон бародарони домолло Хайруллоҳ уро ба он тарафи сохили Панҷ даъват мекунанд. Аммо ӯ розӣ нашуда. гуфтааст, ки ба мардуми ин диёр хидмат мекунам ва то охири умр ба кишоварзӣ машғул буд.

Соқинони Дашти Вадроғи Афғонистон, ки дар рӯ ба рӯи ин мавзеъ қарор дорад, дар маросимҳои идҳои мазҳабии ҳеш омада аз он ҷониби дарё, дар рӯ ба рӯи мазор ба рӯи домолло Хайруллоҳ фотиҳа мефиристанд.

Ҳешу ақрабони домолло Хайруллоҳ ҳоло дар назди ин ҷиллаҳона манзил доранд ва мардум онҳоро бо эҳтиром эшонҳо ва гузари онҳоро Гузари эшонҳо мегуянд. Дар деҳаҳои дигар ҳам ҳешу табори онҳо вучуд доштанд, ки ҳоло пайвандони онҳо зиндагӣ доранд.

Аз қаромати домолло Хайруллоҳ аз ривояте, ки аз забони Абдучаббор шунида шуд, домолло Хайруллоҳ хангоми ҷанги мусалмонон дар Қошғар аз ин деҳ истода ба онон ёрмандӣ мекунад.

МАЗОРИ ХОЧА МУҲАММАД ЗУҲУРУДДИН

Мазор дар самти шимолии Қалъаи Хумб, дар 10 зарии Қули Мазор мавқеъ гирифта ва дар ҳолати табиъӣ хифз гардида. Мазор бо санг аз сатҳи замин бардошта шуда ва дар наздаш дарахти бузургсоли туге қад афрохта. Ривоят мекунанд, ки Ҳоча Муҳаммад Зухуруддин дар тағбики ислом дар ин мавқонҳо сахм гирифта.

Аз қавле Ҳоча Муҳаммад Зухуруддин фарзанди Ҷурғадохоча мебошад, ки мазорааш дар Қалъаи Ҳусеин воқеъ гардида.

Ба ривояте Ҳоча Муҳаммад Зухуруддинро падараш ҳамеша дар харамсаро нигоҳ медошта. Гуиё дар деҳаи Рузвай занҳо сандукеро, ки дар он Ҳоча Муҳаммад Зухуруддини хурдсол пинҳон шуда будааст, мекушоянд ва ӯ рӯи номаҳрамонро дида чон медихад ва часадашро дар ҳамин макон ба хок месупоранд.

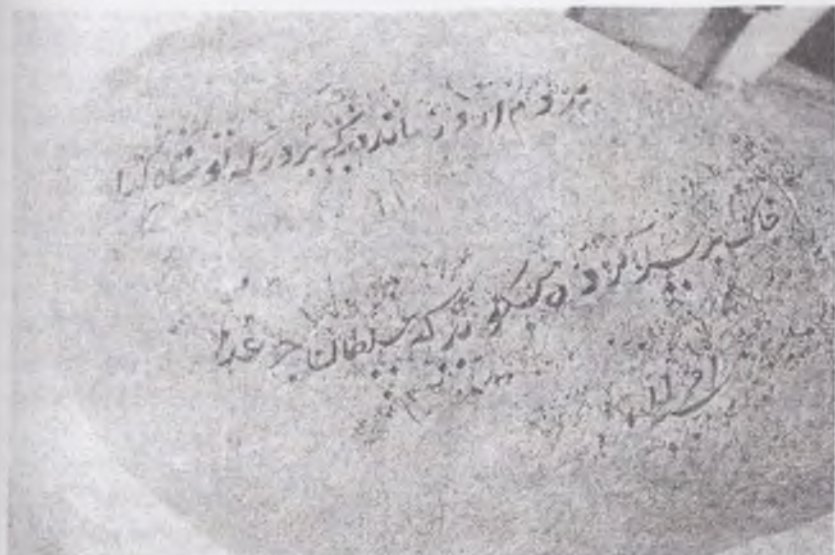
Рузҳои ҷумъа ва идҳои Рамазон ва Қурбон ин мазорро зиёрат мекунанд. Касе муродталаб бошад низ аз ин мазор зиёрат ба амал меоварад.

МАЗОРИ ШАЙХ СУЛТОН ҚУРҒАДО ХОЧАИ ВАЛӢ

Мазор дар самти чанубу ғарбии деҳаи Қалъаи Хусейни ноҳияи Дарвоз чойгир аст. Дарвозаи вурудии мазор аз самти чануб буда, дар паҳлӯи дарвоза равзанае мавҷуд аст, ки аз он марқади мазор дида мешавад. Марқади худуди 2 м. дарозӣ дошта ва аз сағхи замин ба андозаи 30-40 см иргифоъ дорад. Пиромунӣ марқади тилемхо фарш шуда ва дар болои онҳо курначаҳои наву тоза барои нишастан густурда шудаанд. Дар паҳлӯи дарвозаи даромади ҳараке мавҷуд аст, ки дар болои он ду санг яке бо ранги сабз ва дигаре ҳокӣ гузошта шудаанд. Ҳар ду ин санг бар асари боду борон шаклро ба худ гирифтаанд, ки мояи хайрат аст. Дар назди равзанае, ки бо услуби равзанаҳои гузашта эъмор ғардида, шамъдони қадимие бо шамъаш гузошта шудааст.

Бинои мазор чӯбкорӣ суннатӣ ва пешайвони он аз ҷаҳор тараф бо девори сементӣ ихота шуда. Сақфи мазор бо шеваи гунбадӣ чӯбкорӣ шудааст. Дар боми бинои чӯбе ба иргифои бештар аз 8 метр насб шуда ва дар интиҳои он зангӯлас

баста шудааст, ки ин суннати мазорҳои қадимист. Мувофиқи гуфтаи сокинони ин деҳа бинои мазор се бор эъмор шуда.

Дар болои марқади санги сафеле, ки онро санги санҷоб низ гуянд мавҷуд аст, ки дар он ин байт бо хати зебон наста'лиқ ҳаққ шуда:

Ҳар дам аз дармондагӣ бар дарғаҳи ту Шохгадо,
Хок бар сар қарда мегуяд, ки султони Ҷургадо.

Ва дар поёни он санае ҳаққ шудааст, ки тибқи назари қоршиносон 1191 хичрӣ мебошад, ки он мусодиф аст ба соли 1777-78 мелодӣ, яъне нимаи дуюми садаи ҳаҷдаҳум. Роҷеъ ба навъи хати ин қатба, ки наста'лиқ аст, бояд ин нуқтаро зикр кард, ки хати наста'лиқ дар натиҷаи ба ҳам омехтани хати насх ва таълиқ дар садаи чаҳордах аз ҷониби ҳагтот ва хушнависи мумтоз Хоҷа Заҳируддин Миралӣ Табрезӣ офарида шуд. Аз нимаи аввали садаи чаҳордах ин сабки ҳагтотӣ раванқ ёфт ва дар мамолики Мовароуннаҳру

Хуросон, Эрон, Ҳиндустон ва Туркия интишор ёфт ва тамоми осори адабӣ, илмӣ ва ҳунарий асосан ба ин хат навишта шуд. Дар садаи ҳабдаҳум навъи дигари настаълиқ – настаълиқи шикаста аз ҷониби Муҳаммад Шафъи Ҳиравӣ ихтироъ шуд, ки осори Бедил ба он хатготӣ шудаанд.

Албатта санаи ин катибаро мо замони вафоти Ҷурғадои Валий ҳисобида наметавонем, ба ин далел, ки дар суннати катибанависии болои марқаҷҳо соли вафоти шахси мадфун навишта мешавад. Ба эҳтимоли қавӣ ин сана таърихи навиштани ин байт аз ҷониби иродатмани ин мазор шахсе бо номи Шохгадо аст, ки номашро дар мисраи аввали ин байт сабт кардааст.

Нақд аст, ки султон Ҷурғад аз Вахиёи боло гузашта, то паси деҳаи Миёнадеҳ меояд. Ва манзараҳои ин мантақа уро хайратзада мекунад. Бинобар ин ривоят он мавзӯе номи деҳаи Хайронро ба худ гирифта, ва то ба ҳол он ном хифз шудааст.

Ривоят мекунад, ки султон Ҷурғад духтаре дошта ва он духтарро бузургворе барои писараш хостгорӣ мекунад. Аммо шахсони миёнарав бардурӯғ ба он шахсе меғоянд, ки султон Ҷурғад розӣ нест, ки духтарашро ба арусии писари шумо диҳад. Гуё аз ин кори султон Ҷурғад он бузургвор ба хашм омада, дуъо мекунад, ки «духтараш сӯзад». Пас аз ин дуъо дар ҳақиқат духтари султон Ҷурғад ба беморие гирифта мешаваду мефавтад.

Султон Ҷурғад хабар меёбад, ки он бузургвор духтари уро ноҳақ дуъо кардааст ва дар ҷавоб меғояд, ки «давои оташ об аст». Баъди муддате писари он шахсе ба дарёи Хингоб ғарқ мешавад.

Тибқи ривояти сокини деҳаи Қалъаи Ҳусейн Муҳаммадҷон шайх султон Ҷурғадохочаи Валий бародари Хоча Аҳмади Ясавии Туркистонӣ будааст.

Хоча Аҳмади Ясавӣ турк буд ва аз намоёндагони маъруфи силсилаи хочагон (нақшбандия) садаи дувоздаҳ

аст, ки миёни қабоили турк нуфузи хеле зиёде дошт ва дар байни он қабоил бо тахаллуси Ота Ясавӣ низ машҳур буд. Аҳмади Ясавӣ халифаи сеюми бузургтарин шахсияти олами тасавуф Юсуфи Ҳамадонист (соли 1140 дар Марв вафот кардааст), ки ба хангоми сафари Юсуф аз Ҳамадон ба Ясӣ (шаҳри Туркистони имрӯза дар Қазокистон) Аҳмади Ясавиро ба халифагии худ мепазирад. Бо вучуди он ки Юсуфи Ҳамадонӣ ба шаҳодати «Рашахот» туркиро намелонист, ин монӣбае барои муриди боистеъдод шудани Аҳмади Ясавӣ нагашт, ки охири кор ӯ бунёдигузори тасаввуф миёни қабоили турк гашт. Аҳмади Ясавӣ дар соли 562 ҳ.к. мутобиқ ба 1166-67 мелодӣ вафот кардааст ва марқадаш дар шаҳри имрӯзаи Туркистони Қазокистон аст. Парастигиши Аҳмад Ясавӣ баъди маргаш, ки бо исори назру ниёз аз ҷониби иродатмандон ва ихлосмандонаш, ки ҳамагӣ турк буданд бар марқадаш мунтаҳӣ мегашт, дар тӯли замонҳо дар имтидод буда ва то ба замони мо расидааст. Сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки ягона сохтмони меъморие, ки Темурланг берун аз Шаҳрисабз (зодгоҳаш) ва Самарқанд эъмор кардааст, ин мақбараи Аҳмади Ясавист.³⁴

Пайвандон ва ақрабои Аҳмади Ясавӣ дар сарчашмаҳо бо рутбаи динии сайид ва нисбаи Ясавӣ зикр шудаанд. Масалан, дар замони ҳукумати Азизхон (дар сиккаҳо бо номи Азиз шайх зикр шуда) дар Сарой, ки мутобиқ ба соли 1360 аст, аз сайид Маҳмуди Ясавӣ, ки аз силсилаи хонадони Аҳмади Ясавӣ буд, ёд шуда, ки Азизхон духтарашро ба занни ин сайид додааст.³⁵

Аммо дар номи Ҷурғудо рутбаи динии сайид ва ё нисбаи аз Ясӣ (Ясавӣ) будани ӯ на дар байги фавқ, ки дар санги назди мазори ӯ ҳаққ шудааст, сабт ёфта, на мардуми ин диёр низ вожаи «сайид» ва «Ясавӣ»-ро ба номи ӯ

³⁴ В.В. Бартольд. Сочинения. Т. II, часть I.-М., 1963, с. 159.

³⁵ В.В. Бартольд. Сочинения. Т. V.-М., 1968, с. 142-143.

пайванд кардаанд. Бинобар ин далоили мантиқӣ шайх султон Ҷурғадохочаи Валӣ наметавонистааст бародари Аҳмади Ясавӣ бошад.

Ҳамеша дигарандешон дар қарнҳои гузашта аз ҷониби рухониёни суннатгаро таъкиб мешуданд. Шояд Ҷурғадон Валӣ бархоста аз сарзаминҳои туркнишин бошад ва ҳамчуноне ки мардуми ин диёр ривоят мекунанд, ҳудуд низ аз табори турк буда аст. Ба эҳтимоли қавӣ ба далоиле, ки ба мазҳаб ва дини ӯ иргибог дорад, баъид нест, ки ӯ таъкиб шуда, мӯчиби ба ин диёри кӯхистонӣ паноҳанда гардиданаш шуда бошад.

ФЕХРИСТИ МАТОЛИБ

Пешгуфтор.....	6
Роҷеъ ба баъзе хусусияти маконҳои муқаддас.....	13
Мазори домӯлло Собирӣ Солеҳ.....	22
Мазори Халифа Нурмаҳмад.....	24
Мазори Бобӣ эшони Мирзоанвор.....	26
Мазори Чашмаи Шифо.....	28
Мазори Ҳати Биби.....	29
Мазори Хуштоҳиру Муштоҳир.....	30
Мазори Домӯлло Абдувалӣ.....	31
Мазори деҳаи Кулоба.....	32
Мазори Абдуллоҳи Валӣ.....	34
Мазори Абдуллоҳи Балогардон.....	35
Мазори Ҳочӣ Ғиёсуддин.....	37
Мазори Аюби Ансорӣ.....	39
Мазори султон Увайс.....	41
Мазори Нодир Суфиев.....	57
Мазори Абулхайи Балогардон.....	58
Мазори Ҳоча Заррин.....	60
Мазори Ҳоча Шаккар Хусайн.....	61
Мазори Эшони Бағдодӣ.....	63
Мазори Ҳоча Башир.....	64
Мазори Ҳочаи Сабзпуш.....	65
Мазори Ҳоча Ғафхуллоҳ.....	66
Мазори Туғои имом Хусайн.....	70
Мазори Ҳоча Рачаб.....	71
Мазори Пури Шох.....	72
Мазори Шоҳи Вилоят.....	74
Мазори Зайналобиддин.....	76
Мазори Чашмаи Носир.....	78
Мазори Ҳочаи Сабзпуш.....	80
Мазори Шох Толиб.....	81
Мазори Ҳочаи Гулзор.....	83
Мазори Ҳочаи Шодмон.....	85
Мазори Бобии Муллошамир.....	86
Мазори Охунд домӯлло Хайруллоҳ.....	88
Мазори Ҳоча Муҳаммад Зухрурдин.....	91
Мазори султо Чурғато Ҳочаи Валӣ.....	92

Номи китоб: **Чойҳои муқаддаси Тоҷикистон (китоби сеюм)**

Муаллифон: **Мухаммадалӣ Музаффарӣ, Ҳамза Камол,
Зайнулдин Наботзода**

Саҳифаоро: **Юсупов Султон**

Ношир: **«Дониш»**

Чоп: **Аввал**

Макон ва замони чоп: **Душанбе, 2010**

Шуморагон: **350**

Sacred places of Tajikistan

**MUHAMMADALI
MUZAFFARI,
HAMZA KAMOL,
ZAINUDDIN NABOTZODA**

**SACRED PLACES
OF TAJIKISTAN**

(Book III)

Dushanbe – 2010

Ҷойҳои муқаддаси Тоҷикистон

ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN,
ANTROPOLOGY CENTER OF TAJIKISTAN,
CHRISTENSEN FUND

MUHAMMADALI MUZAFFARI,
HAMZA KAMOL,
ZAINUDDIN NABOTZODA

SACRED PLACES
OF TAJIKISTAN
(Book III)

Dushanbe – 2010

PREFACE

Studying the history of mazars helps in comprehensive cognition of the historical events of this or that period of any area. The collection of reliable documents from historical sources and exploration of legends concerning mazars provide basis for defining the history of mazars emergence and a man buried there.

The historical studies of mazars' history in our day become extremity important. Following the obtaining independence by Tajikistan and salvation from the pressure of ideological frames, which were established in the past, increased more than ever the way of thinking of necessity in understanding and realistic learning of problems related to mazars. It means that it should be started the studying of mazars history using vigilant and responsible methods and ways.

Fortunately, in building and restoration of the mazars graves currently the state bodies and the civilians contribute actively. Most cemeteries are declared as the historical and architectural monuments and the national treasure, protected by state, for their restoration are allocated required finances. But it should be not forgotten that we have to put a distinction between the restoration and renovation works. The historical monument should be restored in such a way, that all the elements, identifying the past of this monument, might be preserved. Unfortunately, these days, instead of restoration, we renovate the historical monuments wholly and do remain nothing from the signs of their being ancient.

During this period, regarding mazars and the sacred places, where buried people, there are been published separate articles and books by the researchers of these mazars. Regarding some mazars were pictured documental films and distributed by TV. But the most part of these books and documental films are been prepared and

published without historical studies and ignoring the materials from first hand sources.

It should be noted, the historical documents show that sometimes by one nickname and/or name are named several known 'arifs (Gnostics, Sufis), famous sheikhs, sultans and emirs. Such a unity mostly causes the mixing of data on biography of arifs, sheikhs, sultans and emirs. This mixing of data now created problems for historians in case of defining the identities of a buried person in this or that mazars or sacred places. In order do not admit a mistake in definition of mazars and the persons buried in them the researches be supposed to explore the time when the interested person lived. It is quite possible to find some date in the sources of that period, which might lighten some hidden pages of this or that buried person in mazars. Therefore, on basis of the reliable historical data it is possible to reject many legends absolutely, which exist about this or that mazar, and which are contradictive and shortcoming in their content.

In this collection are brought together the mazars of domullo Sobiri Soleh, Khalifa Nurmahmad, Boboi Eshoni Mirzoanvor, Chashmai Shifo (spring of healing, Vahdat district), Hati Bibi, Khushtohir and Mushtohir (Obi Garm district), Domullo Abduwali (Rasht), Mazar of Abdulloh Abduwali, Abdulloh Balogardon, Hoji Ghiyosiddin (Gharm), Ayybi Ansori, Uwaisi Qarani (Khovaling), Nodir Syfiev, Abulhayyi Balogardon (Norak), Khoja Zarrin (the east of Fakhrobod pass), Khoja Bashir, Khojai Sabzpush, Khojai Fathulloh, Khojai Gulzor, Khojai Shodmon, Bobii Mulloshamir, Okhund Domullo Khairrulloh, Jurghado Khojai Wali (Darvoz), Tughoi Imom Husain, Khoja Rajab, Puri Shob (Ishkoshim), Shohi Villoyyat, Chashmai Nosir (Shughnon), Zainalobidin (near Khorugh), Khojai Sabzpush, Shoh Tolib (Rushon), Khoja Muhammad

Zuhuruddin (Qal'ai Khumb). The most number of these mazars have local importance, are situated inside the villages or in their suburbs, and outside of their location the people know about them. It should be noted that in the districts of Badakhshan the most part of mazars, which were been observed, were located far from the automobile road. Those mazars, which were located on the waist of mountains, by reason of remoteness of walking path and its difficulties, are mentioned by their names. To this number of mazars are included the mazars of the village of Yoged of Darvoz district. In suburbs of this village and on the hills of its mountains, there are located the mazars of Chiltani Wali, Shohi Awliyo, Shoh Abul Hasan, Hazrati Khoja Nazar, Khizri Nabi. Among these mazars, the mazar of Shoh Abul Hasan is well known. The people do not visit these mazars on certain days, if only in cases of necessity. In the village of Yoget live approximately 700- 800 people, whose dialect is of Tajik and follow the Ismaili mazhab. The building of the mazars in Vahdat district, a part of mazars in the Rasht Valley were been renovated by the lovers and amateurs, but the mazars, located in the part of Darvoz and other mountainous Badakhshan districts mostly are been kept in their natural condition, and if they had any building, so they are been preserved in their primarily condition.

The characteristics of Badakhshan mazars are concluded in that on the wall of each mazar there are constructed shelves of various sizes and on these shelves are put white stones, which changed their forms under the natural events. These stones obtained the meaning of sacredness by the visitors. Putting of stones are been observed not only on special shelves, but also on the extent of some mazars walls.

In the regions of Badakhshan are been observed mazars under the name of Ali, the fourth caliph's sons, Tugnoi Imom Husain, Shoh Abul Hasan and others, which is

natural. Moreover, it should be mentioned that the trace of caliph Ali's foot, the trace of his palm, and the trace of Ali's horse foot, called Duldul, are been revered by people all the time. These places are mentioned under the names of "Qadamjoyi Ali" (Place of Ali's step, footstep), "Izi Panjai Ali" (trace of Ali's palm), Naqshi Poi Aspi Ali" (trace of Ali's horse foot).

It should be noted that in comparison to other legends, the legends about "footsteps" of Ali and his struggle against "unbelievers" are more known in Tajikistan. In these legends, often are present ancient cities or fortresses. These places, as a rule, were the residences of rulers or local governors, who are considered fervent enemies of Islam, they had possessed magic powers.

The local patterns of such legends about the deeds of Ali and his struggle for the spread of Islam are connected with the most attractive historical monuments, which are located in the lower reaches of the river Khingov, in a place not far from the river – mouth of this river to the river Surkhob.

The fortress of Imlok is located near the village Navdon, fortress of Jumjur in the village Yus and fortress of Devi Safed- near the village Fairob. I

The footsteps related to the name of Ali exist in other regions of Central Asia as springs. For instance, the mazar of Shohi Mardon in Fergana, under this name – in the city of Chorjui, Mazori Sharif in Afghanistan are from their numbers. But, as it is known from history, Ali and his horse never came to Khorasan and Maverannah. These legends testify that Ali ibn Talib among the right-guided caliphs was the wisest one, he was been called as "the gate of knowledge city" which about Firdousi says:

*That I am a city of knowledge and Ali is a gate,
It is true that this word belongs to the Prophet.*

It is a product of sincerer fantasy and imagination. Because the Iranian people kept organic orientation to knowledge and cognition, while the nomads were engaged in robbery, destruction, they did not show any "good deeds". Therefore, the Iranian people, loved Ali as the revelation of knowledge and cognition in Khorasan and Maverannahr, and on behalf of his name "constructed" various footsteps. Regarding visiting such footsteps – the mazars of caliphs sahaba and imams were issued fatwas by Qadis and sheikhs at various periods and times. So, Ahmad ibn Mahmud Mullozoda Bukhori, lived in the first half of the 15th century in Bukhara and some time occupied the position of Qoziyu-l-Quzzat (Chief Kadi (judge)) in his book "History of Mullozoda in mentioning of Bukhara mazars", writes: ... some people of science and knowledge ordered that everybody who with intention of visiting reaches to a buried saint man and in fact it is. Not so, the abundance and support of that saint are sufficient for him, without and shortage and in full way, because there is no nearness and farness in the world of souls... Then each mazar found fame after a saint although in fact not so, it is obliged and necessary for visitor to revere and honor it, in order to be favored of that saint pray".

The accomplished research is devoted to the mazars of Northern Tajikistan, which in the past these mazars located on these mountains and possessed their own features, which by time and by approaching close of the villages and city civilization, these signs are been disappeared at much. In the past, on the mazars was driven in a branch of the tree willow or poplar, which was called "khoda" (stick), and on the tip of the stick was tied a bunch of hairs of tile of horse or "qutos" (mountain bull), the horn of deer; the scull of goat and sheep, a steel and wooden grating was hang down, all these was called "Tugh" (a bunch of horse hairs) and "Bairoq" (the flag). "This sign, which seemed very terrible,

but it increased the greatness and magnificence of these places, and it seemed that it played the role of the buried man and grave's guard.

Yet in the 60s of the past century, N.A. Belinskaya observed that in the cemetery of the village of Zighar of Qal'aikhumb district of Badakhshan on the grave of a suddenly died young woman, in 1960, was put a grating of wood made by her husband. During studying the mazars of Badakhshan in the cemetery near the mazar Jurghadoi Wali, in the village of Qal'ai Hussein of Darvoz we also observed that on some graves are drove in wooden and steel grating. It means, this traditions still continues.

On some mazars white cloths tied on the tip of sticks like flag, which considered as a sign of mazars on mountains, and shows that the people of that location respect the ancient traditions of mazars.

Another sign of mazars on mountains is tying of various materials from visitors' clothes on branches of trees in a forest near the mazar. This is a symbol of requesting help and achieving their intentions and dreams, a respect to that mazar.

The visiting traditions of exploring mazars are different. They follow from ethics, rituals and traditions of the peoples in those places. It seems that some of those traditions take their sources from the first religions imaginations of human, which have indissoluble connections with the primordial form of its spiritual life.

Studying history of mazars and definitions of their social mission, without doubt, helps in deeper and more completed concretizing the source and the features of this process development in society.

MAZAR OF DOMULLO SOBIRI SOLEH

The mazar is located in former village of Jaljid, for the two last years it is called Solehon. This place is situated to the north – east of Vahdat district. The mazar is placed on a hill. In the newly constructed mausoleum, there exist two graves kept in their natural forms. One of these graves belong to Domullo Soleh, in another is buried his son – Domullo Sadruddin. The cupola of the mausoleum is made from steel, has no entrance gate. Around the mazar is covered by tiles and the visitors walk around it.

Domullo Soleh's a father was master

Domullo Soleh studied in Bukhara for 25 years, then 10 years – in Urgut at Abulqosimi Urguti. In tasawwuf (Islamic mysticism), he followed Naqshbandi order and possessed the science of state (ilmi hol). By recommendation of his pir

(master) he returns to Hissar Shodmon, during five years he fulfilled the position of khatib in the mazar of Mawlono Ya'qubi Charkhi. Also, at the time of Amir Alimkhan's government, by approval of his pir, he returns to Bukhara and becomes a mutawwali in a mosque near Registan.

Domullo Soleh was reciter of the Qur'an and had a sweet sound. To a legend, Amir Alimkhan to hear his recitation was used to come to that mosque once a week.

After the victory of revolution in Bukhara and until 1925 Domullo Soleh remains in this city and in this year he returns to his motherland. It is told that the permission for returning to his motherland was granted by the father of the writer Jalol Ikromi – Domullo Ikrom. After settling in his motherland for a while, coming of the Red Army and their fights with Basmachis, Domullo Soleh goes to Yowon and gets there numerous murids (disciples) among loqays. Now the footstep of Domullo Soleh exists in the village of Patalik of Yowon, which is considered a place of visiting.

Domullo Soleh, after stabilizing of situation in his home country, returns again to the village of Jaljid.

From karamats (miracles) of Domullo Soleh, there is a legend that in February, 1943, before his death, he says that after two days of his dying an earthquake will happen. In fact, after his dying an earthquake happens.

Domullo Soleh owned mathematics and astronomy, his manuscript titled "Hikmat-l-ayn" and is being kept in the hands of one of his grandchildren by name "Khayruddin".

By initiative of grandchildren there was built a mausoleum on the grave of Domullo Soleh. People visit the mazar on Wednesdays. The mutawwali of the mazar is Domullo Soleh's grandchild – Asroruddin.

MAZAR OF KHALIFA NURMAHMAD

Mazar is located in the village of Bahoristan, former Khonboyqaro. The building of the mazar is quadrangular, laid by burnt bricks; a wall in which is set the entrance gate of the mazar, is higher on 2m than the other walls. The cover

of the building is of cupola form, its roof has been made almost fully by steel, in the center of cupola is set a crescent made from steel. To the right of gate is an entrance with size of 2□1m which leads by wooden grades to the chillakhona (a room where one sits in seclusion for 40 days) of the mazar. Around the mazar is laid by tiles which now are used in covering walking streets. Mazar is surrounded by green trees.

Khalifa Nurmahmad is the father of Mirzoanvor. Nurmahmad was a scholar of his time, possessed madrasa

with hujras, where he taught the science of fiqh (Islamic jurisprudence), including mukhtasar, sharhu-l-vuqaya, usul, hadith, mustahlakatu-l-hadith, ilmu-l-ma'ani, nahv, faraj and history of sahabas (companions of the Prophet of Islam), ideas of Nasafi and the mazhab of Imam Abu Hanifa.

He was a well-known and famous mudarris (teacher); people from other regions used to come to his madrasa for studying Shari'a. Khalifa Nurmahmad by means of his fatwas resolved the problems, emerged among the people, and helped them in affairs. During his studying he owned tariqa from ishans of his time, also obtained the permission of teaching tariqa. It is told that after his death the people suffered by mental illnesses by visiting his mazar were being healed. Or if anybody faces tragic accident, and if he pronounced his name, that man will return home in safe.

Some legends say, on Fridays it lightens over his grave at nights and it is told if anybody committed near his mazar a bad behavior, that man could encounter an accident.

Khalifa Nurmahmad died in 1878.

MAZAR OF BOBOI ISHANI MIRZOANVOR

The mazar is located in the northwest of the village Dashti Bedi Khurd of Vahdat district, in the center of the village and on a hill. The mazar's mausoleum, was built five years before, is quadrangle, has windows from three sides and an entrance gate from the north. The roof is of cupola form and covered with steel. The mausoleum is been constructed in style of Samarqand and Bukhara mausoleums, is higher from the earth 60 sm. The top of the mausoleum is covered by green velvet cloth, another cloth with inscription of the Qur'anic suras is been put over former. To the right of the mausoleum are put kurpachas (quilted narrow blankets) on a carpet for sitting of visitors.

Ishan Mirzoanvor's origins is considered from sayyeds. He learned sciences of the Prophet of Islam before his father. Ishani Mirzoanvor followed ahlu-l-sunnat ва-л-джамаат (people of tradition and community), and for several years served people as Imam of them. He used to tell, his father studied in Bukhara madrasas, owned the tariqa, including Qadiriya, before the Ishans of Dahbed of Samarkand. That is, Ishan Mirzoanvor learned the tariqa before his cousins, took their prayers (du'a), secluded for a while, and then started teaching disciples on tariqa.

As it is told, by means of Qarani science, he knew all deeds of his disciples in their absence. People tell that a pregnant woman comes to Ishan and says him that she eats much meat, but she cannot digest it. Ishan says in her womb is a baby appeared by pure and permitted earning, that is why you cannot eat various meals.

Another legend says, in the spring he ordered murids in order each of them to plant trees. He ordered one of his murids to plant a half dried tree. The murid says my pir, this tree is half dried, and conceivably it would not grow. Ishan says him: man should to grow up dried tree.

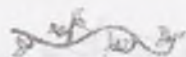
Ishan Mirzoanvor died in 1988, as it in his 80 or 90.

The people visit the mazar on Wednesdays.

CHASHMAI SHIFO

The spring flows in the village of Yakkatol of Vahdat district, under a hill. The spring is been stretched by means of a steel pipe on length of 30m lower, entered into a house, and from inside of this house the people stretched them out, from where the local peoples and visitors drink or take its water with them. Near the spring are grown three chinars and the visitors tied cloths on the branches of these trees. According to words of an inhabitant of this village, S. Ghayyrov, the people mainly visit this mazar for healing scratch. Also, those who want to have a child visit this mazar.

MAZAR OF HATI BIBI

Mazar is located on a hill, where from one can see the pictures around, in the east of town Obi Garm. The mazar is been protected in a natural condition. Around is set by steel grating. In the round of the mazar grow different trees, including almond; the visitors tied pieces of cloth on their branches. Those, who have warts on their bodies, and the babies, who have skin diseases (like allergy), use the earth of this mazar, rub it on the wart or the place of deceases on their skin.

The people of the town Obi Garm and its suburbs visit the mazar on Wednesdays. The mutawwali of the mazar is Mullo Tojiddin.

MAZAR OF KHUSHTOBIR AND MUSHTOHIR

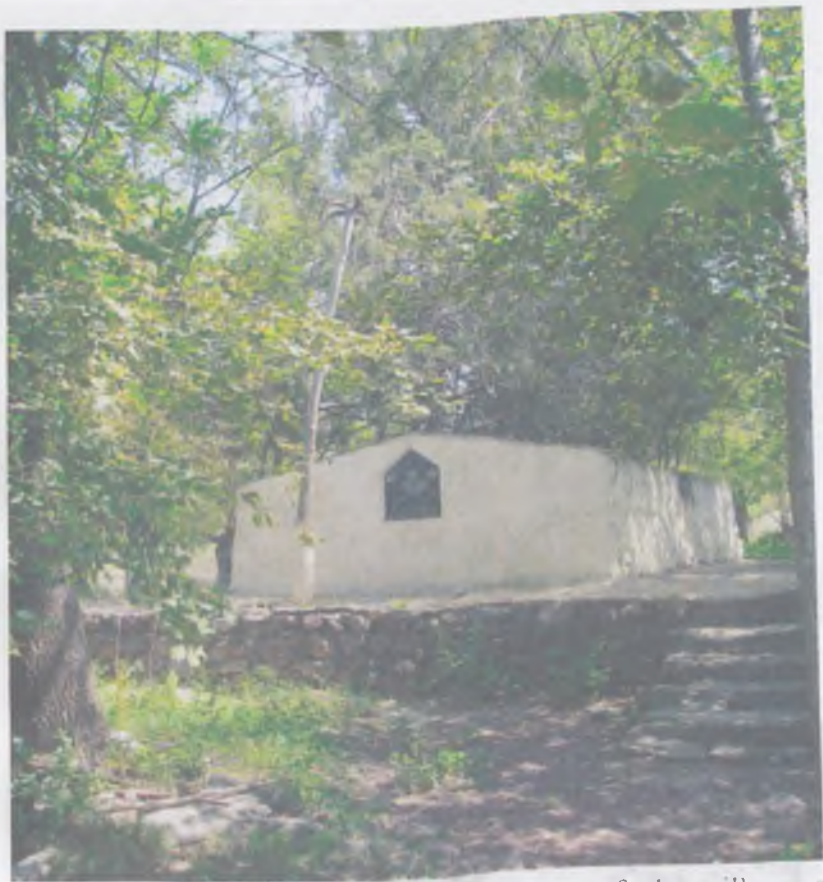
The mazar is located to the west of the town Obi Garm – Nurobod. The surrounding of the mazar is walled on a height of 1,5m, and the mazar has been kept in its natural condition. The mazar is been surrounded by various trees and as always the visitors

tie the pieces of cloths on their branches.

The people visit the mazar on Wednesdays; parents bring their children to this mazar.

MAZAR OF DOMULLO ABDUWALI

The mazar is located to the west of the village of Nowdonak of Rasht district, on 150m up of the road, under a mountain.

Domullo Abduwali studied in Bukhara, after his returning to this place, he engaged in teaching and healing.

On a grave stone is been in scripted the date of Domullo Abduwali's death - 1874, and it seems, this stone

has been set in recent years. According to the words of Sadikhuja, an inhabitant of the village of Nowdonak, the date of Domullo Abduwali's death is 1884, not 1874. Also the following rubai has been inscribed on the stone:

*Remember about your death, at last you leave the world,
Serve to the court; otherwise you leave with empty hands.
Your property including you wife and children,
You leave all of them, you go alone.*

The mazar has been kept on its natural form and there is no any building on it.

In the corner of the mausoleum grows a fir -tree. The walls of the mazar, which are constructed using cement, were built 20-30 years before.

The mausoleum has a size of 6 x 4 x 1.5 and placed among the fruitful trees, as mulberry, apple, apricot and cherry. also non - fruitful tree of poplar and the Russian trees.

Before the mazar, there exists a stick, in the middle of which is tied a white cloth in a quadrangle form, an on it, there is a branch of mountain with its scull. On its side, it is been put a baby cloth, maybe for a healing purpose.

Domullo Abduwali's son by name of Domullo Mirzoali migrated to Qurghonteppea in 50's of the last year and died here in 1969. Domullo Mirzoali used to visit his father's mazar during his life once a year. Domullo Mirzoali's son - Sayyedghani now lives in Qurghonteppea.

The present location of the mazar until 30's of the last century was a grape garden and in 1945 a flood destroys this place, but the mazar will be stayed in safe.

The people from distant and near places visit the mazar on Wednesdays.

MAZAR IN THE VILLAGE OF QULOBA

This mazar is located in the village of Quloba, near Qal'ai Surkh and in 3 km to the right of the road to Garm, on a hill.

The mazar is walled with two graves there. At the entrance of the mazar, to the west, there is another grave, where was buried a man some years before.

Inside of the mazar, there are set three toughs with their flags, which mean that the people of this area observe the ancient traditions connected with the mazars. On the wall of northern part of the mazar are set two deer's horns, the mazar surrounded by Russian trees the most of which are been dried.

The people visit the mazar on Mondays, Wednesdays and Fridays. According the words of people of this area, the

children were being brought here for healing, also the girls, who were seeking a chance to be married used to visit this mazar.

MAZAR OF KHOJA ABDULLOH WALI

The mazar is located on a road to the town Navobod and the village Ghmishk of Gharm district, on a hill, where from one can observe the beautiful picture of the river Surkhob.

The construction of the mazar building has begun in 2006 by an initiative of S. Khayrulloev and by masters from Khujand and Isfara, and completed in 2007. The mausoleum is been built by burnt bricks, resistant to the cold and the warm, the height of the building with its steel cupola is 4m, the size of building is 9mx 6m. The floor of the mausoleum is covered by bricks, its ceiling made of wood, decorated in a style

of northern Tajikistan mastership. From the lower to up, there 189 cement grades, which lead the visitors up easeful.

Inside of the mausoleum, there is a grave with a size of 3,5 x 1, constructed by burnt bricks and covered by cloth of green velvet. To the east of the building, 2m further from its fundament, there is driven in a wood vertically, in the middle of which is tied a white cloth in quadrangle form.

The lower place of the mazar to the west called "Fotihagar". Inside the house of this location, there is a marble stone. Before, the people visited this stone and put their nazr (offering). According to the words of the inhabitants of the village Ghmisht, in the past, in the present place of the mazar, there was nothing, therefore, the people brought nazr in this place and made prays (du`a).

Regarding this mazar, which for a magnificent mausoleum was erected, nobody told any stories, why erected the mausoleum of this man, for which his mission or service, anyway, it transformed into mazar and until these days the people are sincere to and revere him.

MAZAR OF KHOJA ABDULLOHI BALOGARDON

The mazar is located in the east part of the village Qaznoq, is known among people by name of Dusti Khudo (Friend of God). According to the inhabitant of the village Qaznoq Dodikhudo Tolibov, the mausoleum of this mazar was built by initiative of Hasan Ne'monov and by the support of a man named Saidali in 2004. In the past there were initiatives to arrange this mazar. According to D. Tolibov, these people were attracted to responsibility by that time officials.

In the past, the mazar resembled in the form of stone grave and currently the walls of the mazar are laid by red stones, a steel cupola has been constructed on it. On the mazar's wall, there and here, are set shelves, on some of these shelves are put grain seeds. Near the mazar has been planted a young fir-tree, on which branches are hung baby clothes. Lower to the mazar foundation a wood is driven into the earth vertically, a white cloth is tied on it and on its end is set a mountainous goat's hair. Around of the mazar is green and full of trees.

The People visit the mazar on Wednesdays.

MAZAR OF ISHANI HOJI GIYOSUDDIN

The mazar is located under a cliff, to the right of the road Nurobod – Rasht. The mazar has been surrounded by fruitful trees, mainly cherry and other trees.

The mazar's mutawwali Salohuddin Nosirov, who fulfills this duty beginning from 2000, heard the following legend from his father. The ancestors of Ishani Ghiyosiddin were from ravine Kamarob. Ishan Giyosuddin's father Muhammadsharif in the second half of the 19th century lived in ravine Kamarob and died there. After three years of Muhammadsharif 's death the governor (mir) of Gharm brings Ghiyosiddin together with his 7 children to Gharm. For 3 years they live in Qal 'au Sukhta, later they arrive to the village of Tuxhchi. Ishani Ghiyosiddin dies in 1937 and his body will be buried in present location of the mazar.

Ishani Ghiyosiddin had 7 children, including 5 sons and 2 daughters. His elder son's name is Ishani Porsokhuja, the second - Ishani Ahmadkhoja, the third - Ishani Nosehuddin, the fourth - Ishani Badruddin (who graduated in Bukhara) and the fifth - Ishani Sufi. In this mazar are also buried Ishani Badruddin, Ishani Sufi and his sisters. The tomb of Ishani Ahmadkhoja is in Kolkhozobod, the grave of Ishani Nosehuddin - in Qizilqal'a, but the grave of Ishani Porsokhuja is not known. It is told, he went to the direction of Chiltan in Gharm and nobody knew anything about him. Ishan Porsokhoja's son are Ishan Abdurahmonjon (was very famous in the Soviet period) and Ishan Abduqodir. Ishan Ahmadkhoja gave birth to 5 sons, who live together with Ishan Nosehuddin sons in Kolkhozobod. Ishan Badruddin and Ishan Sufi had no children.

About Ishan Ghiyosiddin, it is told, he travels to Mecca, makes hajj (pilgrimage), for 7 years serves in the house of God. It is told that Ishan Ghiyosiddin goes to the direction of the village Kochun (Gharm), while the evening approaches. He decides to spend the night in the mosque of this place. He asks permission for entering the mosque from a serviceman of the mosque. He asks Ishan Ghiyosiddin if he could tell a tale. In response he hears a negative answer. He asks him again, if he could sing. This time he receives a negative answer again. Then the mosque serviceman says him there is no place in the mosque for him. Ishan Ghiyosiddin returns in sorrow. After a little time an inhabitant of that village comes running to Ishan Ghiyosiddin and excuses before him, says, the people did not respect him because of not recognizing him, there is happened a tragic event the mosque's roof fallen down. He begs him to go back.

At the entrance of the mazar, around of a tree is been walled by round stone. To a legend by Salohuddin Nosirov, this is a place, where buried a tooth of Ishan Abdurahmonjon. According to S. Nosirov, in 1996, on the territory of the mazar

happens a fire and the trees and the earth near the mazar burn up, except for the trees around the mazar.

The people visit the mazar on Wednesdays.

MAZAR OF KHOJA AYYUBI ANSORI

Among the people is known under the name Khoja Biansori.

The mazar is located in the street of Sari Mazor of the Khovaling district center, on a hill. The size of the grave is about 10x2 m, is walled by stone and kept in natural form. Over the grave are grown five trees. On of these trees are tied two sticks vertically, at the end of one of them is tied a white cloth and steel grating and at the end of the other is set a horn of mountain goat and a grating, which is considered as an ancient traditional signs of mazars. On both sides of the mazar are arranged special places for sitting of visitors. To the eastern part of the mazar are there observed tall chinars, which seem of old age, there is also a room, perhaps built for the visitors.

From information provided by the mutawwali of the mazar, the buried man in this grave is sahaba Ayub Ansori. But this information does not correspond to the historical reality. Ayubi Ansori after the hijra (migration) of the Prophet of Islam (s) lived in Madina and the Prophet of Islam (s) chose Ayubi Ansori's house as his place of living. Ayub Ansori participated in several fights with Prophet of Islam (s) and without him for spreading of Islam and was martyred in Turkey. According to some stories, in order to define the qibla (the direction of praying) during the time of Khulafa Rashidin, some tabe'ins, that is those who conversed with the sahabas, came to this region. Maybe, Khoja Ayub, which exists in this district, is one of the followers of the widespread tariqas in Inner Asia and without doubt, there is information about him in historical sources and manaqibs.

The people visit the mazar on Wednesdays.

MAZAR OF SULTON UWAYS

The mazar is located in the 18 km of the east of Khovaling center, in a location of the same name, nearby of which is a cemetery.

The construction of this magnificent mausoleum began in 2003 and finished in 2006. Before, the perimeter of the mazar was surrounded by the wall and kept in natural condition.

The archeologists conducted excavations around the building, but they did not open the grave. The grave inside of the mausoleum has 12m of length, 2m of width and 1,5m of height, covered by green tiles. The floor of the building is covered by marble; its circumference is surrounded by non-fruitful trees, in particular by chinars.

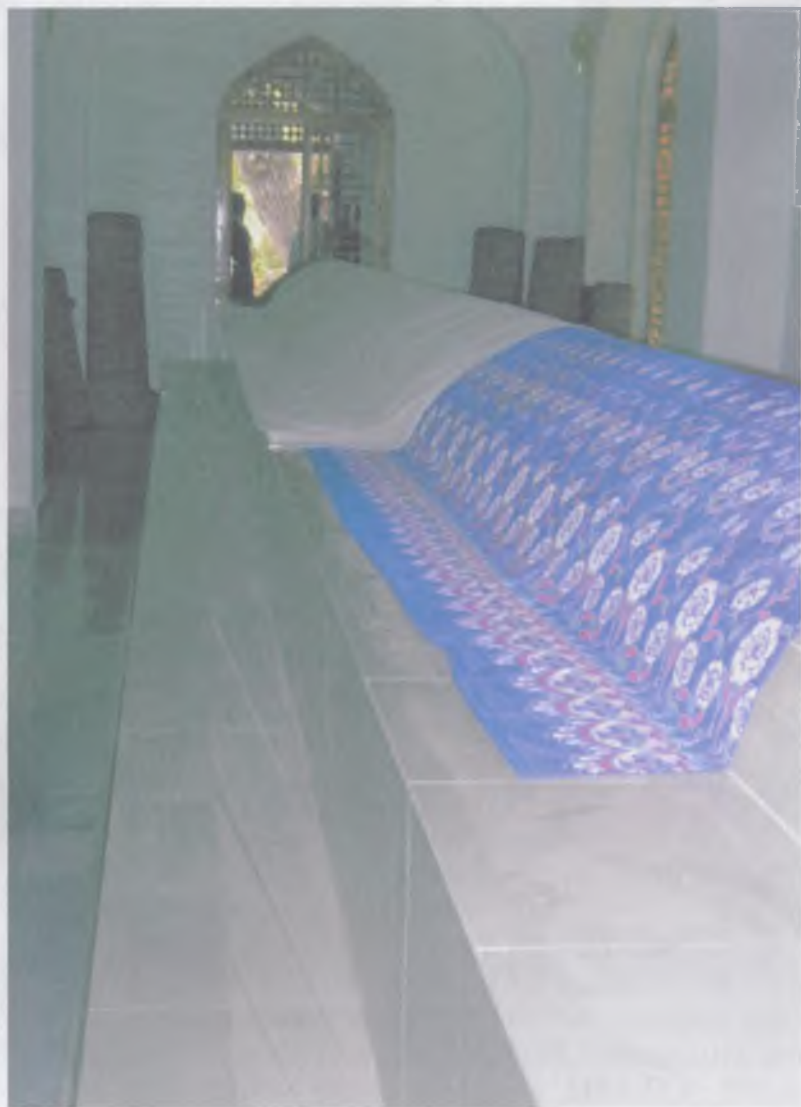
By decision of the district government 30 ha of a land has been allocated for this mazar. The building of the mazar as an architectural monument and is under the supervision of the Ministry of the Culture of Tajikistan. At present, the complex of Sulton Uways has been transformed into a place of people rest. The resting houses and places, which are well made of wood, decorated, are the recreational places for the visitors.

The mazar is located in a place with an abundance of water. On a side of the mazar flow five springs, which water are been stretched by pipes and brought near the road. The people consider these springs sacred. They used to drink water from each well and take it with them.

The ravine, where is located the mazar, leads to Tavildara.

The visitors of the mazar are numerous and people visit it from various places of Southern Tajikistan on Wednesdays, Saturdays and Sundays.

The mazar of Sultan Uwaysi, in Khovaling district, has been related to Uways Qarani, who was of Tabe'ins (those, who conversed with sahabas). Among the people is widespread a legend, according to which Sulton Uways Qarani before his dying, said there appears a white camel, his

coffin should be put on it, and any where the camel lies down, let the people bury his body there. Ostensibly, at the day of his death a camel appears there, his murids put his coffin on it according to his testament. Everywhere the camel stopped, the people called those places “the footsteps of Uwaysi Qarani”. According to this legend, the camel comes to the present location of the mazar and lies there down. Ostensibly, this was considered a sign for burying the body in this place.

It should be noted that in the most mazars, where were been buried people, whose origins was from other cities and countries, in their legends appears mostly a camel and ostensibly on basis of stopping of that camel (temporal and permanent stop): it was used to arrange for a died man a footstep or a mazar.

In the historical sources, reached to us, there is concise information about the life of Uways Qarani. It may be caused by that Uways Qarani lived in seclusion and far from people that is why there is not so much information in historical sources.

It should be noted that in historical sources of this or that time there are brief indications about Uways Qarani. But in the anthologies dedicated to the life of Sufis, religious works and some travel notes, there is more information about him.

The authoritative sources, which were composed in different times and give information about Uways Qarani, include:

1. “Sharhu - t - Ta’arruf ilmazhabi tasawwuf “. This book is considered the most ancient Sufi text in the Persian – Tajik language, written by Khoja Imom Abuibrohim Ismoil ibni Muhammad Mustamli Bukhori (died in 385 Hijri, equal to 995 A.D.) He was born in the village of Kalobod of Bukhara, was a known muhaddith, a famous faqih (an

Islamic lawyer) of his time and was known by the pseudonym of "Taju-I-Islam" (The Crown of Islam)

2. "Kashfu-l-Mahjub" by Abul Hasan Ali ibn Uthman Khujviri Ghaznawi. The "Kashfu - I - Mahjub" is the first books, which is written about tasawwuf in Persian. Its author was born at the end of the 11th century, at the time of kingship of Mahmud Ghaznawi (997-1031), has begun his long travel before 440Hijri (1049 AD), after 449 Hijri (1077AD) he stopped his travelling and wrote "Kashfu-I-Mahjub" in this city.

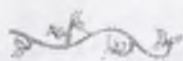
Other sources mentioned about Uways Qarani are "Tazkirstu-l-awliyo" by Abuhamid Muhammad ibn Abubakr Ibrohim ibn Ishoq Attor Nishopuri (540-618 Hijri Qamari / 1145-46-1221-22); "Tuhfatu-n-nuzzor fi Gharoibu-l-Amsor va Ajoibu-l- Asfor" by Ibn Batuta; Ta'rikhi Habibu-s-Siyar fi Akhbori Afrodi Bashari" by Khondamir (880-942 Hijri Qamari / 1475-1535); "Ta'rikhi Rashidi" by Muhammad Haidari Daghlot (905-957 Hijri Qamari / 1499-1500-1550) and "Safinatu-l-Awliyo" by Muhammad Doroshukuh(1024-1069 Hijri Qamari / 1615-1658-59).

Thus relying on the mentioned above sources it may be concluded that the mazar located in Khovaling has no any relationship to Uwaysi Qarani. That is because this mazar is located in a territory where Uwaysi Qarani, a Temurid Mirzo ruled, and a buried man is of the same name of a historical personality ruled in this region; in addition to that he has a Sultan title. Therefore, a conclusion is that it is possible these similarities have any closeness or relationships with each other.

MAZAR OF NODIR SUFIEV

The mazar is located in the village of Qaratosh in Norak. In 70s of the past century Sharif, an inhabitant of the village of Qaratosh walled the present grave together with his co-villagers by stone, later, in 2001-2002 there was built a mausoleum on it. On the arch of the mazar is written the year of birth (1860) and the of death (1916) of its owner. The people visit the mazar any time.

**MAZAR OF KHOJA ABDULHAYYI
BALOGARDON**

The mazar is located on a hill, on a road Norak – Dushanbe in the village of Nayyi Zirak.

The shajara (the tree of ancestors) of buried man in the mazar is kept in the hands of Qozi Davlatshoh from location Haqqobkhona, whom about nobody has information.

According to a legend told by the mutawwali of the mazar Saratbek Rahmatov by words of an old man Halim (an inhabitant of the village Chashmai Duzdon), Khoja Abdulhayyi Balogardon was born in Qum of Iran, after the death of his father he goes to Bukhara, later, together with his murids he comes to location Samsoliq in Nurobod district.

It is told, a dragon lived in a lake (according to people – a disaster), which hold people in affair. Abdulhayyi Balogardon decides to move away the dragon from the people. He says to his murids, if I had thrown myself into the lake and if the lake colored in red, then I am killed by that dragon, and if the water blackened, it means that I won the dragon. At the end the water in the lake blackened and people were been saved from the evilness of that dragon, from now and in the future people call him Balogardon (Remover of Disaster).

Khoja Abdulhayyi Balogardon after that returns to Bukhara and later comes to Ghuzor and gets there a sick. Khoja Abdulhayyi Balogardon says to his murids to put him on a camel and everywhere lies the camel, that place is his place.

The people place him on a camel and the camel stops once in Regar, they arrange a footstep for him there.

According to the legend, the camel continues its way. Reaching the pass of Chormaghzak, Khoja Abdulhayyi Balogardon dies, and the camel brings his body to the present place of his mazar, here the camel stops and lies. Khoja Abdulhayyi Balogardon was buried in the present place of mazar.

The mausoleum was built in 1997. A spring, existing near the mazar, has been appeared after an earthquake in 1986.

During the visiting this mazar we became acquainted with Islam Abdullokhon Uzbakzoda, an inhabitant of the village of Nayyi Zirak, who lives now in Vahdat district and relates himself to the kinship of Khoja Abdulhayyi Balogardon.

The people visit the mazar on Wednesdays.

MAZAR OF KHOJA ZARRIN

The mazar is located to the east of Fakhrobad, in 20km of the road Dushanbe – Qurghonteppe. A part of the road to the mazar is plain and another part is of earth. The mazar is located on a hill, where from one can see the Yowon district. The site of the mazar is very attractive. On this hill, there is an old-aged tree “sada”, and the visitors tied many colorful cloths on its branches.

The mazar of Khoja Zarrin is walled from four sides by stone, which seems very old. A tree of poplar grew on the grave, around it; there are also dried branches of trees. It is told, a man from former Kuybyshev district has cut some trees for roofing his house. Ostensibly, after completing his house, it falls down, and that man decides to bring back those woods to their preliminary place.

To the west of mazar is put a steel box, where the visitors throw their charities. Near the box are two holes where from the visitors taking earth for their healing.

On the downhill of the mazar, in about 15m, there is a dried spring. The spring springs from under the tree of poplar fallen down on the earth. Because of shortage of water in this location, the visitors used to bring water with them.

The people visit this mazar on Wednesdays. The main visitors of the mazar are women.

MAZAR OF KHOJA SHAKKAR HUSAYN

The mazar is located in the center of the village of Zighar of Darvoz district. The mazar consists of four stone walls with the height of 1,5m. In the center of four walls are grown two trees of tugh. Over the wall of the mazar are put stones which took various forms in consequence of winds and rains.

About the mazar the elder of the village do not remember any legend.

To the east of the mazar is a sufa, where the inhabitants of the village made their sacrifices and charities (khudoi).

The people visit the mazar on Wednesdays.

The village of Zighar, where is located the mazar of Khoja Shakkar Hussain, both in the spring and in the summer is very green, there grow all kinds of fruits existing in Tajikistan. In the village live about 80 families, the people follow Sunna and Jamaat, the Hanafī mazhab.

MAZAR OF ISHAN BAGHDADI

The mazar is located in Dashti Khudoi, to the east of the village of Khostav of Darvoz district. According to a legend, Ishan Baghdadi was an inhabitant of the village of

Khostav, lived in the 19th century. By which reason Ishan Baghdadi has received the kinship of Baghdadi is not known.

The mazar consists of four walls, in its center grows the tree of dog-rose. To the lower of the mazar, to a legend, there exists the grave of Ishan Baghdadi's daughter.

To the lower of the mazar are put two stones which changed their forms in consequence of winds and rains.

MAZAR OF HAZRATI KHOJA BASHIR

The mazar is located to the east of the village of Sangevn of Darvoz district. The village of Sangevn is also known under the name of Sangevni Dukhun. According to the words of Shodmon Odinaev (the imam of the village mosque) for the sake of Islam it was dropped a blood two times, for this reason it was called Sangevni Dukhun (of two bloods).

The mazar is of four walled form, has a size of 30x1, 5m. A layer of the four wall's stone is from a marble. The entrance of the mazar is in a half – cupola form, on the walls are put the stones, which forms are been changed in consequence of winds and rains. Inside the yard of the mazar

grow the trees of tugh and various bushes. The gate of the mazar has a steel window, with the shelves on its both sides, which have holes on its another side. On these shelves are put white marble stones.

Mahtoj Safarov, an inhabitant of this village says, nobody knows any legend concerning this mazar.

To the west of the mazar is located a grave of a man with the name of Mahmadsalim, ostensibly, graduated from Bukhara. The people used to visit this mazar as spring, rubbed from its earth on their bodies of the sick people.

About Mahmadsalim, it is told that when the roof of the mosque in a village was being covered, one of the columns of the mosque appeared to be short. Mahmadsalim steps on that column and says to take it in to use, because it was not short after his stepping.

Lower to the mazar, there is an old aged fir-tree (burs). According to the words of the village inhabitants, this fir-tree ostensibly came from the mountain of the other side of Afghanistan's territory, and chose its place in its present location. Maybe because of being a single fir-tree in this location, such kind of legends was known among the people. The people of this location revere this fir-tree.

The people from the village of Sangevn visit the mazar of Hazrat Khoja Bashir on the days of the Feast of Ramadan (Idi Ramazon) and the Feast of Sacrifice (Idi Qurbon). The people from other villages do not visit this mazar especially.

MAZAR OF KHOJA SABZPUSH

The mazar is located to the western direction of the village of Shkev of Darvoz district. The mazar is consisted of four walls, inside of which are grown four old aged trees of chinar. In this mazar not observed a concrete place of grave. To the western part of the mazar, on the wall, there is a horn of moutain goat and to the lower of it, there is a shelf, on which is written a witness sentence in the Arabic graphics.

MAZAR OF KHOJA FATHULLOH

The mazar is located to the southern-western part of the village of Durovak of Darvoz district, on the bank of the river Panj. In the yard of the mazar are grown tall old-aged

trees of chinar. The mazar is located inside four walls, which territory is about 20x30 m. The grave of the mazar is raised from the earth by stone under the tree of chinar, and is kept in a natural state. To the northern part of the mazar there is grown an old-aged tree of chinar, a side of its body because of being of old age is rotten and resembled a ravine, the people use it as the place for sitting and praying.

In opposite of the mazar is situated the village of Narghav of Afghanistan.

Upper to the mazar are the springs, which are considered sacred by the people.

To the eastern part of the mazar is a sufa, which is called "Mirnishast". It is told, in distant time, the mirs (rulers) of Darvoz used to have rest in this place. Also, to the eastern part of the mazar is grown a chinar, the lower part of which has been changed into te

form of the ravine. According to the story of an inhabitant of the village of Durovak Rozi Shodizoda, the people prayed on the sufa inside of the ravine at the beginning of the Soviet Government.

According to the words of the mutawwali of the mazar Rozi Shodizoda, there exists the following history of the mazar:

It is told, when the sahabas fought against the "unbelievers", they were martyred in this village. According to some stories, the fight of the sahabas are written in the book "Jangnoma" ((Message of Fight) fully (this book is being kept by Mullah Yogedi in the city of Qurghonteppe). It is noted in the book that Hazrati Ali buried these sahabas, that is Khoja Fathullo and others, in the village of Durovak. Hazrat Chilgazokhuja once dreams that there is a mazar in the village of Durovak, to the near of which nobody can go. When he gets up from his sleep he tells it to his father and asks him can he give him a male sheep and a sack of wheat. I go there and make the road of the people shorter, because at that time the road stretched from the upper of the village and was very long. His father will not pay attention to his request. When he gets up in the morning, he sees all his sheep were dead, except for that male sheep. Then his father gives him that male sheep and a sack of wheat. He puts the sack of the wheat on the male sheep and moves towards Saghirdasht. From a high place he sees the people, who were busy with sowing wheat. He says to that people: from the place where I stay to the lower will be wheat, to the upper – barley, from that time this place is called as Javsar.

In a word, he comes to the village of Durobak, near the mosque, says to the elder to make from this wheat flour in the mill. They make flour from that sack of wheat, bake bread; slay the male sheep, cook a soup. Then he informs them about his visit here. While boiling of soup, he takes a spoon, pushes the meat of soup down and says if will God it remains much and it happened so.

Following the eating the soup he says let's now go to the cemetery. The people do not agree, then he says let first follow

me the elder, then the middle-aged people and then the youth. In short, all of them go to the mazar and he solicits that sacred man do not have a matter with these people. From that day the people built their road from the upper of the mazar, and they get used to pass through that road. Khoja Fathullo stays in the village some time. In the periphery of the village lived an old-woman and he becomes her stepson and lives there. One day his father intends to visit him. When he goes out from his house, he takes with him a pup and four partridges, two of which were allowed to eat and two – forbidden. When they approach to the village, Khoja was reading a book. He gets informed that his father with two men is coming. He gets up and wears one his shoe on one his foot, the other without that, runs to meet his father. When they get close to each other, his father says: “If you do not show us a miracle, we will not get down from the horses”.

Khoja says who we are and what our miracle is. In short, he becomes forced and approaches to the river near his house and says: “Ishoq!”, “Ishoq!”, “Ishoq!”. A man with a tray full of gold on his hand comes out from inside the river. Khoja says, You, Ishoq, where you have been, I called you three times. Ishoq says, when you called me for the first time, I was making ablution, for the second time I was praying, and for the third time I came.

His father after this event gets down from the horse, comes to his house and gives him those four partridges. Khoja separated two forbidden partridges and says this pup has been tired too much, these two partridges for it, and two – for us. His father assures in his karamat.

The people visit this mazar on Wednesdays with intention of healing and other wishes from various villages of Qurghonteppa, Kulob and other regions. First they visit this mazar, then go to other mazars. The sick people of the region come to this mazar for healing.

MAZAR OF TUGHO IMOM HUSAYN

The mazar is located to the 5th km of the road Khorugh-Ishkoshim in the route of Qozideh-Baghush. The mazar relates to the village of Baghush of Ishkoshim district and is known under the name of Imom Husayn Balogardon. According to the story from an inhabitant of the village of Baghush Mahtob Fozilova, this mazar protects from misfortunes (balogardon), and according to another inhabitant of the village of Barshor Soyabegim Ghoibnazarova, only the relatives of Sharpartov can come near the mazar, the others cannot come here without permission.

The mazar is located on the slopes of the mountain of Zevuch, surrounded by the trees of tugh.

The mazar has a spring and to the lower from there it flows in a brook which goes down through the village of Baghush, in its turn, the latter is connected with the river Panj.

The people visit the mazar on Thursdays and Fridays with wishes. They visit the mazar during the feasts of Ramadan and Qurbon too.

The people of the village of Baghush speak in Tajik, follow the Ismaili mazhab.

MAZAR OF KHOJA RAJAB

The mazar is located in the center of the village of Barshor of Ishkoshim district. The entrance of the mazar is from the eastern side, the gate has the size of 60x80 sm. Over the gate

is a shelf with stones of various form on it, the visitors consider these stones sacred too. On the arch of the mazar is set a horn of mountain goat. Also to the northern part of the mazar exist many number of deer horns, which the hunters brought here for their persisting good luck in hunting.

The building of the mazar is constructed by stone in 1960 by an inhabitant of the village Ghoibnazar. The ceiling of the mazar is similar to the houses of Badakhshanians, it has a window (ravzana) in its middle.

The grave is inside this building, it is kept in natural form, is risen from the earth by soil on the level of 1x2 m up. To the eastern part of the grave one can see a bowl (kosa), which is been used for getting fire for the lamp and if anyone died from the village inhabitants, it was get a fire to lighten the lamp in the house of died man.

MAZAR OF PURI SHOH

The mazar is located to the eastern part of Garmchashma of Ishkoshim district. The mazar is surrounded by three walls, and to the eastern part of a white mountain onto which the mazar has been attached, is a place for sitting. It seems, this place has been arranged by the people who visit the mazar. Here, as a symbol of the mazar exist two horns of the mountain goat, also a mijmar (place for burning fire), on which during the days of feasts is being burn a fire. A part of the mountain has been blackened because of lightening of candles and burning fire. Here was observed a broken pot, in which the visitor threw their nazr (mostly, money).

According to the story of an inhabitant of the village Garmchashma Safarbeki Asadbek, this mazar relates to Ali, the fourth caliph. To a legend here lived a dragon and Ali with his sword, called Zulfiqar, has killed this dragon. While killing the dragon, his clothes become forbidden for praying, Ali sticks his sword into the earth and it springs the water from there. From that time to our days, according to this legend, this place turns to be a place of visiting and healing.

It seems that the reason of existence of the mentioned mazar has a close relationship to the healing characteristics of Garmchashma. A warm spring, which water components are consisted of hydrogen sulfur and carbon gas, and is known under the name of Garmchashma, is located in a location in the middle of the mountain, in a nice looking ravine, to the 47th km of the city Khorugh. The water of this spring,

According to the researches of scholars, was used for healing skin diseases as psoriasis, eczemas, neuro-hermit, sklekrodermiya, overall scratch, ikhtiouz, red plain lichen and parapsoriasis. But in the case of the seasonal lichen illnesses, nomla and red plain lichen in their culmination, the use of this water will be ended with impairment on the sick people.

Garmchashma because of its effectiveness in healing skin diseases was considered unique in the territory of the former Soviet Union and from all the country people got used to come here for healing. The water of this spring was useful for a broad variety of diseases.

Due to healing many diseases at that time Garmchashma and its suburbs were developed, was opened a sanatoria. From those times and later the people take their healing under the control of medicinal workers.

MAZAR OF SHOHI VILOYAT

The mazar is located in the center of the village Nishusp, related to the jamaat of Darmorakht of Shughnon district, under the mountain part of Shuchor. The mazar has been kept in natural condition, in 90s of the past century on its four sides were built walls. On one of the walls of the mazar is set a shelf and there are put various stones.

The 94 years old inhabitant of the village Khonali Muborakshoev, who during a long time was a khalifa of the people of Nishusp, does know nothing about the appearance of the mazar Shohi Villoyyat.

In the village of Nishusp live about 34 families. They speak in dialect of Shughni and follow the Ismaili mazhab.

MAZAR OF ZAYNALOBIDDIN

The mazar is located in the western part of the village Tem, which is connected to the left direction of the road Dushanbe-Roghun. The entrance of the mazar is from the western side; through a newly built mosque (in the 90s of the last century) one can enter the mazar. The grave resembles a part of black colored mountain (alike stones or rocks on the river bank), on which northern part is set a small white stone (similar to marble), there is a hole in the middle of a black cliff and a white stone. To a legend, through this hole Zainalobidin went under the mountain.

A black mountain part is lighting and occupies the size of 2x3x1.5 m. This part of the mountain is been considered as a sacred stone. In the middle of this part of the mountain exists one big palm and one small palm, which, according to a legend, relate to Zainalobidin.

A building, where is located the mazar, has the size of 4x7 m, its ceiling is made of rafter and vassal, with the cemented floor.

An old man from the village Tem Safaralibek tells that in remote times a child appears in the village. The people arrange for him meal from mulberry and other fruits and put them into the cosa (bowl like dish) in his hand. After doing that they see that the cosa is empty. They repeat this action several times, but the cosa remains to be empty. To a legend this boy came from Darvoz and one day he intends to return to Darvoz. The inhabitants of the village warn him you are still too young and you cannot go to Darvoz. We should to inform your relatives to come and accompany you in your travel. But, after a while the boy dies and will be buried near this cliff temporarily, in order to let know his relatives. But after not so long time it will be known that the boy remained the trace of his palm on that piece of the mountain, went through that hole down and wrote his name, as it appears - Zainalobidin, on this cliff.

CHASHMAI NOSIR

The Chashmai Nosir (the spring of Nosir) or footstep (qadamjoy) of Nosir Khusrav is located in the village of Mdenshovr of jamaat Porshnev of Shughnon district.

It is told, Nosir Khusrav in 1059 comes from the city of Balkh to Fayzobod (today's center of Badakhshan of Afghanistan). Through the present village of Mohi May of Afghanistan he crosses the river of Panj, reaches the present location of the spring of Nosir. Because the weather was warm Nosir Khusrav and his companions feel thirsty. At this moment an old woman with a pot of water passed near them and Nosir Khusrav asks her water and that old woman gives them the pot of water. After drinking water that old woman says she was taking the pot of water to the working people in the way of hashar (mass work) and now she has to go back for water walking long distance.

The continuation of the story is that Nosir Khusrav drives in his stick on the place where is a spring now, it flows a clean spring. The old woman informs the people about this event. The people gather near this spring and Nosir Khusrav gives meal (khudoi) to them. Nosir Khusrav from among burnt sticks from under the oven chooses two sticks and plants them near the spring. According to the story of Shirinbek Yakhshibekov, an inhabitant of this place, two trees of willow which exist from two sides of the spring, one of them is dried, and another – not, are those twigs which Nosir Khusrav planted, they have the age of 950 years.

The water of Chashmai Nosir is very frosty and clean. According to the words of Shirinbek Yakhshibekov, the water of this spring possesses healing effects. He says that his son during the military service in the Soviet time became ill in the city of Riga and the doctors could not find remedies for his sickness, and he was discharged from the army. Sh. Yakhshibekov brings his son to the spring of Nosir, gives him several times of that water, in result, he gets well.

At the entrance of the spring is set a statue of Nosir Khusrav, prepared by sculptors N.S.Arutunyan and S.Zoirov from white marble stone of Vanj district.

Near the dried tree of willow there are two stones with inscriptions. On them are inscribed two bayts. First bayt:

*My heart, do not tie your life with the property and richness,
Because the property and richness are fire and the life is a wind.*

Second bayt:

*I have a companionship with torment; never am I away
from torment,*

The string of my life is been cut by the eternity scissors.

According to the story by Sh. Yakhshibekov, during the Soviet time this stone was broken, later, that person, who made this act, in an event his head will be cut.

On the days of feasts of Ramadan and Qurbon near the mazar is used to give meal – khudoi. Everyday, the people from various places come here to visit the mazar.

MAZAR OF KHOJA SABZPUSH

The mazar is located to the eastern direction of the village of Yomchii Poyon. The mazar is consisted of four walls, covered by slates. Considering that case that inside of it was not swept and cleaned, it appears that the mazar has no permanent care. It became not known who was buried in this mazar.

MAZAR OF SHOH TOLIB

The mazar is located to 1 km of the north of the Rushon district's center. To the right direction of the mazar is flowing the river of Sharviduch. At the entrance of the mazar are grown two big old-aged chinars. To the eastern side of the mazar is a road, which leads directly to the mazar, and through the gate of northern direction the road leads to the mosque.

Near the mazar the people, depending on this or another event, gives meal – khudoi. In the mosque of the mazar, which floor is covered by carpets (palas), there are put kurpachas on them. On the days of the feasts of Ramadan and Qurbon here hold festive ceremonies.

According to a legend, which was heard from the inhabitant of this place Pulod Farosatshoev, Shoh Tolib in companionship with Nosir Khusrav and 41 qalandars come here and spend a night. To the legend, Nosir Khusrav beats his stick on the earth and that stick grows green. Shoh Tolib beats his stick on the other place and next morning that stick grows with twigs and leaves. One of the chinars, which is grown here very tall, relates to the stick of Nosir Khusrav and the other thinner chinar belongs to the stick of Shoh Tolib.

This mazar is the footstep of Shoh Tolib. Shoh Tolib together with Nosir Khusrav goes to the higher part of Badakhshan to invite people to Ismaili mazhab.

The mazar – the footstep is raised from the level of the earth. The footstep has a hole, from where the people take earth for diseases. That earth used to be put under the tongue of the sick people. The periphery of the footstep is covered by seven kinds of cloths.

It is told that the people who wished children were used to come here and closing their eyes picked sebarga (three leaves). If anybody could pick up three leaves, they achieved their wishes and if it picked only one leaf, then they have to wait more time.

MAZAR OF HAZARATI KHOJAI GULZOR

The mazar is located to the northern part of the village of Toghma of Darvoz district, under a piece of mountain. Three sides of the mazar are walled by stone; in the yard of it are grown two old-aged trees of willow. Under the cliff, where is located the mazar, is flowing a spring full of water. It seems that the mazar exists because of the existence of this spring.

The inhabitants of the location consider Hazrat Khojai Gulzor female, but her name is similar to male.

Upper from this mazar, to the 7 – 8 km, there is located the mazar of Hazrati Shoh. The visitors before visiting that mazar visit the mazar of Khoja Gulzor. Ostensibly Khojai Gulzor was a sister of Hazrati Shoh.

According to the legend, escaping from her enemies pursuits, she takes shelter under this cliff, which has big stones with holes.

In the mazar of Khojai Gulzor it is used to hold the meal giving ceremonies and sacrifices, the people visit it during the feasts of Ramadan and Qurban.

MAZAR OF HAZRAT KHOJA SHODMON

The mazar is located to the 1st km of the north of the road Dushanbe-Khorugh, on the route of the ravine Viskharv, which is situated to the lower of the village of Ghucha of Darvoz district. The mazar is located in the left bank of the small river of Viskharv, under a cliff. The mazar has no buildings, is consisted of four stone walls, and is kept in natural form. Near the mazar is grown an old-aged fir-tree.

In front of the mazar, on the side of the automobile road, is the place of supplication of the mazar, which is made by marble stone. Here is set a stone with the inscribed name of the owner of the mazar, which is Hazrati Khojai Shodmon, on it. On the side of the place of supplication is grown a tree, on which are tied the pieces of clothes by the visitors (Story from Mahmatali).

MAZAR OF BOBII MULLOSHAMIR

The mazar is located in the center of the village of Jorf of Darvoz district, is consisted of four walls, which are laid by burnt bricks. In each corner of it there is a tower, in the western part of the mazar there arises a cupola-form wall. In 2006 by the support of a man by name of Sherali Kabirov the four walls of the mazar were laid by burnt bricks.

The inhabitants of the village of Jorf have information about their mazar, but the people from the

neighboring villages, for example, the villages of Kevron and Viskharv, know nothing about this mazar.

According to the story of the mazar mutawwali Dodarbeki Zarobek, who consider himself as the seventh generation of Mulloshamir shajara, Mulloshamir's origins is from Khovaling district, visited his uncle in Darvoz. That time was a season of mowing grasses of the people of Darvoz. He also wants to help his uncle in mowing grasses, takes with him halva made from mulberry and goes to the field. After mowing grass and eating the halva from mulberry, he had a little rest. He dreams that an old man cries on him: "You, Mulloshamir? Get up from your sleep, everywhere is full of grass". When Mulloshamir gets up from his sleep and sees that in real around is full of grass. He mows all those grasses until evening and returns to his uncle's house. His uncle asks him to bring tomorrow all mown grasses from the field to the house. In the morning, when they get up from sleep, they see on the roof of the cattle-house all the yesterday mown grasses by Mulloshamir are laid like pyramids one over another. His uncle and the members of the family conclude Mulloshamir did a miracle. To test him, his uncle asks to bring water from his garden which was located to the northern-western side of the village. The water was 8 km far from that place, it is needed to penetrate through the mountain and to bring the water to the garden. Mulloshamir fulfills this work in a short time and builds a mill nearby the garden as well. During the Soviet time it was attempted to reconstruct the brook of Mulloshamir by means of the modern techniques, but everybody failed to do it.

It is told that two inhabitants of the village of Jorf have found the millstone of Mulloshamir and in order to let know their co-villagers, they come to the village. In order to mark this place they set a stick in the hole of the millstone

and put on the top of that stick their toqi (scull cap), to make easy to find that place. While returning with a group of their co-villagers to this place, they see the stick set in the millstone now set in the earth and the millstone disappeared.

There is a polished rock in the village, which was used by Mulloshamir as a chessboard. It is told, in the springs, here are many waters, and consequently this place flooded many times, but they never damaged that stone of Mulloshamir.

On the days of the feasts of Ramadan and Qurbon the people after the pray gather near this mazar and read supplications.

MAZAR OF OKHUND DOMULLO KHAYRULLOH

The mazar is located in the center of the village of Kevron, on the route of the road Dushanbe-Khorugh, to the

left side of the road. This mazar is a footstep, inside of it are grown tall chinars. To a story, one of them of old age was planted by Domullo Khairrulloh himself.

The dried branches of the chinar are collected in a corner and nobody dare to use them for their needs. To the lower of the village is located the chillakhona of Domullo Khairrulloh, in which segregated and sat in chilla (forty days). The chillakhona is walled by stone. Inside the chillakhona, there is a tavl (dish) from the wood of chinar in which in the past kept the mulberry and the flour. According to the words of Ne'atulloh Suhbatov, an inhabitant of the village of Kevron of Darvoz, approximately 20 m, upper from the chillakhona Domullo Khairrulloh builds a sitting room with four doors, which existed until 1960s and upper from the sitting room there is a mosque. It is not known, if the mosque was built by Domullo Khairrulloh, or it was built before. Anyway, the mosque is been called the mosque of Hazrat Okhund.

It should be noted that in the past the title of the "Okhund" was given to those who reached high position in Islamic science and education, in teaching the disciples. Therefore, because reaching this position by Domullo Khairrulloh and his recognition by others it was attached to his name the title "Okhund". Domullo Khairrulloh was known also by the name of Khurshed.

According to the words, an inhabitant of the village, who considers himself from the kinship of Domullo Khairrulloh, Domullo Khayrulloh's origins is from Dahbed of Samarqand, 300 years before he came to this place. There is no information about the time of his coming and the reasons of it. According to the story, told by Ne'matulloh Suhbatov, Domullo Khairrulloh, probably came to this distant place together with his family and brothers for two

reasons. First, because of instability, troubles of the time. Secondly, to disseminate the tenets of Islamic shari'a. Although before coming of Domullo Khairrulloh to this place the indigenous people of the country were Muslims, but they had very little knowledge about the Islamic ideas and tenets, the reason of that was remoteness of these regions from the scientific and cultural centers.

Ne'matulloh Suhbatov tells they were several brothers, the eldest of them was Domullo Khairrulloh. Domullo Khairrulloh with some of his brothers choose the Kevron with its nice landscapes and fresh weather, but several of them cross the river of Panj, and settles in various villages of another side of the river Panj, today's Afghanistan territory. According to the story of the Kevron inhabitants, Domullo Khayrulloh's brothers invite him to another side of the river Panj, but he refuses their propose and says I will

serve to the people of this country, and he was engaged in peasantry until the end of his life.

The inhabitants of Dashti Varogh of Afghanistan, which is situated just opposite to this place, during their religious festive ceremonies used to come to the other side of the river, in front of the mazar, and send supplications to the soul of Domullo.

The relatives of Domullo Khairulloh at present live near the chillakhona and the people call them Ishans and their street the street of Ishans. His relatives live also in other villages.

From the karamats of Domullo Khairulloh it is heard a story from the words of Abdujabbor that Domullo Khairulloh during the war of Muslims in Kashgar helped them staying from this village.

MAZAR OF KHOJA MUHAMMAD ZUHURUDDIN

The mazar is located to the northern direction of Qal'ai Khumb, in the village of Kuli Mazar and kept in natural form. The mazar has been risen from the level of the earth and near it is grown an old aged tree of mulberry. It is told that Khoja Muhammad Zuhuruddin made a big contribution in the development of Islam in these regions.

To a story, Khoja Muhammad Zuhuruddin is a son of Jurghadokhoja, whose mazar is located in Qal'ai Husayn.

According to a story, Khoja Muhammad Zuhuruddin's father always kept him in his harem. Ostensibly, in the village of Ruzvay the women opened the box where was hidden small Khoja Muhammad Zuhuruddin, and he seeing the forbidden faces dies and his body buries in this place.

The people visit this mazar on Fridays and on the days of the feasts of Ramadan and Qurbon. The people who have wishes visit this mazar as well.

MAZAR OF SHAYKH SULTON JURGHADO WALI

The mazar is located to the southern western direction of Qal'ai Husayn of Darvoz district. The entrance gate of the mazar is set from the southern side, beside the gate is a window, where from is observed the grave of the mazar. The grave has the length of 2 m and is risen from the level of the earth on 30-40 sm. Around the grave are put the carpets and on them – new and fresh kurpachas. Beside the entrance gate, there is a bench, on which are put two stones – one of a green color, another of a brown. Both of the stones under the influence of the winds and the rains took forms which are very amazing. Near the window which is constructed in the style of past windows, is put an old candlestick with its candle.

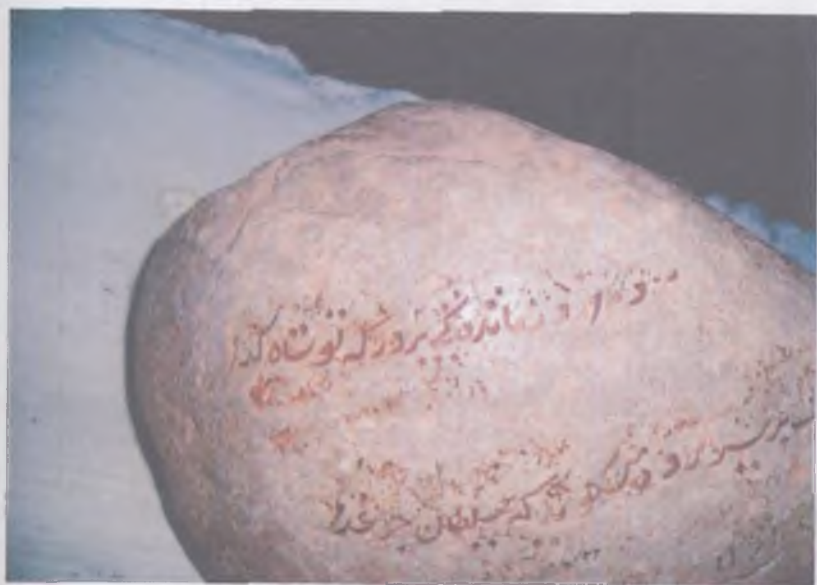

The building represents by itself a traditional woodwork and its terrace is surrounded from four sides by the cement walls.

On the roof of the building is set a stick with the height of more than 8 m and on its end is tied a bill, which is a tradition of ancient mazars. According to the words of the village inhabitants, the building of the mazar was reconstructed three times.

On the grave, there is a white stone, which is called "sangi sangob", on which is inscribed the following bayt in the nice nastaliq letter:

*Each time from the impasse to our court you Shohgado,
Pours earth on his heard and says that Sul-ton Jurghado.*

Under it is inscribed a date, which according to the opinions of the specialists is the year of 1199 Hijri which equals to 1777-78 of Gregorian calendar, that is the second half of the 18th century.

It is told that Sul-ton Jurghado crosses through Vakiyoi Bolo, comes to the behind of the village of

Miyonadeh. He will be impressed by the landscapes of the region. Because of this story that place got the name of the village of Hayron and still is being kept.

It is told that Sulton Jurghado had a daughter and a great man proposes her as wife for his son. But the mediating people deceitfully say that man that Sulton Jurghado does not agree to give his daughter as wife to his son as wife. Ostensibly, that authoritative man falls in anger by this action of Sulton Jurghado and supplicates let "his daughter burns". Following this supplication in real Sulton Jurghaso's daughter gets sick and dies.

Sulton Jurghado gets informed that that man supplicated his daughter unjust and in response says "the remedy of the fire is water". After a time his son drowned in the river of Khingob.

According to the story of the inhabitant of the village of Qal'ai Husayn Muhammadjon Shaykh Sulton Jurghadokhojai Wali is the brother of Khoja Ahmadi Yasawi Turkestani. But in the name of Jurghado is not inscribed the religious title of "sayyed" or the nisba from Yasi (Yasawi) nor in the above mentioned bayt, and not the people of this country connect the term "sayyed" or "Yasawi" to his name.

The people who thought differently in the past centuries were being under pursuit by the traditional clergy. Probably, Jurghadoi Wali came from the Turk lands and as it is told by the people of this place; his origin was from the Turk people. On basis of the evidences it may be admitted that he appeared to be under the pursuit and escaped to this distant mountainous region to find a shelter.

CONTENTS

PREFACE.....	101
MAZAR OF DOMULLO SOBIRI SOLEH.....	107
MAZAR OF KHALIFA NURMAHMAD.....	109
MAZAR OF BOBOI ISHANI MIRZOANVOR.....	110
CHASHMAI SHIFO.....	112
MAZAR OF HATI BIBI.....	114
MAZAR OF KHUSHTOBIR AND MUSHTOHIR.....	115
MAZAR OF DOMULLO ABDUWALI.....	116
MAZAR IN THE VILLAGE OF QULOBA.....	118
MAZAR OF KHOJA ABDULLOH WALI.....	119
MAZAR OF KHOJA ABDULLOHI BALOGARDON.....	120
MAZAR OF ISHANI HOJI GIYOSUDDIN.....	122
MAZAR OF KHOJA AYYUBI ANSORI.....	124
MAZAR OF SULTON UWAYS.....	125
MAZAR OF NODIR SUFIEV.....	130
MAZAR OF KHOJA ABDULHAYYI BALOGARDON.....	131
MAZAR OF KHOJA ZARRIN.....	133
MAZAR OF KHOJA SHAKKAR HUSAYN.....	134
MAZAR OF ISHAN BAGHDADI.....	135
MAZAR OF HAZRATI KHOJA BASHIR.....	137
MAZAR OF KHOJA SABZPUSH.....	139
MAZAR OF KHOJA FATHULLOH.....	139
MAZAR OF TUGHO IMOM HUSAYN.....	143
MAZAR OF KHOJA RAJAB.....	144
MAZAR OF PURI SHOH.....	145
MAZAR OF SHOHI VILOYAT.....	147
MAZAR OF ZAYNALOBIDDIN.....	148
CHASHMAI NOSIR.....	150
MAZAR OF KHOJA SABZPUSH.....	152
MAZAR OF SHOH TOLIB.....	153
MAZAR OF HAZARATI KHOJAI GULZOR.....	155
MAZAR OF HAZRAT KHOJA SHODMON.....	156
MAZAR OF BOBII MULLOSHAMIR.....	157
MAZAR OF OKHUND DOMULLO KHAYRULLOH.....	159
MAZAR OF KHOJA MUHAMMAD ZUHURUDDIN.....	162
MAZAR OF SHAYKH SULTON JURGHADO WALI.....	163

Name of the book: **Sacred places (mazars) of Tajikistan (Book III)**

Authors: **Muhammadali Muzaffari, Hamza Kamol,
Zainuddin Nabotzoda**

Page - Maker: **Yusupov Sulton**

Publisher: **«Donish»**

Publication: **First**

Place and time of publication: **Dushanbe, 2010**

Print run: **350**

Мухаммадали Музаффарӣ

Доктори улуми антропология, (фалсафа)
прафессори дорандаи ҷонзаи Академики
илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Директори
маркази антропологияи АИҶТ, муаллифи
бештар аз 100 мақола ва рисолаҳои
«Фардияи нисон» (1991), «Мадралли
антропология» (1999), «Антропологияи
ориёӣ» (бахши ахлоқӣ), (2006), китоби
«Антропология» барои донишҷӯёни
Донишгоҳҳои тиббӣ ва омӯзгорӣ (2008)
«Ҷойҳои муқаддаси Тоҷикистон» (дар 4
ҷилд)(бо ҳаммуаллифии Х.Камол ва
З.Наботзода)

Ҳамза Камол

Номзоди улуми таърих, ходими пешбари
илми Институти таърих, бостоншиносӣ ва
мардумшиносӣ АИҶТ, Раиси Бунёди
фарҳанги Тоҷикистон, муаллифи зиёда аз
100 мақолаи илмӣ оммавӣ (бавҷа роӣеъ
ба масоили таърих ва тамаддуни замони
Темуриёӣ ва Шайбониёӣ) ва рисолаҳои «Аз
Али омӯз ихлоси амал» (1992), «Дорад садаф
гузар ба лабу...» (2000), «Ҷаҳордаи мазор»
(2001), «Мазорҳои Шимоли Тоҷикистон»
(2004), «История мазаров Северного
Таджикистана» (2005) ва «Ҷойҳои
муқаддаси Тоҷикистон» (бо ҳаммуаллифии
М.Музаффарӣ ва З.Наботзода, 2005).

Зайнуллоин Наботзода

Номзоди улуми фалсафа, мудири бахши
фикки Донишгоҳи исломии Тоҷикистон ба
номи Имом Тирмизӣ, муаллифи бештар аз 40
мақола ва рисолаҳои «Ҳаёт ва фаёлиги
Имоми Аъзам» (1994), «Проблема человека в
накшбандизм» (1997), «Сайри накшбандия»
(2002) ва «Ҷойҳои муқаддаси Тоҷикистон»
(бо ҳаммуаллифии М.Музаффарӣ ва
Х.Камол, 2005).